

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Politická a regionální geografie

Bc. Tereza Brandejská

Specifický vývoj druhého bydlení v chráněném území na příkladu trampských osad v Českém ráji

Specific development of second homes in a protected area on the example of tramp communes in the Bohemian Paradise

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Dana Fialová, Ph.D.

Praha, 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 15. 7. 2019

Bc. Tereza Brandejská

Poděkování

Velice ráda bych touto cestou poděkovala paní RNDr. Daně Fialové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, její podporu, trpělivost a cenné rady. Taktéž chci na tomto místě poděkovat všem respondentům bez nichž by tato práce nemohla vzniknout, za jejich ochotu a pomoc. Poslední poděkování patří mé rodině a přáteli, kteří stáli po celou dobu vysokoškolského života po mém boku.

Abstrakt

Tramping je vnímán jako unikátní fenomén českého kulturního prostředí, který je z pohledu geografie zařazován do výzkumu tzv. druhého bydlení. Tato diplomová práce pojednává o jeho podobě a vývoji v Chráněné krajinné oblasti Český ráj, prvním velkoplošně chráněném území v tehdejší Československu, přesněji v dnešní přírodní rezervaci Podtrosecká údolí a jejím blízkém okolí. Práce se soustředí na dva aspekty - primárně pojednává o specifickém vývoji osídlení spojeném s výstavbou trampských osad (chat) a srovnává ho s obecným vývojem trampingu a celkově druhého bydlení během 20. století doposud. Dále se soustředí na vývoj tamní trampské komunity, která se vyvíjela současně s osídlením, to bylo prvně tvořeno trampy-osadníky a později chataři-rekreanty. Teoretická část práce představuje čtenáři význam mezilidských vztahů a jejich možné materiální i nemateriálních projevy, kdy je tramping vnímán jako proud subkultury, ve kterém jsou poté územně dělené komunity. Dále se věnuje tématu ochrany přírody, jednak oficiální, ze strany státu a taktéž prezentuje proud neformální, ke kterému se řadili i mnozí trampové. Praktická část je zpracována chronologicky, od počátků vývoje hnutí do dnešních dnů. V časově oddělených kapitolách jsou představena témata, které byla nadnesena v teoretické části práce a jsou v praktické části postupně odkrývána.

Klíčová slova: tramping, Český ráj, chatařství, druhé bydlení, chatové osady

Summary

Tramping is perceived as a unique Czech cultural phenomenon that belongs to the subject of geographical research of second homes. The master thesis covers the character and evolution of tramping in Nature Reserve Podtrosecká údolí and its close surroundings. Nature Reserve Podtrosecká údolí is a part of Český ráj, the first large scale protected area in former Czechoslovakia. The thesis primarily focuses on the history of tramp communes, especially the establishment of tramp cottages in the researched area and analyzes the history of the settlements during 20th century to this day within the context of tramping movement as well as second home phenomenon as such. Apart from that, the thesis discusses the evolution of tramping communities from tramps-settlers to cottagers-vacationers. The theoretical part of the thesis presents the significance of social relationships and possible tangible as well as intangible communitarian cultural traits. Tramping is a subculture with multiple distinct communities in several geographical areas. Furthermore, the theoretical part includes the environmental protection – both formal that is driven by governmental driven as well as informal that includes many tramps. The practical part is chronologically ordered from the early beginning of tramping movement until present time. The chapters, devoted to several eras of tramping history, deal with topics that were raised in the theoretical part of the thesis.

Keywords: tramping, Czech Paradise, cottage-life, second-homes, cottage settlement

Obsah

Seznam obrázků	8
Seznam tabulek	10
1. ÚVOD A CÍL PRÁCE	11
2. TEORETICKÁ ČÁST	13
2.1 Tramping	13
2.1.1 Vymezení pojmu	13
2.1.2 Inspirační zdroje	13
2.1.3 Literární rešerše	15
2.2 Mezilidské vztahy a koncept sociálního kapitálu	17
2.2.1 Tramping jako subkultura	20
2.2.2 Tramping jako volnočasová aktivita	23
2.3 Trampské osady jako součást druhého bydlení	25
2.3.1 Druhé bydlení	25
2.3.2 Trampské osady	27
2.4 Ochrana přírody a tramping	29
2.4.1 Enviromentální hnutí	29
2.4.2 Státní ochrana přírody	31
3. METODIKA	34
3.1 Rozhovor	34
3.2 Pozorování	38
3.3 Dokumenty a fyzická data	39
4. VYMEZENÍ LOKALITY VÝZKUMU	41
4.1 CHKO Český ráj	42
4.2 Metoda sněhové koule	46
5. PRAKTICKÁ ČÁST	47
5.1 Počátky trampingu v Českém ráji	47
5.2 Zásadní role trvale bydlících obyvatel	51

5.3	Rozvoj osídlení ve 30. letech _____	53
5.3.1	Technická infrastruktura _____	54
5.3.2	Výstavba osadních chat a srubů _____	55
5.4	Osadní a komunitní život v údolích _____	65
5.5	Výstavba a život komunity během druhé světové války _____	70
5.6	Poválečný vývoj a změny v území během 50.let _____	71
5.6.1	Vznik Spojených osad údolí Nebáku _____	73
5.6.2	Výstavba chat v 50. letech _____	77
5.6.3	Vznik Chráněné krajinné oblasti Český ráj a jeho důsledky _____	79
5.7	Komunitní 60.léta a výstavba chat pouze na vyhraněných místech _____	84
5.7.1	Změna lokality činnosti komunity _____	84
5.7.2	Rozšiřování osídlení v 60.letech pouze v povolené lokalitě _____	86
5.8	Činnost komunity SOÚN v 70. a 80. letech a konec rozrůstání osidlování _____	89
5.8.1	Ochrana přírody a kompletní zastavení výstavby začátkem 70.let _____	89
5.8.2	Komunitní život Spojených osad údolí Nebáku _____	92
5.8.3	Spolupráce s okolními obcemi _____	95
5.9	Život komunity po roce 1989 až do dnešních dnů _____	96
5.10	Mezilidské vztahy v údolích a okolí _____	101
6.	DISKUSE _____	106
7.	ZÁVĚR _____	115
8.	SEZNAM LITERATURY _____	119

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Kronika SOÚN, II. Díl, archiv: vlastní	39
Obrázek č. 2: CHKO Český ráj na rozmezí krajů Česka, zdroj: ArcCR500, vlastní zpracování.....	42
Obrázek č. 3: CHKO a národní parky v Česku, CHKO Český ráj zvýrazněna, zdroj: Miko, Štursa a kol 2010, upraveno autorkou.....	43
Obrázek č. 4: Vymezení území výzkumu diplomové práce, zdroj: ArcCR500, vlastní zpracování	44
Obrázek č. 5: Mapa trampských osad v Českém ráji s vymezením obcí a rybníků na potoku Žehrovka, autor SOÚN, doplněno pro potřeby Muzea E. Líhařem, archiv: E. Líhař, upraveno autorkou	45
Obrázek č. 6: Stanování za mlýnem, archiv: osada Toronto	47
Obrázek č. 7: Hlava Indiána vytesaná ve skále, archiv: vlastní	48
Obrázek č. 8: Hlava Indiána se sekyrou vytesaná ve skále, archiv: vlastní	48
Obrázek č. 9: Původní osada Iowa, 30.léta, archiv: osada Toronto	49
Obrázek č. 10: Jeskyně původní osady Iowa, rok 2019, archiv: vlastní	49
Obrázek č. 11: Chata osady Jukatán, 30. léta, archiv: Eva K.....	51
Obrázek č. 12: Chata osady Jukatán dnes, foto 2019, archiv: vlastní	51
Obrázek č. 13: Chata osady Ell Torro, 30.léta, archiv: osada Cevarem.....	52
Obrázek č. 14: Chata osady Ell Torro dnes, rok 2019, archiv: vlastní.....	52
Obrázek č. 15: Původní chata osady Durango až do roku 2014, archiv: osada Batalov	55
Obrázek č. 16: Chata osady Durango dnes po nedávné přestavbě, rok 2019.....	55
Obrázek č. 17: Podoba chaty osady Surabay s přistavěnou „věžičkou“ po roce 1932, archiv: Eva K. 56	
Obrázek č. 18: Chata osady Surabay při přestavbě mezi lety 1956-57, archiv: osada Surabay.....	57
Obrázek č. 19: Chata osady Surabay dnes, foto rok 2019, archiv: vlastní.....	57
Obrázek č. 20: Původní chata osady Muflon již s dvojitým oknem, archiv: osada Muflon.....	57
Obrázek č. 21: Chata osady Muflon dnes, rok 2019, archiv vlastní.....	57
Obrázek č. 22: původní chata osady Toronto, archiv: osada Toronto.....	58
Obrázek č. 23: Chata osady Toronto po přestavbě, archiv: osada Toronto.....	58
Obrázek č. 24: Chata osady Toronto dnes, rok 2019, archiv: vlastní.....	58
Obrázek č. 25: Chata osady Batalov již s přistaveným patrem, archiv: Helena V.....	59
Obrázek č. 26: Chata osady Batalov dnes, rok 2019, archiv: vlastní	59
Obrázek č. 27: Původní chata osady Mars, archiv: Muzeum historie trampingu v Českém ráji	59
Obrázek č. 28: Chata osady Mars dnes, rok 2019, archiv vlastní	59
Obrázek č. 29: Chata osady Albatros, 30.léta, archiv: Muzeum historie trampingu v Českém ráji.....	60
Obrázek č. 30: Chata osady Albatros dnes, rok 2019, archiv: vlastní.....	60
Obrázek č. 31: Původní chata osady Dakota, archiv: Čahula	61
Obrázek č. 32: Chata osady Dakota dnes, rok 2019, archiv: vlastní.....	61
Obrázek č. 33: Původní název osady Ell Torro, archiv: vlastní	61
Obrázek č. 34: Soudobý název osady Ell Torro, archiv: vlastní	61
Obrázek č. 35: Původní slavnostní ohniště osady Ell Torro s totemem, rok 1936, archiv: Muzeum historie trampingu v Českém ráji	62
Obrázek č. 36: Později přemístěné ohniště s totemem, foto 2019, archiv: vlastní.....	62
Obrázek č. 37: Chata osady Cap Verde na Záhorsku, nejspíše původní vzhled, foto 2019, archiv: vlastní	62
Obrázek č. 38: Chata osady Na Lepším dnes, rok 2019, archiv: vlastní.....	63
Obrázek č. 39: Restaurace Nebákov, nejspíše rok 1937, archiv: osada Batalov	63
Obrázek č. 40: Volejbalové zápasy za Nebákovským mlýnem, archiv: osada Ell Torro.....	67
Obrázek č. 41: Zimní sporty na Nebáku, archiv: Jiří K.	68
Obrázek č. 42: Hotel Nebákov po přestavbě v roce 1941, archiv: osada Toronto	70

Obrázek č. 43: Chata osady Orinoko, nejspíše původní vzhled, foto 2019, archiv: vlastní.....	70
Obrázek č. 44: Chata osady Unkas, původní vzhled, foto 2019, archiv: vlastní.....	70
Obrázek č. 45: Chata trampa Kalouse dnes, rok 2019, archiv vlastní.....	71
Obrázek č. 46: Chata osady Iowa, fotka nejspíše z roku 1956, archiv osada Toronto.....	77
Obrázek č. 47: Chata osady Iowa dnes, foto 2019, archiv: vlastní.....	77
Obrázek č. 48: Chata pana Tryzny, 50.léta, archiv: osada Cevarem.....	78
Obrázek č. 49: Chata pana Tryzny dnes, rok 2019, archiv: vlastní.....	78
Obrázek č. 50: První chata od hráze, původně kapitána Picka, foto 2018, archiv: vlastní.....	79
Obrázek č. 51: Hranice původního a aktuálního vymezení CHKO Český ráj, archiv: správa CHKO .	80
Obrázek č. 52: Chaty u Nebákovského rybníku nad mlýnem, foto 2019, archiv: vlastní.....	83
Obrázek č. 53: Chaty osady USTAK, bez čtvrté chaty, foto 2019, archiv: vlastní.....	86
Obrázek č. 54: Chata Mikiho, jedna z USTAKu, rok 1981, archiv: Miki.....	87
Obrázek č. 55: Původní tábořiště ÚSTAKU, nejspíše rok 1970, archiv: Miki.....	87
Obrázek č. 56: Dnešní tábořiště společné osady Dola, rok 2019, archiv: vlastní.....	87
Obrázek č. 57: Totem osady Dola, rok 2019, archiv: vlastní.....	87
Obrázek č. 58: Chaty na Dolech směrem k hrázi, foto 2019, archiv: vlastní.....	88
Obrázek č. 59: Chaty na Zápolí, foto 2019, archiv: vlastní.....	88
Obrázek č. 60: Chaty na Zápolí, foto 2019, archiv: vlastní.....	88
Obrázek č. 61: Zvadlo na trampský potlach a divadelní představení, archiv: Kronika SOÚN, II. Díl.	95
Obrázek č. 62: Táborák SOÚN 2018, archiv: vlastní.....	102
Obrázek č. 63: Nebákovská sturna 2019, archiv: vlastní.....	102
Obrázek č. 64: Vývoj osídlení lokality výzkumu, zdroj: ČÚZK, upraveno.....	108
Obrázek č. 65: Okolí Nebákovského mlýna, vývoj osídlení, zdroj: ČÚZK, upraveno.....	109
Obrázek č. 66: Okolí Pleskotského mlýna, vývoj osídlení, zdroj: ČÚZK, upraveno autorkou.....	110
Obrázek č. 67: Okolí Podsemínského mlýna, vývoj osídlení, Zdroj: ČÚZK, upraveno.....	111
Obrázek č. 68: Okolí bývalé hospody na Píku, vývoj osídlení, zdroj: ČÚZK, upraveno.....	111
Obrázek č. 69: Zápolí (Krátkovsko), vývoj osídlení, zdroj: ČÚZK, upraveno.....	112
Obrázek č. 70: Dola, vývoj osídlení, zdroj: ČÚZK, upraveno.....	112
Obrázek č. 71: Vývoj kolektivních aktivit v Podtroseckých údolí, zdroj: vlastní zpracování.....	113

Seznam tabulek

<i>Tabulka č. 1: Seznam respondentů – trampové</i>	36
<i>Tabulka č. 2: Seznam respondentů – ne-trampové</i>	37
<i>Tabulka 3: Seznam respondentů – zástupci obcí a odborníci</i>	37
<i>Tabulka č. 4: Zúčastněná pozorování</i>	38
<i>Tabulka č. 5: Vývoj osídlení v lokalitě výzkumu</i>	106

1. Úvod a cíl práce

„Já chtěl bych žít jen v Českém ráji, co trampů je, všichni tohle přání mají. Kdybych si vybrat moh, kde bych zemřít chtěl, složil bych své tělo někde v Českém ráji, to by mi každý záviděl... „

(Simaron)

Výše vložený text je úryvek z písničky Český ráj od hudebníka a trampa Simarona, jednoho z osobností Podtroseckých údolí, oblasti, které se významně dotklo, a stále dotýká, tramské hnutí a kterým se na tomto území diplomová práce zabývá.

Tramping je považován za velmi zajímavý a ve světě unikátní fenomén českého kulturního prostředí a je zkoumán hned z několika pohledů. S výzkumem tramské subkultury se můžeme setkat v odborných člancích jednak z oblasti historie, dále etnologie i sociální antropologie. Na poli výzkumu se však o tramping zajímá též výzkum geografie, kde je tramping považovaný jako jeden ze zásadních a specifických kořenů druhého bydlení, jehož výzkum sahá až do 40. let dvacátého století (Joura 1944). Tato diplomová práce se snaží být příspěvkem k výzkumu tramského hnutí z pohledu druhého bydlení, z pohledu geografie a zároveň se snaží být přínosem i pro výzkum samotného fenoménu trampingu.

Oblast Českého ráje pro výzkum byla vybrána z několika důvodů. Za prvé je Český ráj specifické území s velkou tradicí turismu, které bylo pro své přírodní a kulturní zajímavosti velmi vyhledávané již v 19. století, a bylo pro svou krásu označené právě Českým rájem. Za druhé zde není pouze velká tradice turismu, ale i trampingu, jehož počátky sahají až do 20. let 20. století, do území dnešní přírodní rezervace Podtrosecká údolí a jejího těsného okolí. Tímto se dostáváme k třetímu aspektu výběru lokality, k legislativě chráněné krajinné oblasti, která toto území znatelným způsobem ovlivnila. Jedná se tedy o práci zaměřující se nejen na specifický typ druhého bydlení, ale i na jeho existenci ve specifickém území. Dalším důvodem výběru této oblasti je i osobní zájem autorky. Autorka má v této oblasti kořeny své rodiny a zároveň pochází z Turnova. Druhým osobním zájmem je aktivita autorky v turnovském Klubu českých turistů (KČT), kde je mnoho aktivit provázáno s myšlenkami trampingu.

Poslední důvod výběru lokality je svázaný s dosavadním výzkumem. Ačkoli se o tramping v lokalitě Českého ráje v odborných kruzích ví, doposud zde žádný patřičný výzkum neprobíhal. Většina výzkumných aktivit se prozatím soustředila zejména na hlavní centrum trampingu – jižní zázemí Prahy. Mimo hlavní oblast výzkumu vznikly publikace zaměřené na jiné oblasti (např. Rakovnicko viz Krško 2008 a Jizerské hory viz Vinklát 2004). Některé z nich tramping v Českém ráji zmiňují, nicméně vždy v krátkosti.

Cílem této diplomové práce je *identifikace specifík trampského hnutí ve vybrané lokalitě Českého ráje v souvislostmi s lokálními regulačními opatřeními*. Cílem práce je tedy rozeznání specifických aspektů trampského hnutí v CHKO Český ráj, přesněji v přírodní rezervaci Podtrosecká údolí a v jejím blízkém okolí. Pro zjištění těchto aspektů bylo nutné si vytyčit cíle dílčí, pro přehlednost jsou tyto cíle vypsány v následujících bodech.

- Zmapovat historii trampského hnutí v Českém ráji na základě rozhovorů s pamětníky (trampy i netrampy) a dostupných, zejména soukromých, materiálů
- Provést rozhovory s dalšími dotčenými osobami působícími ve vybrané lokalitě
- Zúčastnit se veřejně i soukromě pořádaných akcí trampskou komunitou

Dále byly vytvořeny výzkumné pracovní otázky, které se zaměřují na stěžejní body spojené s vývojem trampského hnutí, a to ze dvou úhlů pohledu. Výzkumné pracovní otázky jsou opět pro přehlednost vypsány níže.

- Jaké objekty můžeme nalézt v krajině výzkumu vzniklé vlivem trampské komunity?
- Jakým způsobem ovlivnil vznik CHKO Český ráj zájmové území?
- Jaké jsou vztahy uvnitř trampské komunity?
- Jaký vztah má tato komunita s chataři a trvale bydlícím obyvatelstvem?
- Jakou roli hraje trampská komunita v zájmovém území?

První dvě výzkumné pracovní otázky se týkají prostorových projevů trampské komunity v lokalitě výzkumu ovlivněné několika faktory, kterými se diplomová práce ve svém textu zabývá. Další tři otázky, zaměřené na vztahy a roli komunity v lokalitě, nestojí odděleně od prostorových projevů, ale jsou s nimi propojeny a vhodně je doplňují. Mezilidské vztahy uvnitř komunity i mimo ni, a její role, jsou důležitými prvky, jejichž existence je pro lokalitu zásadní.

Teoretická část představuje čtenáři základní pojmy pro lepší orientaci v textu a pochopení důležitých souvislostí. Dále překládá tři zásadní teoretické přístupy, které se poté odráží v praktické části práce. První kapitola je věnovaná mezilidským vztahům, možnosti jejich vzniku a projevům, které díky nim mohou dále vznikat, ať už se jedná o projevy materiálního nebo naopak nemateriálního charakteru. Další kapitola se věnuje druhému bydlení a tomu, jakým způsobem tramping do druhého bydlení zapadá. Třetí prezentuje stěžejní myšlenku ochrany přírody, jednak formální ze strany státu a za druhé neformální, ze strany lidu. Praktická část práce se může jevit jako netypická. Nejsou v ní tematicky oddělené kapitoly, ale věnuje se postupnému chronologickému vývoji lokality, přibližně od roku 1925 do současnosti. V těchto časově oddělených kapitolách se autorka věnuje jednotlivým stěžejním tematickým okruhům a tyto okruhy, prezentované v teoretické části práce, jsou tedy postupně v praktické části odkrývány a skládají takto mozaiku celé diplomové práce.

2. Teoretická část

2.1 Tramping

2.1.1 Vymezení pojmu

Fenomén trampingu může být vykládán více způsoby, například jako „*druh zájmové činnosti blízky táboření a chataření, pobytu v přírodě a turistice, s nápodobou zvyklostí tuláků, zálesáků, lovců, Indiánů a vojáků.*“ (Petrušek, Maříková, Vodáková 1996: 1237-8). Velmi zajímavé je jeho geografické specifikum, které je vázáno pouze na Česko, potažmo Československo. Tramping je z tohoto důvodu vnímán jako československý unikátní fenomén, který se zrodil na počátku 20. století a přes všechna úskalí, ať už politická či společenská, přetrval do dnes (Altman 2003).

Samotné slovo „tramp“ pochází z anglického jazyka, nicméně v Americe má jiný význam, než je ten přijatý pro trampy v českém (československém) prostředí (Waic, Kössl 1992). Toto označení bylo nejspíše přejato z románu Jacka Londona *The Road*, který vyšel v českém překladu roce 1922. Zde byl tramp v americkém prostředí vyobrazen jako tulák, tedy způsob života vycházející z existenční nutnosti¹. Mimo vliv Jacka Londona byl výraz tramp v českém prostředí zpopularizován zřejmě i díky jiným textům, jako je kniha *Mezi dvěma oceány* Zdeňka Matěje Kuděje z roku 1918. Umělecká tvorba byla obecně inspirací pro tramping, vliv neměla však pouze dobová dobrodružná literatura, ale i filmy z prostředí divokého západu spojené s indiány a kovboji². Český tramping měl tedy od toho amerického zcela jinou podstatu, u nás se jednalo o milovníky přírody, kteří se v ní snažili najít souznění a svobodu (Krško 2008), (Krško, Mareš, Pohunek, Randák, Špringl 2019).

2.1.2 Inspirační zdroje

Tramping má své kořeny v různorodých činnostech, které ho předcházely, z nichž se inspiroval a díky kterým se mohl rozvíjet. Tyto činnosti jsou detailněji rozebrány dále v textu.

Turistika. Turistika je podle Pavla Vinkláta a jeho knihy o trampingu v Jizerských horách (2004), široký proud pobytu v přírodě, který se vždy trampingu silně dotýkal, stále dotýká a jehož historie v severním pohraničí Česka sahá do 80. let 19. století. Od turistiky,

¹ V Česku bylo ale toto (negativně vnímané) označení amerického tuláka používané již na konci 19. století, například v časopise Světozor z roku 1881 (Krško, Mareš, Pohunek, Randák, Špringl 2019)

² Populární byly například romány Karla Maye či R. L. Stevensona. V té době z USA do Československa také přišlo křesťanské sdružení mladých mužů (YMCA), organizace seznamující mládež s americkým způsobem života a reáliemi USA. Z filmové tvorby to byly například filmy *Červené Eso*, *Býčí oko*, *Hands Up a další* (Waic, Kössl 1992)

široké a cílevědomé, ale organizované, často přecházeli chlapci a dívky právě k trampování, k pobytu v přírodě volnějším rázu. V období normalizace, když byl opětovně zakázán skauting, se mnoho skautů uchýlilo do tzv. Turistických oddílů mládeže (*TOM*) a tím pokračovali v duchu tradic skautingu a woodcraftu, které do nich vnášeli (Vinklát 2004). Ač je zajisté turistika jednou z činností, která tramping určitým způsobem ovlivnila, stejně jako i jiné spolkové činnosti (např. Sokol), tak za nejvýraznější proudy, které vtiskly podobu a inspirovaly vznik trampingu, jsou považována mládežnická hnutí woodcraft a skauting. Organizovaná turistika byla obecně více oblíbená u německé populace (Vágner 2014).

Woodcraft. V roce 1902 vzniklo v Kanadě hnutí Woodcraft Indians, hnutí mládeže založené E. T. Setonem, přírodovědcem, lovcem, malířem a spisovatelem, který hlásal nutnost většího přimknutí k přírodě v moderním technickém světě (Hurikán 1990). Označení Woodcraft je pak v českém prostředí překládané jako lesní moudrost (Jehlička, Smith 2018). Seton prožil část svého dětství v náruči kanadských lesů, velmi vyzdvihoval důležitost přírody v našem životě a hnutí nacházelo inspiraci v indiánském způsobu života (Jehlička 2008). Seton ve své literární tvorbě uměl velmi poutavě přibližovat čtenáři téma přirozeného života v přírodě, čímž si získal mnoho příznivců. Ve svých knihách dokázal chytlavě popsat, mimo jiné, zálesácký způsob života, lásku k přírodě, či důležitost pravého přátelství (Seton 1990).

Skauting. Seton se původně narodil v Anglii, odkud se jako pětiletý přestěhoval právě do Kanady. V roce 1902, dva roky po založení Woodcraft Indians, odjel do Anglie, kde se však woodcraft nesetkal s velkým pochopením. Po nějaké době se však Seton seznámil s generálem Sirem Robertem Baden-Powellem, který myšlenku lesní moudrosti přijal, ale zavedl do ní vojenské prvky, větší disciplínu a pojmenoval ji *Scouting*³ (Hurikán 1990). U nás byl propagátorem a vůbec iniciátorem skautingu Antonín Benjamin Svojsík, který roku 1914 založil spolek *Junák – český skaut*, později známý jako *Svaz junáků skautů republiky Československé*. V českém skautingu bylo však více opuštěno od tvrdého, polovojenského přístupu jeho anglického vzoru (Waic, Kössl 1992).

Historie trampingu spadá již do časů před první světovou válkou (Krško 2008), v té době se neoznačoval jako „tramping“, ale šlo jednoduše o výlet, či toulku (Hurikán 1990) a průkopníky byli např. mladí členové českých sportovních či podobných organizací (Waic, Kössl 1992). Kromě výše zmíněných inspirací na tramping působily i další vlivy, jako staročeská tradice kočovného způsobu života (vandr) a taktéž bydlení a práce v koloniích a komunách. Nedílnou součástí byly živé zkušenosti trampů z válečných bojišť (Vágner,

³ Z anglického *scout* – zvěd, průzkumník, pozorovatel

Procházka 2004, Vágner 2014). Rozvoj trampování pomohl taktéž demokratický a svobodný duch meziválečného Československa po vzniku samostatné republiky (Štemberk 2014).

Důvody trampování byly částečně odhaleny již výše v textu. „*Proč trampujeme? Abychom unavené tělo i mysl po celotýdenní práci osvěžili jinými myšlenkami, jenž nemají nic společného s všednostmi života: abychom odchodem do přírody unikly jedům velkoměsta: abychom přirozeným a nenuceným pohybem ve zdravém ovzduší se opět připravili ke svým životním úkolům*“ (Hurikán 1990:10). Kromě lásky k přírodě a potřeby útěku ze špatného prostředí velkoměst (Fialová 2018, rozhovor ČT) a odpočinku, byl tramping taktéž obrovským voláním po svobodě a potřebě jaksi volněji dýchat v rámci tehdejších konvencí daných společnostmi. Dále představoval volnější způsob fungování oproti dobovým organizacím trávicím čas v přírodě, jako byl například právě skauting či Sokol.

Mnohým mladým lidem nevyhovovala přísná disciplína a uniformita skautingu, a proto je uchvátilo právě trampské hnutí. Tramping v sobě nesl volnomyšlenkářství a svobodu, dobrodružství, nebyl svazující jako organizované spolky a byl také spojován spíše s chudšími vrstvami obyvatel (Vágner 2014). Později se však prolíná se všemi společenskými vrstvami (Matoušek 2014). Právě z důvodu svobodomyslného a neorganizovaného charakteru hnutí, bylo na tramping pohlíženo jako na něco rušivého a vymykající se tehdejší morálce, často se dostával do konfliktu se společností (Waic, Kössl 1992, Krško 2008). Toto vymezování se trampingu vůči většinové společnosti nabíralo během 20. století různou podobu, dle i politického a společenského uspořádání (Pohunek 2017).

2.1.3 Literární rešerše

V rámci vymezení fenoménu trampování je taktéž důležité si představit nejzákladnější literaturu tématu, ze které často vychází další poznatky a texty. Zřejmě nejznámější je kniha od Josefa Peterky (alias Boba Hurikána) *Dějiny trampingu*, ta poprvé vyšla už v roce 1940 a prezentuje první roky trvání trampingu. Bob Hurikán se v této knize snaží čtenáři přiblížit základní charakteristiky trampování od jeho začátků spolu se soupisem existujících trampských osad, které měl v patrnosti. V knize je popsán vývoj trampského hnutí, ve které dělí jednotlivé etapy. První je nazvána dobou indiánskou, dobou takzvaných divokých skautů, dále přichází doba kovbojská a poslední je doba kanadská, která je zasazena do let první zlaté éry trampingu, doby 20. a 30. let. V této knize se vyskytují informace i o lokalitě v Českém ráji (Hurikán 1990), která je i lokalitou výzkumu diplomové práce. Ač je tomuto dílu přiřazována kritika za určité nepřesnosti a mezery v podaných informacích (Randák 2017), je to dílo pro trampskou historii nejspíše nejznámější i s osobou samotného Hurikána (Vágner 2012).

Jinou zásadní knihou pro tuto práci je *Český tramping 1918-1945* od autorů Marka Waice a Jiřího Kössla (1992). Ač nám může přijít ve spojení s jejím názvem na mysl systematické shrnutí historie hnutí, není tomu tak. Hned v úvodu se autoři vyhraňují proti spojení se slovem historie, či dějiny: „*Naše knížka není a ani nemůže být jeho dějinami. Těžko postihnout historii tisíců osad, těžko popsat hnutí, které nemělo v podstatě žádnou organizaci...*“. Kniha tedy pojímá o trampingu ve zmiňovaném časovém období, nepokrývá však všechnu historii, která se v ten čas udala, ale předkládá důležité události, myšlenky a prvky, které jsou s trampinem spojené – jako je vztah trampů a „civilistů“ („pad'ourů“), jejich nadšení pro sport, či jejich nasazení proti fašismu a nacismu.

Další dvě důležité knihy jsou sice regionálního charakteru, nicméně popisují částečně také trampské hnutí i z obecného hlediska. První knihou je *Meziválečný tramping na Rakovnicku* od autora Jana Krška (2008). Tato kniha ve své první části (s. 11-33) vypisuje informace o základních aspektech vzniku a vývoje trampingu, dále poukazuje na nedostatek pramenných zdrojů (písemností) pro badatelskou činnost v rámci hnutí. Taktéž rozebírá problematiku základní literatury popisující tramping (např. i Boba Hurikána a jinou bibliografii). Druhou regionálně zaměřenou knihou, pro práci velmi zajímavou, je kniha od Pavla D. Vinkláta *Kronika trampingu v Jizerských horách* (2004), která se věnuje geograficky blízkým místům výzkumu diplomové práce, jsou v ní taktéž k nalezení informace o trampování v Českém ráji, dokonce taktéž o přesné lokalitě výzkumu, ač opět stroze. Vinklát seznamuje s činnostmi, které jsou s trampováním v této oblasti spřízněné, jako je horolezectví a turistika, jinak se převážně věnuje vývoji trampingu na území Jizerských hor a Liberce a detailnějším popisu jednotlivých osad v těchto místech.

V navázání na geograficky blízké území výzkumu je nutné zmínit ještě další dvě díla, která na zájmovou oblast také poukazují, i když stejně jako díla předešlá, pouze v krátkosti. Prvním je nepublikovaný rukopis s názvem *Woodcraft, skauting a 90. let českého trampingu 1922–1992*, jehož autorem je Karel Jakeš-Kayman (1992). Rukopis je bohužel nedokončený (končí rokem 1962), ale i tak má více než šest set stránek. Druhým dílem je nová kniha, vydaná roku 2019 s názvem *Český tramping v časech formování a rozmachu* od kolektivu autorů Krško, Mareš, Pohunek, Randák, Špringl, která taktéž upozorňuje na trampování v oblasti Českého ráje, jako na jednu z významných oblastí v Česku.

Kromě knih jsou taktéž důležitým zdrojem i odborné články, jako článek *Tramping a trampské osady v Česku* od Jiřího Vágnera (2012) v časopise *Geografické rozhledy*, či článek ze souboru příspěvků (*Fenomén československý tramping* 2013) v časopise *Dějiny a současnost* a další články, jako například texty ve sborníku *Studia Ethnologica Pragensia* (2017).

2.2 Mezilidské vztahy a koncept sociálního kapitálu

Sociální prostředí lokalit je dnes ve značné pozornosti (nejen) geografického výzkumu, kromě strukturální problematiky je zkoumána důvěra ve společnosti, formální i neformální vztahy, či kvalita sdílených hodnot, norem a jiné aspekty sociální situace v komunitách (Kůsová, Fialová, Hučínová 2017). Výrazným tématem, které se dotýká výzkumu spojeného se skupinami lidí a společností, je sociální kapitál. V této práci se nebudeme zabývat přímo sociálním kapitálem a jeho měřením, ale tím, na čem tento koncept stojí, tedy na mezilidských vztazích. Sociální kapitál nám ale může pomoci pochopit, jaké vztahy mohou (nejen) ve skupinách vznikat. Z tohoto důvodu je jedna z částí teoretické práce věnována právě tomuto konceptu, ze kterého můžeme vycházet pro zodpovězení pracovních otázek diplomové práce ohledně vztahů v území výzkumu, se kterými je spojena i role komunity v území, jakožto poslední výzkumná otázka.

Samotný koncept sociálního kapitálu je nejvíce spojován se jmény Pierra Bourdiema (1986), Jamese Samuela Colemana (1988) a Roberta Putnama (1993) a začal být v odborném diskurzu častěji používán přibližně od 80. let 20. století (Triglia 2001). Existuje mnoho definic, které popisují, co sociální kapitál zahrnuje a není tedy ani možné uvést pouze jedno obecně platné vysvětlení (Paxton 1999), avšak první, kdo přišel s jeho ucelenou definicí, je zmiňovaný francouzský sociolog Pierre Bourdieu. Ten popisuje sociální kapitál jako soubor zdrojů vycházející z kontaktu s dalšími lidmi, které může jedinec využít. Tyto zdroje jsou obsaženy v našich sociálních kontaktech, které jsou pro jedince užitečné (Petrušek, Maříková, Vodáková 1996). Do širšího podvědomí se nicméně pojem sociální kapitál dostal díky práci amerického sociologa Jamese Colemana (Šafr, Sedláčková 2006) a opravdu známým se stává až v 90. letech s pracemi amerického politologa Roberta Putnama (Claridge 2004).

J. Coleman pojímá sociální kapitál jednak jako aspekt sociální struktury, ale zároveň jako vybavení aktérů v této struktuře. Je vysvětlen jako spojnice mezi mikro a makro světem, kde primární funkci sociálního kapitálu přikládá snadnému jednání aktéra (aktérů) ve struktuře (Šafr, Sedláčková 2006). Sociální kapitál zde ilustruje, jak sociální struktura skupiny může vlastně fungovat jako zdroj pro její jednotlivce. Existence sociálního kapitálu dle Colemana tkví v důvěře, informacích, pravidlech, či v osobnostech autorit (Paxton 1999). Coleman vysvětluje, že sociální kapitál není něco, co vychází přímo z aktérů, ale vychází ze vztahů, kteří tito aktéři mají (Coleman 1990).

Důležitým aspektem v otázce sociálního kapitálu je sociální síť. Sociální kapitál vzniká a je dále rozvíjen pomocí sociální sítě, která je utvořena vzájemným působením a vazbami mezi lidmi (Putnam 2000). Jak upozorňuje Bourdieu, sociální kapitál není ale pouze síť vazeb, ale

obsahuje důležité vztahy, které pro jedince subjektivně znamenají trvalé závazky (pocit přátelství, vděčnosti, respektu) a jsou potřebné a zároveň dobrovolné, také pozitivní a důvěryhodné (Bourdieu 1986). Bourdieu však vykládá sociální kapitál ve spojení s elitami, díky kterému si tito lidé mohou zajistit prestižní postavení (Field, 2003), a tímto způsobem ho staví spíše do negativní pozice jakožto nástroje vyvolených. J. Coleman zase vnímá význam sociálního kapitálu v oblasti výchovy dětí a dosahování vzdělání. Z těchto důvodů je pro tuto práci nejvhodnější koncept sociálního kapitálu, jak ho vysvětluje Putnam. Díky textům R. Putnama sociální kapitál vstoupil do středu zájmu a studium sociálního kapitálu se dostalo do různých oblastí, jak společenského, tak individuálního života (Šafr, Sedláčková 2006).

Sociální kapitál můžeme základně dělit na individuální a kolektivní. První se dále dělí na dva podtypy: mobilizační individuální sociální kapitál slouží jedinci k dosažení vlastního cíle/zisků, díky mobilizaci pro něj dosažitelných zdrojů. Druhý typ individuálního sociálního kapitálu je interakční, kdy je podstatou interakce jedince s jeho okolím (Šafr, Sedláčková 2006). Kolektivní sociální kapitál je pak výsledkem vzájemného působení – sociální interakce (Horáková, Fialová 2014) a tato forma přináší zisk společnosti. Zástupce individuálního sociálního kapitálu je považován Bourdieu a z části též Coleman. Individuální přístup se dotýká především zmiňovaného vzdělávání či hledání zaměstnání. Kolektivní sociální kapitál oproti tomu zastupuje nejvýznamněji Putnam. Ten vychází z konceptu Colemana, vztaženého na rodinu (či užší komunitu) a rozšiřuje tento přístup na celý národ, respektive na širší regiony (Šafr, Sedláčková 2006). První odklon od čistě individuálního přístupu Bourdiea již přišel však už s Colemanem, který se zabýval skupinami i organizacemi – odklon od egocentrického k sociocentrickému (Claridge 2004).

Putnam prvně pojímá sociální kapitál jako něco, co pozitivně podporuje sociální soudržnost. V rámci vymezení soudržnosti pospolitosti na venkově pracuje například s důvěrou mezi jedinci a v příslušné instituce, se vzájemným pochopením, přátelstvím, dobrými sousedskými vztahy a obecně se společenskými kontakty v rámci komunity v každodenním fungování (Horáková, Fialová 2014). Svůj výklad sociálního kapitálu dále vnímá šířeji, kdy sociální kapitál je dle něho základní prvek pro silnou a aktivní občanskou společnost vedoucí k demokracii (Putnam 1995). Jak vysvětluje Paxton (1999), tak podobně jako Putnam to vidí i Fukuyama (1995), kde sociální kapitál je fenomén jednak makro-sociologický, či je to vlastnost určité komunity. Celá společnost je tedy poskládána z různých stupňů sociálního kapitálu, které ovlivňují třeba státní zřízení nebo průmysl.

Putnam dělí sociální kapitál na dva druhy: *svazující* (bonding) a *přemostující* (bridging) Putnam (2000). Toto dělení uvedl po kritice jeho teorie, že rozvinutí demokracie díky sociální

důvěře není platné univerzálně (Horáková, Fialová 2014). Jeho nové dělení má v sobě určitou návaznost na Granovetterovo dělení vazeb (1973) na silné a slabé. Svazující forma zahrnuje silné vazby mezi jednotlivými členy skupiny, díky které se brání negativním vnějším vlivům (Pileček 2010). Je zde charakteristika úzkých vztahů mezi jednotlivci, tvořící silná pouta v rámci homogenních skupin (jako je rodina, komunity aj.). Nové Putnamovo dělení poukazuje i na negativní vliv svazujícího typu, který porušuje prvotní předpoklad pouze pozitivního působení: sklon k vylučování jedinců s nerovným statusem, jako je žena, invalida, nově příchozí apod. (Horáková, Fialová 2014). Přemostující kapitál je tvořen vzdálenějšími vztahy (slabé vztahy), které ale dokáží překračovat hranice mezi různými kolektivy. Tato forma kapitálu umí propojit lidi napříč diferencovanými sociálními skupinami, které sdružuje třeba společný zájem (Claridge 2004). Spojující kapitál drží danou komunitu pohromadě a díky přemostujícímu kapitálu se napojuje na komunity další (Kůsová, Fialová, Hučínová 2017). Na koncept sociálního kapitálu je však obecně vedena i široká kritika, včetně kritiky samotného Putnama (více viz Pileček 2010). Výsledkem bylo například zavedení nové formy, tzv. spojujícího sociálního kapitálu (Horáková, Fialová 2014), který propojuje hierarchické skupiny rozličného sociálního a ekonomického statusu (Pileček 2010).

Pro tuto práci má stěžejní význam uvědomění, že sociální kapitál vyplývající z mezilidských vztahů, je silně utvářen i ve volném čase, což nám překládá Kůsová (2017), poukazující na množství výzkumů, které tuto myšlenku potvrzují (např. Hemingway 1999, 2006, Putnam 2000, Blackshaw, Long 2005, Glover, Stewart 2006 aj.), kdy zejména aktivní formy trávení volného času jsou důležité pro sociální identifikaci člověka a vůbec sociálno. Dále je důležité si uvědomit, že činnosti, které člověk provozuje ve volném čase mohou být hluboce prožívány a dávají člověku v jeho životě smysl (Blackshaw 2010) a trampingu je právě jedna z volnočasových aktivit neformálního charakteru (Pohůnek 2011). Druhý, navazující, důležitý bod je prostorový projev volnočasových aktivit. Dle Putnama (2000), je pro tvorbu vztahů důležité množství času stráveného v lokalitě. Na to poukazuje například Musil (2002), který tvrdí, že stabilita obyvatel v určitém místě je jedním z faktorů síly vztahů v dané lokalitě. V této diplomové práci se však vedle nemateriálních projevů volnočasové aktivity, čímž je myšlen vznik vztahů a kulturních nemateriálních projevů (tradice, rituály), zabýváme také materiální formou, tedy fyzickými předměty v prostoru, které jsou taktéž výsledkem působení komunity, prezentované v dalších částech teoretické části práce. Všechna tato uvědomění jsou vázána na věcná zjištění v praktické části diplomové práce, kde se snažíme odhalit, jaké jsou tyto materiální a nemateriální projevy trampské komunity v Podtroseckých údolích, která je, jako každá skupina, postavena na mezilidských vztazích.

2.2.1 Tramping jako subkultura

Tato podkapitola je pojímána jako detailnější vhléd do tématu komunity, kdy trampové nejsou vnímáni „pouze“ jako komunita či skupina, ale jako proud subkultury, ve kterém jsou pak prostorově vymezené komunity této subkultury. Komunita je dle Velkého sociologického slovníku chápána sice jako společenství, které má speciální vztahy uvnitř skupiny a specifické postavení navenek, ale její význam je často vázán s výzkumem sídelních pospolitostí, tedy s místními či lokálními komunitami. Takto prostorové vymezení je vnímáno jako nejostřejší (tzv. komunitní studia), jinak může mít více významů (Petrušek, Maříková, Vodáková 1996). Studium komunit je dnes takto často spojeno například s výzkumem sub-urbanizačních procesů (Špačková, Ouředníček, Susová, 2012). Pro potřeby této práce je toto prostorové pojetí, ač je považováno za ostřejší, vyhovující.

Jak můžeme z pojmu odhadnout, tak subkultura je kultura podskupiny, která se více či méně odlišuje od dominantní, tedy většinové kultury. Členové subkultury se liší například věkem, sociálním postavením či geograficky vymezeným regionem. Subkultury nejsou však nikdy od převládající kultury zcela izolované. Velice často se tento pojem používá při výzkumech životního stylu mládeže, delikventů nebo určitých sociálních vrstev (Jandourek 2007). Kultura je pak například vymezena jako: *„souhrn způsobů společenského života skupiny lidí, na prostorově a časově omezeném úseku, který se vytvořil předáváním informací z generace na generaci. Kulturu tvoří hodnoty, k nimž se lidé hlásí, normy, které dodržují a hmotné statky, které vytvářejí. Prostřednictvím socializace kultura určuje pravidla sociálního styku a jeho mantinely“* (Gartner 2006:2 cit. in Pixová 2007).

Dle vyjádření historika Petra Koury, můžeme tramping dle některých sociologů považovat za první českou subkulturu (Zvláštní znamení touha 2014, pořad ČT). Tramping je však spojován převážně s mladými lidmi, proto je pokládán také za první subkulturu mládeže (Pohunek 2011). Někteří odborníci vnímají subkulturu právě jako něco, čím se vymezují mladí lidé, jakožto jev provázející jejich přechod do světa dospělých (vymezení se vůči rodičům a vůbec starší generaci). Jiní jsou proti a zase pojímají subkultury mládeže jakožto způsob rezistence oproti hodnotám střední a vyšší třídy a celkově třídnímu rozdělení (Petrušek 1985). Tramping v podstatě postihuje obě tato vymezení, jak rezistenci vůči převládajícím životním konvencím té doby diktované státem, tak středostavovské (maloměšťácké) morálce starší generace (Vágner, Procházka 2004, Vágner 2014). Petrušek poukazuje na to, že stejně jako kultura se subkultura skládá ze stejných složek jako kultura samotná, tedy ze složky duchovní, materiální a normativní (Petrušek 1985). Atributy tramské subkultury jsou následující.

Normy, symboly a postoje. Normy či postoje v tramském světě nemají charakter psaných zákonů, jsou to pravidla zformovaná tradicí, jejich dodržování je otázka osobní cti každého jednotlivce. Dvě význačné normy jsou šetrné zacházení s přírodou a kamarádké chování mezi trampy, i mezi těmi, kteří se osobně neznají (Pohunek 2011). Symboly trampingu jsou například osadní vlajky, domovenky (znak osady nošený na rukávu), různé artefakty (Vinklát 2004), nebo třeba i tramská hymna „Vlajka“ od autora Jendy Kordy (Altman 2003).

Sdružování. Přes důraz na pobyt v přírodě je tramping především sociální aktivitou (Pohunek, Janeček 2013). Důležitá součást životního stylu trampování jsou formy sdružování a mezilidské komunikace. Pozdrav typický pro trampy je „ahoj“, který byl převzat z námořního prostředí. Pro oslovení se ke slovu ahoj od počátků přidávalo slovo „kamaráde“, a tak vzniklo oslovení „Ahoj kamaráde!“. Trampové si také v rámci pozdravu podávají ruce s typickým zalomením palců (Altman 2003, Krško 2008). Tramská setkání jsou obecně pojmenované jako potlachy, které jsou zpravidla doprovázené ohněm, hudbou či různými soutěžemi. Setkávání se odehrávají nejlépe v chatové osadě, campu, ale třeba i v hospodě (Krško 2008). Jednou do roka pak řada tramských osad pořádá slavnostní výroční oheň. Kromě potlachů patří do setkávání i různé akce, jako tvůrčí soutěže, koncerty, oslavy narozenin nebo sportovní klání (Pohunek 2011), kde sport a sportovní soutěže hrají v trampingu obrovskou roli (Waic, Kössl 1992).

Mluva. Další ze součástí specifické tramské subkultury je i tramský slang. Trampové si časem našli vlastní pojmenování pro všemožné věci. Některá vznikala použitím cizích slov, zvláště anglických (sheriff = šerif) či německých (Zelt = celta), další vznikla například přenesením významu (lžíce = bagr). Trampové vytvářeli mnoho slov používáním přesmyček, odvozováním, nebo slova vznikla použitím iniciálových zkratk (ueska, usárna). Tramská mluva je poměrně ustálená už od dob první republiky a používá se do značné míry dodnes (Pohunek 2011). Typickým znakem tramské subkultury je i vytváření přezdivek, jejich vznik je spojen třeba s osobními rysy trampa, nebo poangličťováním (Altman 2003). Některé výrazy pak zdomácněly a zlidověly, jako kecky a pozdrav ahoj (Waic, Kössl 1992).

Oblékání a vybavení. Jeden z viditelných znaků je to, jakým způsobem je tramp oblečen. Tramský oděv má nejen funkci praktickou a estetickou, ale zároveň slouží také jako symbol identifikace, příslušnosti ke hnutí (Pohunek, Janeček 2013). Můžeme říci, že během 20. století byla tramská výstroj tvořena jednak prvky z vojenského prostředí v kombinaci s civilním oděvem, podomácku vyráběnými předměty, nebo s těmi komerčně prodávanými (Pohunek 2011). Oblečení bylo prvně inspirováno americkými kovboji a indiány. Nosily se kostkované košile, klobouk, ozdobné třásně, šátky kolem krku nebo mosazné šerifovské hvězdy. Koncem 20. let přišly khaki košile, v zimě boty kanady a v létě kecky. Důležitým prvkem byl armádní

výprodej po první světové válce: polní lahve, vaříče, nebo americké torny (US torny – uesky), i ten po druhé světové válce (Hurikán 1990, Waic, Kössl 1992, Krško 2008). Westernové doplňky existovaly i dál, ale s menším zájmem. Dnes je k dispozici obrovské množství, jak oblečení, tak pomůcek, a to včetně armádních přebytků. Obojí je obecně laděné do nenápadných odstínů hnědé a zelené (Pohunek 2011).

Hudba a literární tvorba. Hudba je s trampingem nerozlučně provázána. S trampským hnutím je spojována kytara, ta však byla v začátcích trampingu hodně drahá a vzácná, takže se hrálo třeba na banjo, vozembouch nebo housle. Zpívalo se všude, trampské písničky se však rychle šířily i mimo trampy a nabíraly oblíbenosti v širší veřejnosti, i na divadelních prknech. Obsah písniček se během let postupně samozřejmě měnil, jak se měnila sama společnost i trampové (Waic, Kössl 1992). Kromě hudební tvorby je tramping bohatý na literární tvorbu (povídky, básničky) a tvorbu výtvarnou, grafickou (kresby) a řezbářskou (totemy apod.). Součástí toho jsou i řady časopisů, nebo výtvarná a literární díla více osobního charakteru, jako kroniky nebo památníky tzv. *cancáky* (Altman 2003, Vinklát 2004, Krško 2008, Pohunek, Janeček 2013).

Architektura. Místa, která jsou využívána k pravidelnému obývání a táboření trampů sebou nesou specifické architektonické prvky a určitým způsobem upravený žitý prostor. Zde je možné vyzorovat kontinuální přechod mezi velmi jednoduchými tábořišti až po pevně postavené konstrukce, jako je bouda či srub. Základem je místo, které má alespoň trochu rovný terén, je skryté a romantické, nalézá se v lese, ve skalách, nebo třeba i v opuštěných lomech a velmi často v blízkosti vody – potoka, řeky nebo jiné vodní plochy. Speciální kategorií staveb jsou poté objekty jako památníky, totemy, sloupy s pamětními destičkami, nebo symbolické hřbitovy (Pohunek 2011). Také jsou využívány třeba různé hradní zříceniny, staré bunkry nebo skalní převisy (Waic, Kössl 1992).

Atributy trampské subkultury jsou široké a je potřebné si je všechny představit, nicméně my se v práci zaměřujeme, kromě mezilidských vztahů, jednak na normy a postoje (kde se dotýkáme i vztahů), a za druhé na věci zmiňované v posledním odstavci věnovaném architektuře. Jedna ze zmiňovaných norem je šetrné zacházení s přírodou, které je spojené s další podkapitolou 2.4. teoretické části práce. Druhým záměrem je sledování, jakým způsobem trampové dokáží ovlivnit krajinu ve které se vyskytují. Z tohoto důvodu byly v lokalitě objektem výzkumu materiální atributy reálně působící na tamější přírodní prostředí, vzniklé chaty, sruby a speciální kategorie staveb. Tohoto tématu se dále dotkneme v podkapitole 2.3.

2.2.2 Tramping jako volnočasová aktivita

Kromě sociálního kapitálu, komunity a subkultury se v textu vyskytuje další pojem a tím je volný čas, který je pro tuto práci dalším důležitým atributem. Definice volného času můžeme opět najít více (Jíra 1997), nejběžnější je však definice od francouzského sociologa Joffreho Dumazediera z roku 1962. S touto definicí (pojímána ať pozitivně či negativně) pracuje většina českých i zahraničních autorů (Kůsová 2017). Budeme se tedy prvně zabývat právě Dumazeiderovým vymezením toho, co můžeme považovat za volný čas. Definice volného času dle tohoto autora je vymezena jako: „*souhrn činností, které může člověk provozovat s plnou libovůlí, buď pro odpočinek nebo pro pobavení, či pro rozvoj svých znalostí nebo nezištné školení, pro svou dobrovolnou účast na společenských záležitostech nebo svobodnou tvůrčí činnost poté, když se uvolnil ze závazků pracovních, rodinných i společenských*“ (Dumazedier 1962 in Jíra 1997:2). Pokud se zamyslíme nad výše uvedenou definicí, vychází z ní hlavní myšlenka, že volný čas je čas bez závazků a svobodný, kdy si člověk může dělat co se mu líbí.

Dumazeider se pokouší objasnit, od jaké doby je možná samotná existence volného času a přichází s přelomovým obdobím, pro jeho moderně pojatý vznik, a tím je industrializace⁴. Vymezuje se od názorů, že volný čas existoval vždy a ve všech civilizacích, naopak tvrdí, že volný čas má specifické znaky, profilující se až s příchodem průmyslové revoluce. Aby mohl vzniknout prostor pro volný čas, vztažený na většinovou společnost, vymezuje dvě podmínky:

1. Činnosti ve společnosti již neřídí převážně komunita, ale zejména práce a volný čas. Na řadu přichází svobodná volba jednotlivců, i když je zde vliv sociálního determinismu.
2. Profesionální práce je jasně oddělitelná od volného času a je odpoutána od dalších činností.

Nehraje zde vliv příroda, ale vůle člověka (Dumazeider 1966). Důležitým bodem je dle Dumazeidera jasně oddělená práce od volného času, kdy tyto dvě složky již nejsou provázané jako v dřívějších dobách a je nastavena pevná pracovní doba. Tyto dvě činnosti byly více propojeny v rámci života v komunitě, která jedince víceméně organizovala a kde nebyl prostor pro výraznější projev svobodné vůle a rozhodování.

Volný čas jako samostatně stojící kategorie se začíná formulovat až na přelomu 19. a 20. století, v tradičních dobách byl v podstatě všechn čas obyčejného člověka naplněn obstaráváním základních potřeb pro život svůj a své rodiny. Kromě dnů volna, které byly stanoveny církví, byla možnost trávení času jiným způsobem než prací omezená a patřila spíše vyšším vrstvám (Schindler-Wisten 2017). Opravdu až ve druhé polovině 19. století se volný

⁴ Proces industrializace byl zahájen v Anglii v polovině 18. století, do českých zemí se dostal na počátku 19. století a iniciační proces byl završen až v letech 1860-1870 (Matoušek 2014).

čas začíná pomalu stávat součástí větší části společnosti. Širší vrstvy se mohly těšit z jeho objemu v souvislosti se zavedením osmihodinové pracovní doby v roce 1918 a zajištěním placené dovolené z roku 1925⁵ (Jakubec, Štemberk 2007). Nicméně nízké mzdy a limity dovolené nedovolovaly nižším vrstvám cestovat častěji či do vzdálenějších míst, z toho důvodu se rozšiřovala v tuzemsku turistika a u mladé generace tramping (Schindler-Wisten 2017).

Činnosti spojené s volným časem, jako hry a zábava, existovaly dle Dumazeidera i před příchodem moderní (industriální) společnosti, avšak v rámci komunity s malou svobodou rozhodování (Dumazeider 1966). Kůsová (2017) zde vyzdvihuje možnost prožitku spojeného s účastí na těchto aktivitách, který jiní autoři považují právě jako základní aspekt volného času, jako je například Chris Rojek se svou knihou *Decentring Leisure: Rethinking Leisure Theory* z roku 1995. Je velmi zajímavé, že tento postmoderní pohled na vymezení volného času je stejný i pro filosofy antického Řecka.

Dumazeider taktéž poukazuje na záměnu pojmu volný čas a mimopracovní dobu. Volný čas je jedna z částí mimopracovní doby a jejími dalšími částmi jsou: osobní potřeby a povinnosti (spánek, strava), povinnosti rodinné, společenské, duchovní a občanské (Dumazeider 1966). Takto vymezený čas je taktéž nazývaný jako čas vázaný (Gelná, Fialová 2011). Aby určitý časový prostor mohl být pokládán na volný čas, musí splňovat tyto předpoklady: volný čas osvobozuje od určitých povinností, volný čas není zištný, volný čas přináší jedinci uspokojení a je prožitkový (Dumazeider 1966).

Stejně jako u sociálního kapitálu, je pojem volný čas diskutován napříč odbornou veřejností, která nabízí různé pohledy na tuto problematiku. Stěžejní otázka vyplývající z této diskuze je to, co bylo již nastíněno výše, zdali tedy máme volný čas určovat tím, kdy se odehrává, či tím, jak je prožíván. Omezení definice pouze na určitou činnost není vhodné, jelikož vlastně jakákoliv činnost může být zábava i práce (Kůsová 2017). Jeden z jiných pohledů na pojem volného času, který je však zajímavý vzhledem k trampingu, je názor vycházející od českých autorů Hodaně a Čihovského (2008). Ti se vymezují proti tradičnímu pojetí volného času a mění ho pojem na životní styl (Hodaň, Čihovský 2008:66-67): *“Volný čas je něco, co nelze reálně postihnout, že není použitelný jako pojem, poněvadž ho nelze přesně vymezit. (...) Svůj individuální život tak pokládáme do určitého „časového prostoru“, který má svůj začátek i konec, jedna od druhé je oddělena hranicemi, nebo jedna do druhé (časově i obsahově) přechází. Přes jakékoliv vlivy a působení okolního prostředí, (...) je*

⁵ Zavedení 6-8 dnů placené dovolené, která spolu s osmihodinovou pracovní dobou jsou vnímány jako nejdůležitější sociální reformy té doby (Fialová 2001)

tak „můj“ prostor v konečném důsledku naplňován pouze „mnou“. (...) V tom případě ztrácí smysl jakékoliv „členění“ času, poněvadž podstatný je pouze „smysl“ činnosti, která je vykonávána. To vše je ovšem vyjádřeno pojmem „životní styl.“ Dumazeiderova úvaha o volném čase je zajisté více praktická, jelikož pracuje s přesně vymezeným časem, nicméně nahrazení časového úseku „volného času“ pojmem životní styl, který pojímá veškerý čas člověka, je zde zajisté taktéž důležité, jelikož tramping je vnímán právě i jako životní styl (viz Altman 2003, Zelenka, Pásková 2012).

Teorie volného času nám předkládá důležitý fakt – podmínku vzniku aktivit volného času, mezi které se řadí i tramping jakožto volnočasová aktivita. Bez vzniku ohraničeného časového úseku, kdy má člověk „volno“, by tyto aktivity nevznikly. Jak bylo výše uvedeno, v rámci volnočasových aktivit vznikají jak vztahy (a sociální kapitál), tak činnosti a výsledky materiálního i nemateriálního charakteru. Z tohoto důvodu je potřebné si podmínku těchto materiálních a nemateriálních výsledků volnočasových aktivit v textu vytyčit. Nesmíme však zapomínat i na pojetí životního stylu absorbující všechny čas, který člověk má a který celkově uzpůsobuje svému „životnímu stylu“, což pro členy trampské komunity často zajisté platí.

2.3 Trampské osady jako součást druhého bydlení

2.3.1 Druhé bydlení

Zde se dostáváme k výše naznačenému ovlivňování přírodního krajinného rázu. *„Stopy, které prvorepublikový tramping v krajině českých zemí zanechal, ať již způsobem jejího uchopení, vnímání či vlastního využití, jsou patrné dodnes.“* (Krško, Mareš, Pohunek, Randák, Špringl 2019:78). Tato citace poukazuje na větší množství možných otisků trampingu v krajině, avšak v této kapitole se zaměříme na trampské stavby dále zařazené do tzv. druhého bydlení (DB), tedy se zaměříme na přírodní krajinu ovlivněnou lidskou činností (vznik tzv. kulturní krajiny).

Do druhého bydlení řadíme jednak chalupy, chaty, rekreační vilky a taktéž různá sezónní soukromá sídla (Zelenka, Pásková 2012), označované také jako objekty individuální rekreace (OIR). Místo posledních dvou typů se též používá označení rekreační domek (Schindler-Wisten 2017). Ačkoliv je druhé bydlení celosvětově velmi rozšířeno (Vágner 2004a), tak v českém prostředí je specifické zejména svým historickým vývojem a významem, který se dotýká jednotlivců i celé společnosti, dále také absolutním počtem objektů určených k individuální rekreaci (Schindler-Wisten 2017). *„Druhé bydlení chápeme jako komplex jevů a procesů, spojených s objektem (či částí objektu) který je přechodným místem pobytu vlastníka(ů) či uživatele(ů), využívajícího(ch) tento objekt převážně k rekreačním účelům.“* (Vágner 1999,

Fialová 2000 cit in Bičík 2001:20). Samotná definice druhého bydlení ale není ve světě ucelená⁶ (Horáková, Fialová 2014), důležité jsou však tři aspekty, které druhé bydlení charakterizují: objekt je umístěn v jiné lokalitě, než je trvalé bydliště uživatele, objekt je využíván pro rekreaci a je zde různorodost v pravidelnosti a času jeho užívání (Mariot 1986).

Jelikož existuje více typů objektů spadajících do druhého bydlení, je důležité si uvést jejich rozdíly a jednotlivá vymezení. Chalupa je objekt, který je původním venkovským stavením, ale z různých důvodů (např. smrt majitelů) ztratil svůj prvotní účel a začal sloužit k rekreačním účelům⁷. Je větší velikosti a je zde možnost i jejího trvalého obývání. Na chalupy byly přeměněny nejen samotné usedlosti, ve kterých se skutečně bydlelo, ale i objekty určené k hospodářskému využití: mlýny, pily, kovárny, stodoly apod. Chalupa také většinou stojí v intravilánu obce (Schindler-Wisten 2017). Dělení z architektonického hlediska na chalupy, chaty a rekreační domky uvedl Uličný (1973), které využívá a lehce rozšiřuje Librová (1975). Uličný uvádí, že chaty jsou oproti chalupám objekty, které byly již postaveny za účelem rekreace. Jsou to většinou přízemní objekty s případným podkrovím a jejich maximální velikost je omezena (Uličný 1973). Chaty jsou využívány většinou přes teplejší sezónu a vytvářejí si vlastní chatové kolonie. Jak bylo uvedeno výše, tak plocha chaty (i plocha pozemku) je omezena předpisy (Schindler-Wisten 2017). Librová dále uvádí, že chaty jsou pouze zřídka stavěny v intravilánu obce (Librová 1975), jinými slovy v zastavěné části obce. Posledním typem jsou rekreační domky (jinak také rekreační vily apod.), což jsou stavby umístěné zásadně v intravilánu venkovského sídla, které jsou většího stavebního rozsahu než rekreační chaty. Však stejně jako chaty je jejich účel výhradně rekreační (Uličný 1973). K rekreačním domkům se dají přiřadit např. apartmánové domy⁸, které vznikají přibližně od poloviny 90. let 20. století ve velmi atraktivních lokalitách. K těmto všem kategoriím je dobré si připomenout i zahrádkářské kolonie, které mají v Česku a taktéž dlouhou tradici⁹ (Schindler-Wisten 2017).

Po prvním porevolučním sčítání lidu domů a bytů (SLDB) v roce 1991 bylo doloženo, že 20 % ze všech objektů určených k bydlení tvoří právě objekty druhého bydlení (Kučera 1992). Dále data ze SLDB (2011) ukázala, že více než 11 % domácností vlastní nějaký typ objektu určeného pro rekreaci a dalších 10–15 % využívá (pravidelně) objekty druhého bydlení díky

⁶ Bohužel je díky rozlišnosti vymezení druhého bydlení těžké mezinárodní srovnávání, kdy navíc potřebná data pro evidenci někdy ani neexistují. Nicméně, z disponibilních dat vyplývá, že hustota druhé bydlení v Česku patří společně se Švýcarskem, Francií a případně Dánskem k nejvyšším v Evropě. V datech jsou však velké mezery, kdy chybí údaje např. za Kanadu, Austrálii, Německo či Polsko. (Vágner, Fialová 2011)

⁷ Do SLDB 1991 byly zahrnuty chalupy vyčleněné z bytové ho fondu, tak i chalupy z něj nevyčleněné (Fialová 2001)

⁸ Problematiku apartmánových domy v horských atraktivních oblastech řeší např. článek Kadlecové (2010)

⁹ Do sčítání v roce 1991 nebyly zahrádkové chatičky zahrnuty (tamtéž)

svým známým či příbuzným a tento podíl je nejméně dvojnásobně veliký, pokud vezmeme v úvahu větší města. Z těchto výsledků je jasné, že druhé bydlení je opravdu neodmyslitelnou součástí životního stylu obyvatel Česka (Vágner 2004b).

Nicméně, jak bylo poukázáno výše, tak ač je druhé bydlení pro Čechy významné, je to fenomén, který je celosvětově rozšířený. Tyto objekty se různě liší (viz rozličné definice DB), avšak mají stejnou podstatu – využívají se pro volný čas, ať jednotlivců nebo skupin. *„Rozmanité typy prázdninových domků byly a jsou k vidění jak v zemích západní Evropy, tak v bývalých socialistických republikách. Způsob, jakým rekreační domky vznikaly, jejich výsledná architektonická podoba a využití a smysl byly ve 20. století ovlivněny specifickými místními podmínkami, sociálními, ekonomickými a geografickými okolnostmi v jednotlivých státech.“* (Schindler-Wisten 2017:22). Kowalczyk (1994) upozorňuje na to, že se geografie zabývá druhým bydlením hlavně ze dvou hledisek: *podmínky existence a rozvoje DB* (faktory rozhodující o poptávce po objektu a faktory rozhodující o jeho lokalizaci) a *důsledky DB* (vliv na přírodní prostředí a společensko-ekonomické dopady).

2.3.2 Trampské osady

Trampské osady jsou považovány za součást druhého bydlení a jsou to ty objekty, které jsou vymezené jako chaty, trampy nazývané právě jako osady (Vágner, Procházka 2004, Jozová 2017). V širším slova smyslu pak nemusí pojem trampská osada být pouze určité místo (chata), ale je vztažen na skupinu lidí, kteří to místo navštěvují (Hurikán 1990, Waic, Kössl 1992).

Pro nás jsou sice stěžejní objekty druhého bydlení ve spojení s trampingem, ale podobně důležití jsou v tématu trampingu volně se pohybující trampové, které sám Hurikán (1990) označuje jako trampy stanáře. Ti v sobě nesou původní trampské putování. Trampské osady, nyní myšlené jako zbudované chaty, přinesly trampům určitý komfort, ale přinesly s sebou také stírání této původní trampské podstaty vycházející v toulání, ne-komfortu a dobrodružství. Zároveň s ním přišel strach, že situace povede k přechodu obyvatel osady k chatařské rekreaci (Waic, Kössl 1992). *„Původním motivem trampingu bylo dobývání divočiny. Někomu toto krásné hledačství vydrželo až do smrti, ale u většiny dobyvatelů časem převládla touha usadit se – osadnit. A tak tramping zplodil chataření.“* (Jakeš-Kayman 1992:148). Další místa, která jsou lokalizovatelná v krajině a trampy navštěvovaná jsou *campy*. Campy jsou vlastně zavedená trampská tábořiště, které nedisponují uzamykatelnou chatkou či jinou stavbou podobného rázu. Je to místo, kde člověk může přespat, vařit a trávit čas. Takové tábořiště je většinou schované před okolním světem v lese, u potoka nebo jiného zdroje vody. Důležité je zde ohniště, které je jakýmsi pomyslným středem campu, symbolem přátelství a sdružování (Pohunek 2011, 2016).

Samotné druhé bydlení také nestojí samo, ale je zpravidla považováno jako jeden z typů cestovního ruchu, který je domácí, venkovský, krátkodobý a individuální (Gardavský 1986). Druhé bydlení spadá do vnitrostátního rekreačního systému cestovního ruchu, a i když není bezprostřední součástí trhu v úseku cestovního ruchu, tak ho bezesporu určitým způsobem ovlivňuje (Bičík 2001). Druhé bydlení je tedy řazeno do cestovního ruchu a tramping (trampské osady) zase do druhého bydlení. Jak poukazuje Schindler-Wisten, tak cestování obecně se rozvinulo na konci 19. století s účelem poznání, zábavy a naplnění volného času (Schindler-Wisten 2017), rekreace byla však zpočátku výsadou bohatších středních a vyšších vrstev, či byla spojena se spolkovou činností, jako je např. Klub českých turistů a Sokol (Vágner 2001). „V každém případě, v užším i širším vnímání pojetí cestovního ruchu a rekreace musíme konstatovat, že rozvoj společnosti vedl především v nejrozvinutějších zemích ve 20. století k podstatnému rozšíření cestovního ruchu. Souvisí to bezesporu s nárůstem významu volného času, který v nejvyspělejších zemích v úhrnu představuje zhruba stejný rozsah jako je rozsah pracovního času.“ (Bičík 2001:25).

Dále můžeme říci, že druhé bydlení v Česku (Československu), ať už se jedná o chalupaření, či pro nás důležitý tramping spojený s chatami, mělo v průběhu 20. století specifický vývoj a je poněkud odlišné svojí strukturou od zbytku světa, a to díky tehdejší ekonomickým, sociálním a politickým poměrům, které primární cíl – rekreaci – rozšířily o cíle sekundární navázané na existenci totalitního státu. Tímto způsobem se v podstatě zformoval velmi specifický životní styl části společnosti (více viz Bičík 2001).

Tradice druhého bydlení vzniká z přelomu 19. a 20. století, se začátkem módy letních bytů a vil (Fialová 2018, rozhovor ČT). České chataření poté vychází především z meziválečného období a vyrůstá z původního trampingu, který dal chataření jeho první podobu (Krško, Mareš, Pohunek, Randák, Špringl 2019:78). Oproti ve světě standardního rozvoje druhého bydlení, jako je vznik různých vilek velmi bohatých vrstev měšťanů, je vývoj trampingu spojen nejčastěji se skupinami mladých a svobodomyšlných jedinců (Vágner, Procházka 2004). Nicméně, vývoj počátků chatařství byl zřejmě trochu složitější, například v okolí Senohrab ve 30. letech vznikly, mimo trampské osady, také chaty, které byly jednoduchou a chudší napodobeninou blízké senohrabské vilové zástavby. Jejich majitelé pocházeli ze střední třídy (trampové prvně spíše z nižších vrstev), nepovažovali se za trampy, či za ně nebyly považováni a snažili se připodobnit vyšším vrstvám (Posledníková 2010). Jak bylo vysvětleno v úvodu práce, tak v praktické části není oddělená kapitola věnující se pouze osadám, trampským chatám, ale na území výzkumu je monitorovaná jejich postupná výstavba od prvně postavené chaty přes jednotlivá desetiletí postupující výstavby.

2.4 Ochrana přírody a tramping

Velké téma, okolo kterého se točí trampské hnutí, je příroda – ať už potřeba její existence k životu člověka, či přímo adorace a myšlenka ochrany. Krško uvádí, že z organizací skautingu a woodcraftu si trampové přisvojili nejen lásku k přírodě, ale i k její ochraně v podobě určitých norem a znaků, které vycházely z chování severoamerických indiánů (Krško 2008). Tato podkapitola je vázána na druhou pracovní otázku o vzniku CHKO Český ráj a je inspirována myšlenkami aktuálního článku od autorů Jehličky a Smitha (2018), který se zabývá zapojením (nejen) trampů do ochrany přírody a obecně vývojem českého environmentalismu. Zmíněná pracovní otázka je logicky kladena v souvislosti s oficiální ochranou přírody vedenou státem, nicméně se v ní zrcadlí i přístup trampů-osadníků z chatek a srubů v „jejich území“.

2.4.1 Enviromentální hnutí

V myšlenkám woodcraftu, skautingu a trampingu můžeme najít základy českého moderního environmentalismu, zasazující se o ochranu přírody (Jehlička, Smith 2018). Pojem environmentalismus vychází z anglického slova environment, v překladu životní prostředí. Enviromentalismus je politické a zároveň etické hnutí, které se zasazuje o ochranu a zlepšení životního prostředí. Tento směr usiluje o změnu k přístupu k přírodě na úrovni celospolečenské, které se dotýká jak politických, sociálních, tak ekonomických mechanismů (Elliott nedatováno). Český moderní enviromentalismus má dlouhou historii a skládá se ze dvou hlavních komponent. První je romantická představa s využitím praktických dovedností a znalostí při pohybu v přírodě, druhý je koncept racionální a přírodovědecký, který vyrůstá z akademické sféry (Jehlička, Smith 2018).

S environmentalismem souvisí i ekologická modernizace, koncept, který se zrodil na přelomu 70. a 80. let dvacátého století, byl uplatněn na západě a nahradil dosavadní směry jako jsou enviromentální limity či koncept de-industrializace (Weale 1992). Podstata ekologické modernizace tkví v tom, že ekonomika a životní prostředí mohou být ve shodě, kdy je možné současné dosažení cílů ekonomie a enviromentalismu (Oharková 2011). V principu ekologické modernizace stojí například preventivní úloha vědeckotechnických inovací, decentralizované a konsenzuální environmentální vládnutí bottom-up, či větší zapojení environmentálních hnutí, kdy mezi úřady, podniky a nevládními organizacemi vzniká partnerství (Jehlička, Smith 2018). Ač se tyto názory přiřazují vývoji na „západě“, tak podobné myšlenky se vyvíjely i v Československu a vracejí nás do poloviny 20. století. Klíčovou roli zde mělo chování

uvědomělého jednotlivce vedoucí k harmoničtějšího vztahu mezi společností a životním prostředím (Jehlička, Sarre, Podoba 2005, Jehlička, Smith 2018).

Svaz pro ochranu přírody a krajiny. Tis, Svaz pro ochranu přírody a krajiny, je první českou environmentální organizací, která stojí na dvou (výše navržených) pilířích: tradice výchovy dětí v duchu lesní moudrosti a přístup odborníků z přírodovědeckého a biologického odvětví (Zajoncová 2003). Tato organizace vznikla v roce 1958 pod záštitou Národního muzea jako Sekce ochrany přírody. Nástup komunistického režimu na začátku padesátých let sebou přinesl zákaz jak woodcraftu, tak skautingu, a proto se musel Tis zařadit do akceptovatelné organizace, což Národní muzeum umožňovalo, v 60. letech se poté přetransformoval (Vaněk 1996) na *Sbor ochrany přírody při Společnosti Národního muzea v Praze*. Na konci 60. let se pak stal se nezávislou organizací (Zajoncová 2005) a to z důvodu doznívajícího obrodného procesu pražského jara, přesněji na podzim roku 1969 (Treybal, nedatováno).

Zajoncová (2003) rozdělila členy Tisu do čtyř skupin. První skupinou byly děti a mládež, jelikož ve svazu byl veliký důraz na ekologickou výchovu. Druhá skupina byla tvořena odborníky, kteří se zabývali výzkumem v biologii, či učili na vysokých školách předměty, které se různě dotýkaly témat spojeného se zájmy Tisu. Třetí skupina pojímala taktéž odborníky využívající své znalosti z vysokoškolského studia pro praktické využití – například správci lesů. Poslední skupinu tvořili lidé, kteří nebyli specializovaného vzdělání, ale jejich členství bylo tvořeno osobním zájmem nadšence, který se zajímal o přírodu, její ochranu a měl zkušenosti s trávením času v přírodě. A právě v této poslední skupině tvořili část jedinci, kteří bývali skauty, trampy nebo vyznávali lesní moudrost (Zajoncová 2003). Tramping a ochrana přírody byly příznivé aktivity, kdy i například v trampském časopisu *Tramp* vycházely články o Tisu a jeho činnosti. Tis taktéž spolupracoval například s muzei, školami či CHKO (Jehlička, Smith 2018). Politický režim se však snažil Tis dlouhodobě destabilizovat (Zajoncová 2003) a v roce 1979 byl donucen svou činnost ukončit. Tedy po dobu deseti let (1969-1979) byl jedinou organizací ochrany přírody, ke které se mohli občané připojit. Tato dobrovolná organizace je svou existencí přirovnávána k významným nevládním ekologickým organizacím, které po sametové revoluci převzaly tuto roli ochrany přírody, péči o krajinu a obecně environmentální osvětu (Zajoncová 2005).

Hnutí Brontosaurus. Důraz na pozitivní vztah k přírodě na úrovni jedince, který měl pozměnit toto vnímání následně na celospolečenské úrovni, byl poté uplatňován v dalších organizacích, v hnutí Brontosaurus a Českém svazu ochránců přírody (ČSOP). Brontosaurus vznikl v roce 1973, pár let existoval vedle funkčního Tisu a vznikl z iniciativy několika členů SSM v Ústavu krajinné ekologie ČSAV. Jejich nejvýraznější činností byly letní tábory na

dobrovolnické bázi práci v terénu (Jehlička, Smith 2018). Český svaz ochránců přírody vznikl jakožto náhradník za Tis v roce 1979 a to pod důsledným dohledem režimu (Treybal nedatováno). Problém těchto dvou organizací byl ve vztahu mezi jejich vedením, kádrovými úřady a dalšími organizacemi. Úřady například přikládaly ČSOP funkci ideově-výchovnou a propagační k získání nových členů pro ochranu životního prostředí, v duchu komunistické strany pro působení na mládež a vlastní odbory (Vaněk 1996), i přes to se však skuteční ochránci přírody v ČSOP snažili bojovat proti nepromyšleným zásahům do přírody, například v rámci problémů s velkoplošným zemědělstvím (Treybal nedatováno). Byl zde tlak komunistické politiky, nicméně jak se stát v 80. letech přibližoval k sametové revoluci, tak některé skupiny ČSOP začaly spolupracovat s politickými skupinami, například ekologický časopis Nika, oficiální časopis pražského městského výboru ČSOP, který otevřeně vstupoval do debat v rámci kontroverzí environmentálních plánů. Ti, kteří se stavěli proti režimu v ochraně přírody, byli někdy uváděni jako *ekologičtí disidenti* (Jehlička, Smith 2018).

2.4.2 Státní ochrana přírody

S vývojem ochrany přírody s pomocí nevládních organizací se souběžně vyvíjela i ochrana přírody a krajiny ze strany státu. Pokud si odmyslíme jednotlivě chráněná místa, která poukazovala na první náznaky moderní oficiální ochrany přírody během 19. století, jako jsou v našich končinách rezervace Žofínský (1838) nebo Boubínský (1858) prales ještě za Rakouska-Uherska, tak velkoplošná územní ochrana celkově v Evropě přišla až s 20. stoletím, a to prvně ve Švédsku a Švýcarsku (Petříček 2006). „*Intenzivní formy využití přírodních zdrojů dosáhly svého dosavadního vrcholu v průběhu 19. století. Především na jeho konci však můžeme sledovat první náznaky rodícího se podvědomí o nutnosti chránit zbídačenou přírodu, jejíž obranné mechanismy nedokázaly odolávat masivnímu nástupu průmyslové revoluce.*“ (Novotný 2006:37).

Co se týká nám bližších oblastí, tak termín přírodní park se objevuje v Německu v roce 1910, u nás se k intenzivnější ochraně přírody přistupuje až později se vznikem Československa za první republiky, další pak s padesátými léty. V této době však šlo nejdříve o přírodní rezervace – malá území, jako byla údolí či skalní útvary. Tyto menší úseky byly prvně kategorizovány v roce 1947 a jejich modifikace byla poté vyhlášena v roce 1952, kdy bylo ustaveno 14 kategorií. V rámci kategorie, která se již dotýkala i rozlehlejších ploch, se vyskytuje např. označení krajinná rezervace nebo chráněná krajinná oblast. Však až v roce 1956 přichází opravdu první zákon o ochraně přírody, kde jsou definována dvě velkoplošná chráněná území: národní park (NP) a chráněná krajinná oblast (CHKO) (Petříček 2006). První český

zákon o ochranně přírody a krajiny, zákon č. 40/1956, však již po svém uvedení rychle zastaral a byl velmi stručný, nicméně zůstal platný celých 36 let do roku 1992, kdy byl přijat zákon nový, zákon č. 144/1992 (Damohorský 2006).

Přístup k ochraně přírody byl však ze strany státu v časech socialismu v Československu velmi špatný, uplatňoval se zde institucionální náhled vědecko-technického pokroku. Ekologické problémy byly jednoduše vysvětlovány jako dočasné výjimky, které budou řešitelné vyzdvihovaným pokrokem (Vaněk 1996). Tímto obecně laxním přístupem k životnímu prostředí nechával režim prostor pro rozvoj ochrannářských činností, jakou vykazoval například uvedený Tis. Primární zájem režimu byl v upevňování politické moci a oblast ochrany životního prostředí byla jedna z mála sfér, kde mohl jedinec projevit občanskou aktivitu (Zajoncová 2005). Orientace na vědu a techniku, dominující (nejen) ve vysokém školství, měla samozřejmě významný vliv i na environmentální aktivity. Soustředění na technická a vědecká řešení společenských problémů způsobila jednostranný a neúplný úhel, bez interdisciplinárních vědomostí (Kundrata 1992). „*Jinými slovy, odborné úsilí se zaměřovalo téměř výhradně na technicky stále dokonalejší monitoring a porozumění procesu zhoršování životního prostředí, nikoliv na přípravu návrhu politických strategií, jak tyto trendy zvrátit, nebo jim předcházet.*“ (Jehlička, Smith 2018: 93). Před pádem komunismu, v 80. letech, tvořily český aktivistický environmentalismus skupiny Brontosaurus, Český svaz ochrany přírody odborníci z Ekologické sekce Biologické společnosti Československé akademie věd a malé množství „ekologických disidentů“ (Jehlička, Sarre, Podoba 2005). Ekologické sekce Biologické společnosti při ČSAV vznikla v roce 1978 jakožto dlouholetý záměr rozšíření okruhu biologických věd k širšímu interdisciplinárnímu přístupu z důvodu narůstajících problémů životního prostředí (Stoklasa 2004). Český environmentalismus 70. a 80. let byl tedy směsí oficiálně schváleného racionálního umírněného proudu a nezávislejšího spodního, inspirovaného praktickými dovednostmi a znalostmi přírody (Jehlička, Smith 2018).

Tradici lesní moudrosti měla v sobě v podstatě všechna hnutí, jak aktivisté Tisu, členové ČSOP i odborníci z Ekologické sekce ČSAV (Papoušek 2000). Dětská a mládežnická kontrakulturní hnutí, ať už samotný woodcraft, neorganizovaný tramping nebo potají prováděný skauting, měla zajisté výrazný vliv na environmentální aktivismus jedinců v jejich pozdějším, dospělém životě, ale samozřejmě jen část z těchto jedinců se v dospělosti stala aktivními členy (Jehlička, Smith 2018). Jak bylo naznačeno v úvodu podkapitoly, tak ochrana přírody se v této práci obrací k její oficiální podobě vypracované státem, nicméně v rámci této podoby ochrany cenných přírodních území se práce zaměřuje i na to, jakým způsobem se lidé v oblasti výzkumu k ochraně přírody stavěli a stavějí.

Tramping jako takový má několik podob, které naplňuje. Jeho základní podstata je dvojitá – jedná se o formu sdružování a o způsob trávení volného času, proto je komplikovanější jeho přesné vymezení jakožto sociální skupiny. Nejedná se však pouze o sociální skupinu, ale o hnutí, které se během své existence vyvíjelo a lze ho považovat za svébytnou subkulturu (Altman 2003). Jakákoli sociální skupina stojí a padá na mezilidských vztazích, jejichž podoby byly nastíněny skrze sociální kapitál, který ze vztahů může vznikat. Na území výzkumu jsou zkoumány nejen vztahy v rámci skupiny ale i mimo ni, vztahy s chataři ne-trampy a s trvale bydlícími obyvateli. Mezilidské vztahy jsou zásadní pro život všech v lokalitě, ať dočasně, tak stále bydlících, jelikož jsou přenášeny do atmosféry sdíleného prostoru.

Pokud spojíme tyto dvě podstaty trampingu, jedná se o subkulturu trávící svůj volný čas určitým charakteristickým stylem, který, při volnějším vyložení volného času dle Hodaně a Čihovského (2008), se stává celkově životním stylem jedinců. Tato subkultura vytváří nemateriální a materiální statky, které je možné zkoumat, pozorovat či uchopit a jsou postavené na sociálním aspektu samotného trampingu, který dává možnost těmto statkům vzniknout. Nemateriálními statky mohou být například zvyky, normy, literární a hudební činnost či specifická mluva. Z nemateriálních statků se v práci budeme zabývat jednak postojem a chováním trampů, za druhé jejich sdružováním a tradicemi. Existence statků materiálních je v určitých případech (budova, či jiný větší viditelný objekt umístěný v krajině) důležitá i pro zkoumání prostoru z pohledu geografie, z pohledu vlivu na přírodní ráz krajiny, na který se v práci zaměřujeme. V případě budovy je pak tramping zařazován do druhého bydlení, který mimo chaty trampů obsahuje například i chalupy.

Vztahy komunity jsou zjištěny jednak z rozhovorů s respondenty, ale důležitý je celkový vývoj komunity se všemi společnými aktivitami (sdružování, tradice apod.), které umí, spolu s rozhovory, ukázat pravý obrázek trampské komunity a který je možné dnes pozorovat. Druhé bydlení, do kterého tramping (trampské osady) patří, není pouze otázka samotných budov, ale i života kolem něj: „*Druhé bydlení chápeme nikoliv pouze jako souhrn objektů individuálních vlastníků či uživatelů, kteří tyto objekty využívají převážně k rekreačním účelům, ale též jako komplex jevů a procesů s nimi spojených.*“ (Vágner 1999, Fialová 2000, cit. in Vágner 2004a:14). Z tohoto důvodu je praktická část práce jakýmsi vhledem do života komunity od jejích počátků, kde je možné vysledovat nejenom postupný vývoj osídlení území, původně trampskými, posléze spíše rekreačními chatami, ale taktéž vztahy a sociální atmosféru lokality.

3. Metodika

Pro vypracování této diplomové práce byl použit přístup kvalitativního výzkumu. Zdroje informací pocházejí jednak z polostrukturovaných rozhovorů, dále ze zúčastněného pozorování a ze soukromých dokumentů v rámci kterých byla také uplatněna metoda srovnávací fotografie. Výzkum probíhal od července roku 2018 do června následujícího roku 2019. Prvním stěžejním bodem výzkumu bylo jasné vymezení zájmového území a získání vhodných informátorů (viz kapitola 4.) a rozhodnutí, jakými metodami a technikami bude probíhat sběr dat.

Kvalitativní výzkum je výzkum, který se snaží dostat do hloubky zkoumaného problému, hledá příčiny a důvody určitého jevu a chování lidí. Důkladně se zabývá názory vybrané skupiny a jejich vnímáním. Výzkumník se zde pokouší o holistický pohled na předmět svého zkoumání a usiluje o pochopení aktuálního dění kolem něj. Snaží se skrze dotazování přijít k porozumění, kdy jsou analyzována nejen slova, ale širší verbální i neverbální jednotky. Tato metoda sbírá větší množství informací o menším počtu jedinců, což přináší svá pozitiva i negativa (Disman 2002). Výhodou kvalitativního výzkumu je podrobný popis a vhled do problematiky fenoménu, události či jedince/skupiny. Další výhodou je studium jevu v přirozeném prostředí. Nevýhodou je shromažďování velkého množství nestandardizovaných dat a jeho časová náročnost. Taktéž jsou výsledky výzkumu obtížně zobecnitelné, jak na populaci, tak na jinou lokalitu. Další nevýhody kvalitativního výzkumu jsou spatřovány v subjektivních dojmech výzkumníka, které mohou výzkum ovlivnit (Hendl 2008), zvláště pokud se jedná o intenzivnější, hlubší rozhovory (Yow 1997).

S využitím kvalitativního výzkumu jsou spojeny i různé přístupy, považované za základní, které tento typ výzkum specifikují. Pro potřeby této práce je důležitý etnografický výzkum. V etnografickém výzkumu jde o celostní pohled na určitou skupinu, instituci nebo společnost. V tomto přístupu jde o výzkum kultury nějaké skupiny lidí, kde kultura znamená společně sdílené normy, postoje, hodnoty či jazyk. Nemusí jít však pouze o kulturu, ale právě i o subkulturu většího společenství (Hendl 2008) a proto je využíván i pro výzkum trampského hnutí (Janeček 2014).

3.1 Rozhovor

Metoda rozhovoru může nabývat podoby strukturované, nestrukturované a jejich kombinaci – polostrukturované. Strukturovaný rozhovor využívá předem připravené a seřazené otázky. Pořadí otázek a jejich důležitost je stanovena výzkumníkem. V protikladu nestandardizovaný rozhovor nemá předem připravenou strukturu otázek a jejich důležitost stanovuje respondent.

Polostrukturovaný rozhovor je pak kombinací těchto základních metod. Dvě krajní formy dotazování představují protipóly v získávání informací, kde na jedné straně stojí různé dotazníky s jasně a pevně danou strukturou otázek, druhá strana je naopak vyplněna zcela volnými rozhovory, které nemají pevnou strukturu (Hendl 2008).

V této práci bylo využito metody polostrukturovaného rozhovoru, technikou osobních rozhovorů vedených nejčastěji přímo v trampských osadách-chatách, které byly v případě potřeby dále doplněny emailovou komunikací či rozhovorem po telefonu. Rozhovor měl předem připravené okruhy otázek, jejich pořadí bylo určováno z větší části autorkou, nicméně občas jejich posloupnost vycházela z aktuálního vyprávění respondenta a z logického navazování jiné otázky než té, která měla přijít dle předem připraveného pořadí. Respondenti jsou v práci rozděleni do tří skupin, první tvoří pouze samotní trampové (Tabulka č. 1), další jsou potomci původních tamějších trampů, dnes (zejména) chataři a trvale bydlící obyvatelé (Tabulka č. 2). Do poslední skupiny jsou řazeni ti, kteří jsou cíleně vybráni, jakožto zástupci zainteresovaných obcí a lidí, kteří se tématu dotýkají z odborného hlediska (Tabulka č.3). Celkově bylo tedy provedeno 19 polostrukturovaných rozhovorů.

Předem samotných rozhovorů bylo respondentovi vysvětleno, k jakému účelu bude rozhovor sloužit a dále, že výzkumník nebude používat plné přepisy rozhovoru, ale pouze jejich části, ty, které ponесou relevantní informace se zachováním kontextu sdělení. Toto bylo vnímáno ze strany respondentů pozitivně a posléze se ukázala tento postup vhodný, jelikož se informátoři občasně rozhovořili mimo téma a výzkumník je poté opět vracel k původní lince rozhovoru. Autorka se také setkala s tím, že se lidé dostali během povídání k citlivým informacím a nepřáli si, aby se v textu objevily, tedy i z toho důvodu byl částečný přepis (doslovný či přepsaný vlastními slovy) velmi vhodný. Před začátkem rozhovoru byl respondent dotázán, zdali s rozhovorem souhlasí a jestli je možné jejich rozhovor nahrávat na mobilní telefon. Všichni respondenti dali souhlas s rozhovorem i s jeho nahráváním.

Níže uvedená Tabulka č.1 prezentuje podrobnosti k jednotlivým respondentům – trampům. Nacházejí se v ní jak trampové s osadou, tak i bez osady. Ve dvou případech zde sice mluvíme o osadě, ale nejedná se osadu typicky chatařskou, vztahuje se k chalupě a domu v osadě Zápolí. Tato lokalita je územně vymezena v kapitole 4., jedná se o místní část Zápolí, jejichž název si Jarin a Čahula převzali jako název pro osadu, ač se nejedná o lokalitu chatovou. Čahula zde má vlastními silami velmi hezky opravenou chalupu, které částečně vetknul srubový charakter při přestavbě původní stavby. Druhým případem je tramp Jarin, který je na jednu stranu trampem, ale zároveň je trvalým občanem v území a bydlí v domě, v upraveném původním stavení.

Tabulka č. 1: Seznam respondentů – trampové

Jméno/přezdívk věk	Informace o respondentovi	Detaily rozhovoru
Mirek věk: starší, 65+	Tramp z osady Na Lepším Zástupce šerifa SOÚN	Proběhl: 24.8.2018 Místo: osada Na Lepším
Miki věk: starší, 65+	Tramp z osady Dola/USTAK	Proběhl: 20.10.2018 Místo: osada Dola/USTAK
Božka věk: střední, 30-65	Trampka, bez domovské osady, Kronikářka SOÚN	Proběhl: 15.11.2018 Místo: u respondentky doma
Pišta věk: starší, 65+	Tramp z osady Ell Torro	Proběhl: 23.11.2018 Místo: osada Ell Torro
Helena věk: starší, 65+	Trampka, původem z osady Batalov, ve straším věku volně putující, chata je stále v rodině a pravidelně ji navštěvuje	Proběhl: 16.11. 2018 Místo: u respondentky doma
Jarin věk: střední, 30-65	Tramp, šerif osady Zápolí	Proběhl: 19.5.2019 Místo: u respondenta doma, osada Zápolí
Čahula věk: starší, 65+	Tramp, otec původem z osady Dakota, dnes v osadě Zápolí	Proběhl: 19.5.2019 Místo: u respondenta na chalupě, osada Zápolí

Zdroj: vlastní zpracování

Na následující straně je uvedena Tabulka č. 2. Seznamuje nás s respondenty, kteří jsou ve většině potomci původních trampů užívající chaty a dále zde jsou uvedeni zásadní trvale bydlící obyvatelé, majitelé původních mlýnů v Údolí Žehrovky. Mimo těchto rozhovorů byly vedeny tři rozhovory neformálního charakteru, proto nejsou v tabulce uvedeny. Jedná se o rozhovory s dalšími potomky trampů z osady Batalov (zapojení částečně i do chodu komunity), osady Surabay a původní osady Sonora (zmiňovaná dále v textu).

Je zde jedna výjimka a tou je osada Cevarem (řádek č. 6), která je bývalým hospodářským stavením, dnes chalupou k trvalému bydlení. Paní majitelka jezdila do lokality výzkumu na již rekreační chatu v dětství s rodiči a sama sebe nepovažuje přímo za trampku, z toho důvodu byla přiřazena do Tabulky č. 2, ale v podstatě celý svůj dospělý život strávila v tamní tramské komunitě jakožto aktivní člen, který pomáhal s jejím chodem. Manžel paní Jindry byl aktivním trampem, dokonce jedním z šerifů Spojených osad údolí Nebáku. Ač mají jednotliví respondenti jiný vztahový poměr k tramskému hnutí, tak všichni mají společné to, že trávili a dále tráví čas v rámci území, kde byla a stále je, aktivní tramská komunita.

Tabulka č. 2: Seznam respondentů – ne-trampové

Jméno a věk	Informace o respondentovi	Detaily rozhovoru
Eva K. věk: starší, 65+	Dcera šerifa z trampské osady Surabaya, dnes chalupářka v území	Proběhl: 24.7.2018 Místo: u respondentky doma
Lída P. z Nebákovského mlýna věk: starší, 65+	Vnučka mlynáře Vika z Nebákovského mlýna	Proběhl: 8.8.2018 Místo: Nebákovský mlýn
Jitka T. věk: starší, 65+	Dcera (již chataře) z původní trampské osady Muflon	Proběhl: 9.8.2018 Místo: osada Muflon
Jiří K. věk: starší, 65+	Syn šerifa z trampské osady Surabaya, dnes trvale bydlící v jiné chatě nad oblastí výzkumu	Proběhl: 10.8.2018 Místo: u výzkumníka na chalupě
Olina Z. věk: starší, 65+	Vnučka šerifa z trampské osady Toronto	Proběhl: 17.8.2018 Místo: osada Toronto
Jindra M. věk: starší, 65+	Původem z již rekreační chaty na Nebáku, manželka bývalého šerifa SOÚNU, dnes trvale bydlící	Proběhl: 28.10.2018 Místo: osada Cevarom
Manželé (Věra a Miroslav) z Podsemínského mlýna věk: starší, 65+	Vnučka mlynáře Skály s manželem	Proběhl: 3.5.2019 Místo: Podsemínský mlýn
Věra a Zuzana Š. věk Věra: starší, 65+ věk Zuzana: střední, 30-65	Dcera a vnučka šerifa z trampsko-horolezecké osady Durango	Proběhl: 18.5.2019 Místo: doma u respondentek

Zdroj: vlastní zpracování

V poslední Tabulce č. 3 jsou vypsáni jednak lidé s odborností na téma trampského hnutí, dále zástupci dvou ze tří obcí, na jejichž území probíhaly od 60. let největší trampské aktivity. Tito respondenti jsou taktéž zásadními osobami. Odborníci poskytují další vhled do tématu svými znalostmi. Starostové obcí zastupují trvalé obyvatele a vůbec celkově reprezentují území výzkumu..

Tabulka 3: Seznam respondentů – zástupci obcí a odborníci

Jméno a příjmení	Informace o respondentovi	Rozhovor
Jan Pohunek	Vedoucí <i>Etnografického oddělení Národního muzea</i>	Proběhl: 6.8.2018 Místo: Národopisné muzeum
Eduard Líhař	Kurátor výstavy <i>Historie Trampingu v Českém ráji</i> na zámku Humprecht u Sobotky	Proběhl: 18.8.2018 Místo: na chalupě u respondenta
Vít Svoboda	Starosta obce Libošovice	Proběhl: 12.6.2019 Místo: obecní úřad Libošovice
Petr Hornig	Starosta obce Mladějov	Proběhl: 14.6.2019 Místo: obecní úřad Mladějov

Zdroj: vlastní zpracování

3.2 Pozorování

Pozorování obecně je samozřejmou součástí výzkumu kvalitativního charakteru. Ať se zaměřujeme na jedince, či skupinu lidí, jejich jednání a chování jsou cílem prakticky všech výzkumů. Pozorování představuje zjišťování, co se skutečně děje (Hendl 2008). Pozorování je buď zúčastněné nebo nezúčastněné. Zúčastněné se dále dělí na skryté a zjevné. V druhém typu se výzkumník účastní života lidí, které pozoruje, ale neskrývá přitom svou identitu a poslání (Kokaisl 2019) a tento způsob zjevného pozorování využila i autorka. Výhody zúčastněného pozorování jsou v porozumění kontextu vztahů a stěžejních událostí v situaci zkoumaného jevu. Dále zvyšuje výzkumníkovu šanci k získání přístupu k jinak nedosažitelným informacím. Nicméně, stejně jako obecně kvalitativní výzkum, je zúčastněné pozorování časově náročné a je podmíněné subjektivním vnímáním výzkumníka (Soukup 2014). Zúčastněné pozorování je také někdy nazýváno pozorováním participativním.

Tabulka č. 4: Zúčastněná pozorování

Název akce	Měsíc
Stežka odvahy pro děti	Srpen 2018
Výroční táborák – trampský potlach	Srpen 2018
Trampské hry	Září 2018
Mikulášská	Prosinec 2018
Nebákovská struna	Duben 2019

Zdroj: vlastní zpracování

V práci bylo využito pět zjevných zúčastněných pozorování od července 2018 do května 2019, viz výše Tabulka č. 4. Zúčastněné pozorování při těchto akcích dalo velmi dobrý nástin toho, jaké všechny aktivity jsou v území provozovány, jak probíhají, kdo se jich účastní a jaká atmosféra při nich vzniká.

Mimo klasických zúčastněných pozorování autorka také navštívila expozici *Historie trampingu v Českém ráji* na loveckém záměčku Humprecht v Sobotce, věnovaná zejména první republice, organizovaná E. Líhařem a jeho manželkou. Tato výstava byla taktéž zařazená do pořadu České televize o trampingu *Zvláštní znamení touha* (13. díl, 2014), kdy byla Česká televize přítomna při jejím slavnostní otevření.

3.3 Dokumenty a fyzická data

Dokumenty mohou být jedinou složkou výzkumu, či mohou tvořit doplněk k datům získaným pomocí rozhovorů a pozorování. Dokumenty jsou data, která byla vytvořena v minulosti a jinou osobou, než je samotný výzkumník. Dále vznikly za jiným účelem, než je aktuální výzkum, jsou tedy již k dispozici pro zpracování. Dokumenty jsou rozlišovány na dokumenty osobní, úřední, dále na archivní a virtuální data a na výstupy masových médií. V práci byly využity zejména dokumenty osobní, poté virtuální data a výstupy masových médií. Osobními dokumenty je myšleno vše, co bylo zaznamenáno nebo vyfotografováno pouze k soukromým účelům. Tím jsou myšleny například deníky, kroniky, zápisníky, dopisy, fotografie či videonahrávky. Virtuální data jsou ta nalezená na internetu, a ačkoliv mají velký informační potenciál, tak nejsou dostatečně využívána. Zahrnují obsah internetových diskuzí, či samotné internetové stránky. Výstupy masových médií zahrnují noviny, časopisy, rozhlasové a televizní programy. Druhou skupinou jsou data fyzická představující jednak fyzické stopy důsledků lidské činnosti (důsledky zvyků a typů chování skupiny), či také produkty materiální kultury (například umělecké předměty, knihy a budovy) (Hendl 2008).

Dokumenty a fyzická data představují v této práci zásadní druh informace pro její vypracování a stojí na stejné úrovni jako rozhovory a zúčastněné pozorování. Z dokumentů byly využity především dokumenty osobní – kroniky a fotografie. V rámci dat z osobních dokumentací je v práci využita *metoda komparativní fotografie*, která porovnává původní podobu a stav jednotlivých chat a jiných, pro komunitu důležitých míst, s jejich podobou aktuální. Porovnání původního stavu bylo docíleno u mnoha chat, především u těch s jejichž majiteli byl veden rozhovor. Mimo tento postup jsou v práci prezentovány i další chaty pouze v dnešním stavu, z nichž některé jsou stále původní. Nejdůležitějším osobním zdrojem je dvoudílná kronika Spojených osad údolí Nebáku (SOÚN) a fotoalba jednotlivých osad, ve kterých byly často u fotografií vypsány důležité informace. Na obrázku č. 1 můžeme vidět nádhernou knihu v březové vazbě – druhý díl kroniky. Autorem vazby je tramp Praděd ze spřátelené osady z Krušných hor, která může být zařazena i pod produkt materiální kultury v rámci fyzických dat (viz výše).

Obrázek č. 1: Kronika SOÚN, II. Díl, archiv: vlastní

Dále jsou v práci využity výstupy masových médií, v tomto případě lokální tiskoviny (publikované i nepublikované). Z publikovaných to jsou *Cestička k domovu I. a II. díl* (sborníky ke sjezdu rodáků obce Libošovice), *Muzejní noviny* (2009/5) Regionálního muzea a galerie v Jičíně a Vlastivědný sborník *Od Ještěda k Troskám* (1/2015). Z Nepublikovaných byl využit spisek *Nebákovské údolí* a spisek *Jak to viděl Paráda aneb jsou vzpomínky, na které se nezapomíná*. Mimo těchto lokálních tiskovin práce využívá i dvou televizních programů České televize: cyklus *Zvláštní znamení touha* (2014) věnovaný tramskému hnutí a pořad Studia 6 s tematickým dílem *Co Čech, to chalupář* s D. Fialovou (2018). Využití virtuálních dat je v podobě získávání dat z obsahu webových stránek přílehlých obcí. Z fyzických stop důsledků zvyků a chování se v práci zaměřujeme na způsob chování k přírodě a přístupu k její ochraně v tramské komunitě ve spojení se vznikem chráněné krajinné oblasti Český ráj. Dále se z fyzických stop zaměřujeme na produkty materiální kultury – zmiňované budovy a jiné objekty, spojené taktéž s výše uvedenou metodou komparativní fotografie.

Je nutné podotknout, že v metodice práce je několik omezení. Zaprvé je třeba poukázat na věkové složení respondentů, které spadá z větší části do starší věkové skupiny starší 65+. Tento problém je nejspíše nejzásadnějším pro práci, avšak poukazuje na důležitý fakt, že tramská komunita je dnes složena převážně ze starších osob. Druhým nedostatkem je nezapojení všech chatařů a trvalých obyvatel do výzkumu práce, kdy druhá skupina potencionálních respondentů byla zastoupena starosty obcí. Všechny nedostatky si je autorka plně vědoma.

4. Vymezení lokality výzkumu

Práce se zabývá tramskými osadami v *Českém ráji*, nicméně oblast Českého ráje je těžké přesně vymezit, jelikož v sobě zahrnuje více územních celků nesoucí tento název, které se různě překrývají, mají jiné hranice a jsou spravovány odlišnými orgány. Český ráj je možné ohraničit jako formální instituci ve třech případech, jako Chráněnou krajinnou oblast Český ráj, Geopark Český ráj a Turistický region Český ráj (Semian 2010, 2012). V této práci se věnujeme Českému ráji jako chráněné krajinné oblasti, která je nejmenší rozlohou z těchto tří území a leží v jejich středu.

Český ráj je lokalizován na rozmezí krajů Středočeského, Libereckého a Královehradeckého a je zasazen do severovýchodních Čech. Označení pravděpodobně vzniklo v Sedmihorkách u Turnova v druhé polovině 19. století. Do těchto oblíbených lázních se sjížděli přední představitelé českého kulturního a společenského života a ti tuto oblast označili, v duchu doznívajícího romantismu, právě Českým rájem (Střída, Nováková 2002). Ten byl známý především díky svým pískovcovým skalám, zámkům, hradům a lidové architektuře (Hladíková, Vacek 2013). Potenciálním autorem názvu Český ráj je pak Jan Neruda (1834-1891), který zde mezi dalšími osobnostmi pobýval (Petříček 2006).

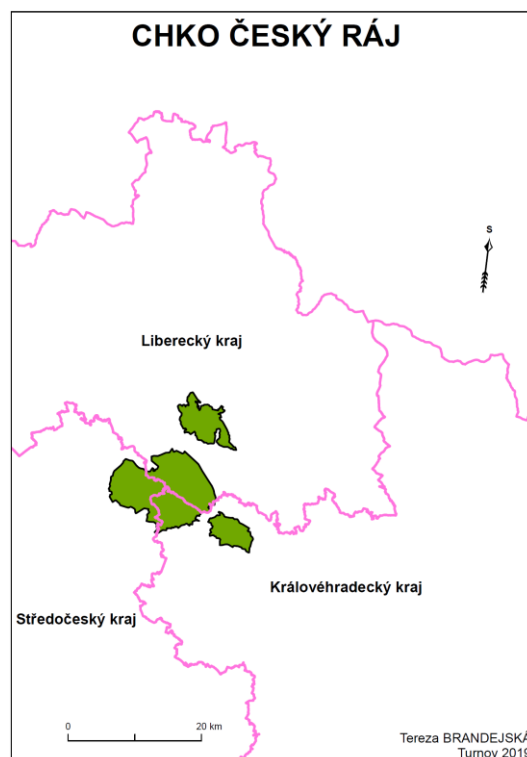
Díky jedinečným krásám, hlavně přírodního, ale také kulturního charakteru, se název velmi rychle ujal a stal se v regionu běžným označením oblíbené turistické destinace. Rozšířil se postupně na Turnovsko, Maloskalsko, na okolí Mnichova hradiště, Železného brodu i Lomnice nad Popelkou a v neposlední řadě i na Jičín s Prachovskými skalami. Nicméně, ač se zde bavíme i o přírodních krásách oblasti Českého ráje, tak území je především jednotkou kulturní, zformulovanou prvně zejména právě z pohledu turistiky a cestovního ruchu (Střída, Nováková 2002). S institucionalizací turismu na přelomu 19. a 20. století se začalo s utvářením jednotlivých regionů vedením „shora“ a podle nové struktury Klubu českých turistů (KČT) vznikla v roce 1919 župa Český ráj. Po druhé světové válce se s rozvojem turismu začalo hledět i na ochranu přírodního i kulturního dědictví, a tak v roce 1955 vznikla Chráněná krajinná oblast s názvem Český ráj¹⁰. Turistický region Český ráj jako druhé formálně vymezené území vzniklo až v roce 1999 a to díky alternativním přístupům v rozvoji regionů, jako jeden ze 14 turistických regionů Česka, pod záštitou České centrály cestovního ruchu (ČCCR). Vznik turistického regionu Český ráj vycházel z jeho turistické tradice a zároveň vyvažoval jeho předchozí nadměrné užívání pro zemědělskou produkci (Semian 2012). Posledním formálním

¹⁰ Tehdy po názvem Český Ráj (Dům přírody Českého ráje, nedatováno)

vymezením je Geopark Český ráj. Geoparky jsou cenná území, která dohromady tvoří vlastní mezinárodní síť. Protínají se dva typy sítě, evropská (založena roku 2000) a globální síť UNESCO (založena roku 2004). Smyslem geoparků je podpora trvale udržitelného rozvoje regionu, vzdělávání široké veřejnosti a výzkum. Prozatím jediným evropským geoparkem UNESCO v Česku je od roku 2005 právě geopark Český ráj (MZP nedatováno), který má od roku 2010 také status geoparku národního. Je důležité si však uvědomit, že mimo tři formální území může být Český ráj jako oblast vnímána velmi individuálně bez jasných hranic, jelikož se formulovala na základě turismu a nositeli jeho regionální identity byli zejména návštěvníci a později také chalupáři a chataři (Semian 2012).

4.1 CHKO Český ráj

Původní území Chráněné krajinné oblasti mělo výměru 92 km² a vymezovalo prostor mezi Turnovem, Sobotkou a Mnichovo Hradištěm. V roce 2002 bylo území rozšířeno, dle vládního nařízení podle §25 odst. 3 zákona č.114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, na 181 km². Rozšířené území je vymezeno přibližně mezi obcí Frýdštejn a městy Turnov, Sobotka, Mnichovo Hradiště, Jičín a Železný Brod. Území je nekompaktní (obrázek č. 2) a je rozdělené do třech oblastí: severní, centrální a jihovýchodní (Správa CHKO 2019). Jak bylo výše zmíněno, tak oblast Českého ráje byla velmi ceněna a díky své výjimečnosti se také stala chráněnou oblastí: „*Hlavním motivem pro vyhlášení Chráněné krajinné oblasti Český ráj se stala mimořádná členitost zemského povrchu s charakteristickými pískovcovými skalními městy a krajinnými dominantami...*“ (CHKO Český ráj, nedatováno).

Obrázek č. 2: CHKO Český ráj na rozmezí krajů Česka, zdroj: ArcCR500, vlastní zpracování

V Česku existuje 26 oblastí CHKO a jsou vymezena jako velkoplošná zvláště chráněná území (VZCHÚ), do kterých patří i národní parky (obrázek č. 3 na následující straně). „*Zatímco národní parky chrání nejcennější území se zachovalými přírodními fenomény a s vysokým potenciálem autoregulačních procesů, chráněné krajinné oblasti mají za cíl v rámci možnosti zachovat určitý způsob využívání krajiny, který vedl v minulosti k vytvoření a dále k udržování*

harmonické krajiny s vysokým podílem zachovalých přírodních složek.“ (Miko 2010:9) Ochrana VZCHÚ je upravována zpravidla do 4 zón, dle míry přísnosti ochrany, kdy v I. zóně se často vyskytují i maloplošná zvláště chráněná území (Miko, Šturska a kol. 2010)

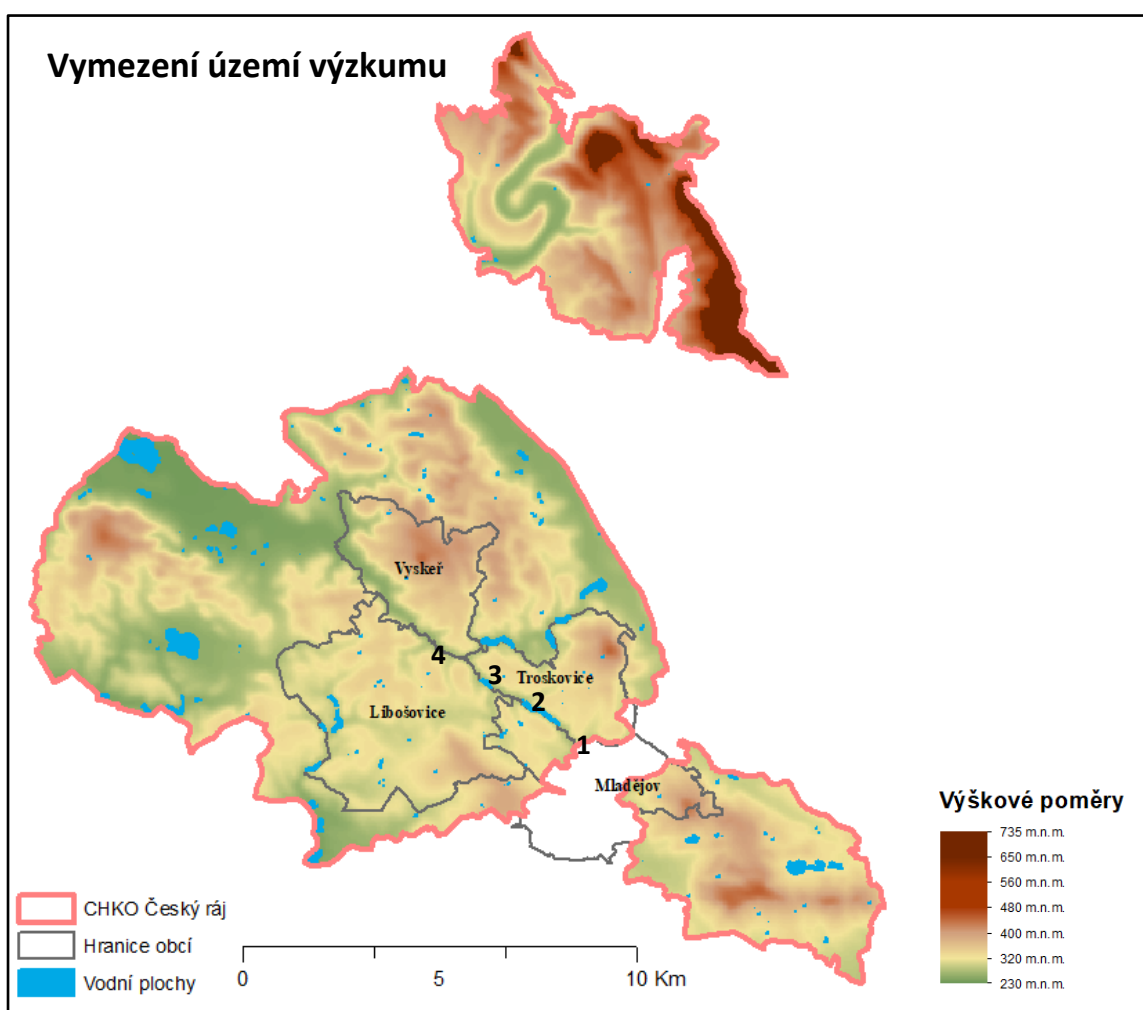
Obrázek č. 3: CHKO a národní parky v Česku, CHKO Český ráj zvýrazněna, zdroj: Miko, Šturska a kol 2010, upraveno autorkou

Krajinu Českého ráje tvoří také řeka Jizera a její přítoky, jako Libuňka či Žehrovka. Z geologického hlediska jsou nejcennější již zmiňované pískovcové skály, jmenovitě například Hruboskalsko, Prachovské či Suché skály. V období křídý (druhoohory) bylo toto území zaplaveno mořem a díky sedimentaci vznikly mohutné usazeniny, které vytvořily pískovcovou tabuli (Ulrych 2009). Důležitá je také sopečná činnost, která v tomto území probíhala ve třetihorách a jejímž nejznámějším příkladem je dominanta a symbol Českého ráje – Trosky. Kromě Trosek je známý také Kozákov, jakožto nejmladší sopka území a naleziště drahých kamenů (Schlindenbuch 2002).

Pokud opět navážeme opět na CHKO, tak v něm nalezneme 24 maloplošných zvláště chráněných území, přesněji jedenáct přírodních památek (PP), jedenáct přírodních rezervací (PR) a dvě národní přírodní památky (Chráněná krajinná oblast Český ráj, nedatováno). Jednou z přírodních rezervací je PR Podtrosecká údolí (nejvyšší stupeň ochrany), v níž a v jejímž okolí, se nachází lokalita výzkumu. Zde můžeme vysledovat počátky trampského hnutí v Českém ráji. PR Podtrosecká údolí leží v kaňonovitých údolích říček Žehrovky a Jordánky (přítok Žehrovky), tvořící nejrozsáhlejší komplex mokřadních biotopů v CHKO, kde jsou zachována významná společenstva zvláště chráněných druhů rostlin, živočichů a byla zřízena v roce 1999. Území zahrnuje rybníky a vodní toky v kaňonovitých údolích, které jsou lemované pískovcovými skalami (Správa CHKO 2019). Kromě přírodní rezervace se však ve výzkumu dotýkáme i ještě užšího území, přímo území přírodní památky (PP), kterou bylo samotné Údolí Žehrovky. Ta byla v roce 1999 spojena s PP Věžický rybník a dohromady vytvořily PR Podtrosecká údolí. Výzkum je zasazen do údolí při toku Žehrovky a dotýká se třech rybníků: Dolského¹¹, Nebákovského a Podsemínského, kolem kterých bylo během času vystavěno množství trampských osad i rekreačních chat. Jednotlivé osady se postupem času spojily do společenství s názvem: *Spojené osady údolí Nebáku* (SOÚN).

¹¹ Ten byl vytvořen až ve 20. století, nicméně kousek od místa starého zrušeného rybníka

Zájmové území výzkumu spadá do správy tří obcí kolem potoka Žehrovky: Troskovice (Liberecký kraj), Libošovice (Královehradecký kraj) a Mladějov (Královehradecký kraj), pod které patří další místní části, osady či samoty, geograficky bližší výzkumu: Troskovice (místní část Nebákov se stejnojmenným rybníkem, místní část Podsemín se stejnojmenným rybníkem), Mladějov (část obce Roveň u Sobotky, místní část Zápolí, Doly – lesní pozemek se stejnojmenným rybníkem), Libošovice (část obce Malechovice, místní část Záhorsko a Na Záhorce, základní sídelní jednotka (ZSJ) Krátkovsko – místě pojmenované taktěž jako Zápolí, místní část Písek, místní část Pleskoty) (ČÚZK 2019). Práce se zmiňuje také o místní části Podlažany, která spadá pod obec Vyskeř (Liberecký kraj), zde však neprobíhal terénní výzkum. U části Doly je potřeba dále zmínit, že jejím středem prochází hranice CHKO, samotný rybník již není jeho součástí, nicméně zájmové území výzkumu v této části s osadami na území CHKO stále leží.

Obrázek č. 4: Vymezení území výzkumu diplomové práce, zdroj: ArcCR500, vlastní zpracování

Území výzkumu je zasazeno do míst, kde se potkávají hranice jednotlivých obcí. Na obrázku č. 4 (Vymezení území výzkumu) je možné vidět zeleně vybarvené území značící nížinu kudy protéká potok – Údolí Žehrovky. Potok Žehrovka tvoří přirozenou hranici vesnic Troskovice a Vyskeř s Libošovicemi. Na jejím toku je v mapě vyznačeno několik míst: č. 1 značí Dolský rybník, č. 2 značí Nebákovský rybník, č. 3 rybník Podsemínký a č. 4 pokračování potoka Žehrovky, kde leží Pleskotský mlýn. Ač byl pleskotský mlynář další důležitou osobou v území, tak mlýn už není ve vlastnictví rodiny, proto zde bohužel neproběhl rozhovor.

Stejně očíslování je i na dalším obrázku. Obrázek č. 5. je obrázek vojenské mapy s vyznačením tramských osad v území, která se dnes nachází v expozici *Historie trampingu v Českém ráji* na loveckém zámku Humprecht. Tu prvně vytvořil kolektiv autorů SOÚN, dále ji doplnil a upravil E. Líhař pro potřeby expozice. Je možné zde porovnat očíslování výše s oblastí výzkumu území (obrázek č. 4). Je důležité zmínit, že zde nejsou vyobrazeny všechny chaty, ale pouze ty, které měly tramský původ. Mnoho chat rekreačních tu proto zakresleno není. Dále zde také nejspíše nejsou všechny tramské osady. Mimo území výzkumu, například u rybníku Vidlák a Věžák, také vzniklo několik tramských i netramských chat, nicméně nejvyšší intenzita hnutí byla vždy kolem potoka Žehrovka a tyto zmiňované nebyly součástí SOÚN. Osady jsou na mapě vyznačené oranžovou barvou.

Obrázek č. 5: Mapa tramských osad v Českém ráji s vymezením obcí a rybníků na potoku Žehrovka, autor SOÚN, doplněno pro potřeby Muzea E. Líhařem, archiv: E. Líhař, upraveno autorkou

4.2 Metoda sněhové koule

Důležitým aspektem výzkumu je způsob získání přístupu k potřebným datům, ať jde o spojení se samotnými informátory či jiné informace, které je možné získat z různorodých dokumentů, artefaktů apod. V této práci byla využita metoda sněhové koule, také nazývána jako řetězový nebo referenční výběr a je jednou z nejčastějších metod způsobu získávání informací. Je často využívána v případě, kdy se výzkumník pohybuje v relativně pro něj neznámém terénu a je v kontaktu třeba s jedním, dvěma nebo i s žádným informátorem. Postup je tedy v soustavném nabalování dalších a dalších informátorů, kdy výzkumník dostane kontakt od prvního informátora kontakt na dalšího, ten mu zase dá kontakt na jiného a postupně tak výzkumník získá díky referencím pro jeho výzkum potřebný počet informátorů (Janeček 2014).

Prvními informátory byla babička autorky a její bratr, díky kterým se dostala k dalším, ať již k samotným trampům, chatařům anebo trvale bydlícím obyvatelům a ti zase autorku odkázali na další informátory. Část území výzkumu znala autorka od dětství, nicméně v pouze jako území, nikoliv s dostatečnou znalostí jeho obyvatel, ať už trvalých nebo občasných. Byla zde výjimka v získání kontaktů, a to v osobě pana Jana Pohunka, vedoucího etnografického oddělení Národního muzea v Praze a zástupců (starostů) přilehlých dvou obcí (viz výše), na které byl vyhledán kontakt samostatně a cíleně z logických důvodů jejich angažovanosti v aktivitách tohoto území, v případě pana Pohunka šlo o osobu experta na tramping v Česku.

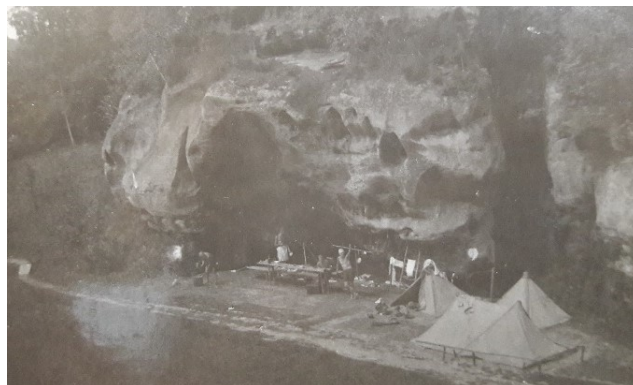
5. Praktická část

5.1 Počátky trampingu v Českém ráji

Zrod prvně českého, později i slovenského trampingu, můžeme hledat ve větších průmyslových městech, především v Praze, ve které vznikala přirozená potřeba pravidelných útěků do přírody mimo prašné ulice. Již v době před první světovou válkou bylo možno najít nadšence volného táboření v jejím bezprostředním okolí, jako bylo Prokopské údolí či Zbraslav (Krško 2008). Ač historie trampingu sahá už do předválečného období, tak až po válce se začal více rozvíjet. V jižním zázemí Prahy kolem čtyř řek, Velké řeky – *Vltavy*, Zlaté řeky – *Sázavy*, Staré řeky – *Berounky* a Hadí řeky – říčky *Kocáby*, se začali objevovat první trampové. Jako nejstarší osada v Čechách (v Československu) je uváděna Ztracená naděje u tehdejších Svatojánských proudů, jejíž oficiální počátek je přisuzován roku 1918 (nejdříve pod jménem Roaring camp – Tábor řvavých). Největším centrem hnutí byla a zůstala vždy Praha, přestože například v jižních a severních Čechách toto hnutí vzniklo v podstatě nezávisle na hlavním městě (Waic, Kössl 1992). V těchto dvou oblastech se trampingu šířil samostatně, svébytně. Jeho vývoj na severu Čech je pak zaznamenán v činnosti jednotlivých osad v oblasti Jizerských hor, Českého ráje a v jejich blízkém okolí (Vinklát 2004).

Možnost volných výprav a táboření nadchla nejen mladé lidi z větších měst, ale zalíbení v trampování objevili i ti z vesnic a měst menších, kteří měli krásnou přírodu na dosah ruky (Krško 2008). To se týká i lokality Českého ráje, pro nás důležité oblasti Podtroseckých údolích při toku Žehrovky, jejíž povodí se postupně stalo jakousi pomyslnou páteří zdejšího trampského hnutí. Do této oblasti začali jezdit trampové přibližně v druhé polovině 20. let. „*(Tramping zde) začal, a to jsem ještě nebyla na světě, nevím to přesně, ale myslím, tak v tom roce 1928 nebo tak (...) ti chlapi svobodný, který měli nějaký vztah k přírodě, začali jezdit a začali jezdit sem, nevím kam všude, většinou to byli boleslaváci, turnováci, jičínáci jo* (později uvádí i Lomnici nad Popelkou), *z třídletých třech měst, vesnic nebo tak.*“ (Lída P., Nebákov).

Těžištěm trampského osídlení území výzkumu se prvně stalo okolí Nebákovského rybníka. Toto údolí objevili trampové z Mladé Boleslavi, vedené váženým majitelem zlatnického a hodinářského obchodu, panem Zahradkou, který byl šerifem této původně stanové

Obrázek č. 6: Stanování za mlýnem, archiv: osada Toronto

osady pojmenované Toronto (Kronika SOÚN, I. Díl). „(Dědeček) byl jako tzv. šerif už v té době s partou asi dvanácti hochů a měli stany za mlýnem Nebákovským, a děda koupil, tenkrát byla v Boleslavi výstava, asi v roce 1915, kde byly takový ty stany, žejo, už ty plachty tenkrát, tak ty plachty skoupil no a s těma klukama je použil a udělali podsady, vlastně ze dřeva, a ty stany se tam natáhly.“ (Olina N.). Počátek této osady se datuje k roku 1928, roku 2018 oslavila osada své 90. výročí. Paní Olina dále upřesňuje, že skupina to byla původně skautská: „Ale byli to skauti, tam je ta myšlenka skautská, která se prolíná s tím trampingem (...) skauting ten je, dobře, krásně myšlenej (...) ale tramp je... lidi se chtěli odvázat, ale ta myšlenka byla krásná, ty mladý lidi, chtěli si na to i hrát a mysleli to upřímně“. Nicméně, samotné stanování začalo před oficiálním začátkem osady, nejspíše v roce 1926 (Olina N.). V Kaňonu za Nebákovským mlýnem jsou na skále (z dobové fotografie č. 6) již zašlé, ale stále dodnes zřetelné rytiny s tramskou tematikou (obrázky č. 7 a 8).

Obrázek č. 7: Hlava Indiána vytesaná ve skále, archiv: vlastní

Obrázek č. 8: Hlava Indiána se sekyrou vytesaná ve skále, archiv: vlastní

Druhým místem, kde se prvně začalo stanovat, bylo okolí skal pod pozdější osadou Mars. „Stanovali tam dole pod Marsem, tam měli stany (...) a pravidelně sem jezdili a postupně tady začali ty boleslaváci stavět ty chaty.“ (Jitka T.).

Pokud odhlédneme od samotného trampingu pod širákem a stanem, tak byly od začátků obývané i blízké jeskyně (viz podkapitola 2.2.1): „Co tam bylo zajímavý a je to zase typický pro víc těch oblastí, jen vlastně využívání toho pískovce, ať už s jedná o ty převisy, tesaný místnosti, budování prostě různých tramských úkrytů na takovejdech místech.“ (Pohunek). „Začalo to tak, že oni nejdřív spali ve skalách jo, v nějakých takovejch jeskyních.“ (Lída P., Nebákov). První využívaná jeskyně byla pojmenovaná jako Margareta a druhá Černá vdova. Kromě těchto dvou jeskyní, jejíž jména jsou na skále vyryta, jsou v lokalitě samozřejmě využívány další, například jeskyně pojmenovaná Sokol (Jiří K.). Osada, která vtiskla jeskyni její jméno Margareta, se utvořila v roce 1931, ale osadníci byli po tříletém pobytu vyhoštěni pro údajné neshody s lesní správou a její zařízení bylo zničeno. Tato jeskyně však dále sloužila jako příležitostný úkryt čundrákům (Kronika SOÚN, I. Díl).

Zajímavou osadou ve spojení s využíváním skalních dutin je osada Iowa u Nebákovského rybníka. Této osadě dělal šerifa tramp s přezdívkou Palička, který se později stal široko daleko známou a populární osobností (Kronika SOÚN. I. Díl).

Jak popisuje ve své knize sám Bob Hurikán, tak šerif se inspiroval vysokými pískovcovými masívy skal s jeskyněmi a prohlubněmi (Hurikán 1990) a využíval spolu s dalšími kamarády z Jičina štěrbinu ve skále, kterou zatarasili a zvelebili (obrázek č. 9). Na skále je dodnes velmi čitelný název IOWA a letopočet 1928. Ač Kronika spojených osad uvádí vznik až v roce 1931, tak je z památečních artefaktů doložitelné, že vznikla již v roce 1928, ale zda vyrytý letopočet patří skutečně osadě, nevíme. Osada zde nebyla dlouho a nástupkyní osadou využívané jeskyně byla již dřevěná chata, o které bude psáno dále v textu. Dnešní podobu jeskyně je možné vidět na obrázku č. 10.

Obrázek č. 9: Původní osada Iowa, 30. léta, archiv: osada Toronto

Obrázek č. 10: Jeskyně původní osady Iowa, rok 2019, archiv: vlastní

Začátky trampingu spojené s 20. lety 20. století přineslo postupně jakousi konsolidaci hnutí. Trampové si uvykli jezdit na stejné místo a na konci tohoto časového úseku již docházelo ke stavění skutečných osad (Štemberk 2014). Až s příchodem této konsolidace v souvislosti s „usedlejší“ způsobem trampování v určité lokalitě, přišla možnost věnovat pozornost srubům, chatám a úpravě okolí. Tímto způsobem přicházely jednak změny v trávení volného času v místě pobytu a taktéž se měnila technika táboření. Poslední důležitý bod, který přineslo osadnění, bylo přetváření samotné krajiny přírodní na prostředí krajiny kulturní (Jozová 2017), nastíněno v podkapitole 2.3.

Vůbec první řádně vystavěnou dřevěnou chatou na území výzkumu byla chata osady Jukatán, která vznikla v roce 1929 u Podsemínského mlýna. „První chata vlastně na údolích (...) byl Jukatán. (...) Jukatán stavěli první, protože tam měli, kdo to tam byl ten stavař, ten jich vystavěl asi šest.“ (E. Líhař). Osada Jukatán byla osadou mladoboleslavskou a rekrutovala se ze sportovního uskupení Sportovec vzniklého roku 1926, stejně jako další dvě důležité mladoboleslavské osady v údolích, viz kapitola 2.1.2. zmiňující se o průkopnících z řad sportovců. „Byla to parta sportovců, který ale nechtěli být organizovaní jako skauti, nebo sokolové, ono to je všechno podobný žejo, základ týhleto výchovy byl Seton (..), řídili se dle Setona (..), Seton ten hlásil přírodu, lásku k přírodě, pomoc bližnímu, kamarádství a takovýhle

věci, což vlastně všichni měli taky žejo, skauti, ty sokolové taky, no ale protože už to byly organizace, který tyhle ty trampové, jako nechtěli (...). Ten klub sportovec to bylo sdružení jakoby, to nebyla organizace, akorád měli vlajku... a z toho se potom vykrystaložovala už potom ta trampská skupina žejo, z toho pak byla, jedna byla Ell Torro, druhý byl Jukatán (..) a ještě třetí byla, to byla ta Dakota (...) ty byly taky původně z toho.“ (E. Líhař).

Jak bylo prezentováno výše (podkapitola 2.3.2), tak výraz „osada“ se neváže pouze na osadu-chatu, ale i na uskupení jako takové. Tou nejspíše první a vlastně nejznámější ze všech, nejen v Podtroseckých údolích, ale obecně v Českém ráji, je právě osada Ell Torro. Ta je zmiňována nejen v knížce Boba Hurikána (jakož i pár dalších v údolí), ale i v jiných publikovaných dílech, např. Krško, Mareš, Pohunek, Randák, Špringl (2019), proto se budeme této, můžeme říci legendární osadě, věnovat trochu detailněji. Vznik osady je vázán k roku 1927 (Crha 2015), v kronice SOÚNU (s. 9) je k tomu sepsáno: *„Po dvouletém putování se stany se osadníkům podařil pronájem prkenné chajdy nad Plakánkem, aby po jejím ročním obývání si postavili na Pleskotech r. 1930 vlastní srub“.* Pronajatou chatu opustili a začali znovu stanovat. *„Takže pak se stanem jezdili takhle někde až zakotvili potom tadyhle v tom Nebáku (..) tam ten pan Zahrádka měl ty buše, ty velký stany (na obrázku-fotografii č. 6 jsou vyobrazeny pouze ty menší), prostě byl třeba potlach na Nebáku, tak vzali stan a šli na Nebák žejo no, ale hledali nějaký to útočiště a když pak viděli srub toho Jukatánu, on byl krásnej žejo.“* (E. Líhař). Zanedlouho našli romantické místo u příkré skály na Pleskotech, které navazuje na Podsemínské údolí. Na místě byla taktéž studánka s křišťálově čistou vodou a rozhodli se, že si zde postaví srub, hned vedle náhonu na Pleskotský mlýn, odbočující z říčky Žehrovky. Začali uvažovat o stavbě tzv. kanadského srubu, dle vzoru chaty Boba Hurikána ze Sázavy, se kterým se šerif Kid z Ell Torra přátelil (Kronika SOÚN, I. Díl). Zde je vidět, že docházelo k jakémusi prolínání mezi trampy i ze vzdálenějších oblastí, s postupným rozšiřováním hnutí. Studánka, u které byla chata vystavěna, převzala jméno osady, dnes tedy můžeme na mapách najít tuto studánku jako pramen El Torro, ve skupině ostatních zeměpisných jmen (ČÚZK 2019).

V období 1922-1939 bylo založeno na území dnešního Česka velké množství osad, číslo se pohybuje okolo 1500, kde největší podíl tvořili trampové z Prahy (Jakeš-Kayman 1992). Jak poukazuje Pohunek, tak lokalita Českého ráje byla jedna z těch, kde se Tramping ujal velmi brzo: *„(...) některý prostě ty starý osady, vlastně jako prvorepublikovej fenomén, jako jedno z takovejch výraznejch míst, kde se tramping nějak uchytil už poměrně brzo, ve 20. letech mimo Prahu.“* (Pohunek).

5.2 Zásadní role trvale bydlících obyvatel

V lokalitě výzkumu se nalézají tři nejvýznamnější stavby s trvale bydlícími obyvateli: Nebákovský, Podsemínský a Pleskotský mlýn. Mlýnáři byli zásadními osobami, které taktéž ovlivnili samotný vývoj osídlení oblasti trampskými osadami-chatami. Kromě těchto tří mlýnů je zde důležitá role hospodářů v okolích vesnicích. Možnost si vůbec chatu postavit záleželo totiž čistě na hospodářích či lesní správě vykonávající službu příslušného majitele velkostatků. „*Ono za první republiky hodně záleželo na tom místě, kde byly volný pozemky, kde to tam místní sedlák zpřístupnil, nebo kde nějaká byla lesní správa která naopak tu stavbu chat nepovolila (...) často to bylo tak, že to byly pozemky, který pro ty místní sedláky neměly moc nějakéj velkej význam, byly to skalnatý stráně, nebo něco, takže to pronajali v pohodě a zase trampům se to líbilo, že je to romantický.*“ (Pohunek).

Obrázek č. 11: Chata osady Jukatán, 30. léta, archiv: Eva K.

Obrázek č. 12: Chata osady Jukatán dnes, foto 2019, archiv: vlastní

Jak již víme, tak první chatu v Podtroseckých údolích si postavila osada Jukatán se šerifem Swenym, přímo na pozemku mlýnáře Skály z Podsemínského mlýna. Osada se dále v průběhu několika let ještě dvakrát stěhovala a třetí chata (obrázek č. 11) dodnes stojí v blízkosti Pekařovi brány na Pleskotech, již nově upravená (obrázek č. 12). Ač si paní Věra, vnučka tehdejšího pana mlýnáře, nemůže tyto začátky pamatovat, tak zná z vyprávění, jakým způsobem byla rodina ve vztahu obecně k trampům, kteří měli v údolích kolem jejich mlýna chaty. „*Vím, že třeba rodiče říkali, že chataři jim i pomáhali ledacos dělat, když bylo potřeba, tady fotky jsou taky třeba tady stavěli, nebo přemísťovali cihly (...) a pomáhali při tom chataři (...), tak takovýhle vztahy tady byly, určitě dobrý jo. Byly dobrý ty vztahy.*“ Trampové na osadách-chatách byli v kontaktu se všemi členy mlýna i s mladým mlýnářem, který byl ve stejném věku jako oni. „*Určitě s našima rodičema a určitě i s dědou žejo, dědeček zemřel až v*

60. roce. *Tatínek je narozenej 1901, takže ten s nima určitě byl ve spojení od samýho začátku, když byl mladej tak jako oni.*“

V otázce vstřícnosti měli trampové v Podtroseckých údolích zajisté štěstí, jelikož nejen že chaty mohly být postaveny, ale všichni tři mlynáři byli s trampy ve vzájemné shodě a v podstatě se stali i jejich patrony. Šerif zmiňované osady Ell Torro s přezdívkou Kid se dohodl zase s Pleskotským mlynářem o stavbě malého srubu za protislužbu. Mlynář i jeho paní si hned od začátků chlapce oblíbili a stavba byla realizována z dříví z mlynářova lesa, kterou v té době nezaměstnanosti financoval jediný ze členů z osady, který v tu dobu měl práci (Crha 2015). *„Tam dole, co stojí to Ell Torro (..) to je pozemek Pleskotskýho mlýna, tam byl mlynář (...)* František Vik. *To bylo na jeho pozemku. Ten byl právě takovej patron těch Ell Torráků s tím, že mu budou čistit každej rok náhon, tam byla podmínka.*“ (E. Líhař). Chata byla poté kolem roku 1980 rozšířena. *„Tenhleten přístavek (...) to jsme si postavili vlastně, to táta tady přistavoval tu chatu a elektriku.*“ (Pišta). Přístavba je viditelná z porovnání dobové (obrázek č. 13) a aktuální (obrázek č. 14) fotografie

Obrázek č. 13: Chata osady Ell Torro, 30.léta, archiv: osada Cevarov

Obrázek č. 14: Chata osady Ell Torro dnes, rok 2019, archiv: vlastní

Nejintenzivnější lokalitou trampů bylo údolí Nebákovské, kde se tramping ujal prvně (Kronika SOÚN, I. Díl) a kde byl mlynářem pan Vik, bratr mlynáře z Pleskot, který měl dle kroniky ze začátku jaksi rezervovaný vztah k trampům, který však brzo přešel v přátelství. *„S dědečkem, s trvale bydlícím obyvatelstvem, měli dobré vztahy. Skoro všechny chaty nad mlýnem, na louce, jsou v dlouhodobým pronájmu. (...) On je měl děda moc rád, protože tady na samotě, tak každej člověk, kterej sem přišel byl (atrakce), tady se každej tejdén zastavoval strážník žejo a ten řekl, co se děje v kraji, takže byli informovaný jako oficiálně a mimo to potom ty trampové žejo sem rádi chodili... a oni už od začátku měli takovej jako ústroj (...) ňáký vysoký boty a zdravili se svým způsobem.*“ (Lída P.), V poslední větě jsou označeny typické atributy,

o kterých jsme se mohli dočíst v kapitole 2.2.1, jako bylo oblečení, které trampové nosili, či jakým způsobem se zdraví.

Mimo povolení ke stavě srubů a chat zde byly i další aspekty, které pomáhaly tomu, aby mezi trvale bydlícími obyvateli a trampy-osadníky vznikaly dobré vztahy, tím je myšlena například vzájemná výpomoc a podpora, která se však nemusela týkat pouze mlýnů, ale i hospodářství ve vesnicích. „*Trampové v podstatě neměli moc peněz, tak chodili vypomáhat třeba na pole nahoru (Troskovice), tam u nás a tam právě dědeček, vlastně můj tatínek, si nabrnkl babičku, protože ta byla vlastně v tý chaloupce, kam chodili babičce starý mý pomáhat a bylo to za stravu, oni za to nedostávali peníze, ale babička jim za to dávala, já nevím, mlíko, vajíčka, máslo, zeleninu, brambory, aby měli z čeho žít. A díky trampingu se potkali (...) on byl turnovák, kterej s partou kamarádů si na Nebáku začali stavět srub.*“ (Eva K.). Paní Věra z Podsemína se vyjádřila podobným způsobem. „*Tatínkovi si taky chodili pro něco, pro mouku, vodu měli a jiný věci, tady bylo hospodářství velký, byly tady krávy no tak asi všelicos mohli vzít žejo, vejce, mlíko a tak (...) dřív když byl mlejn, no tak to taky bylo jinačí žejo, tady byl život a ty lidi se sem stáhli, nebo přišli pro něco, nebo třeba i pomoci tatínkovi.*“ Na Nebákově to fungovalo taktéž podobně „*Když chtěli, tak si přivydělali. Takže třeba d'ali tady pro dědu (...), s těma chatařema původníma, s těma trampama jako malá, jsem měla jako úžasně dobrej vztah, oni mě brali jako malou holku, která chodí dědovi pro pivo a zpívali: Malá Lidunka pivo nese, až se jí ručička tíhou třese.*“ (Lída P., Nebákov).

Stejný princip se vztahuje i na území nad údolím ve směru na dnešní správní obec Libošovice. „*Když tohle začínalo, tak to bylo sedum kluků ty se dohodli s majitelem nějakýho toho statku či mlejna a podobně, ten jim povolil, si tady kluci postavte chatu, kluci si tam postavili chatu, za těch podmínek, že on pískne a kluci naběhnou mu pomoci, nějaký podzimní jarní práce a podobně (...) to bylo běžný i na týdletý chatě, tady pan Kyzivát to povolil.*“ (Mirek). „*Já si myslím, že ten vztah byl vynikající jako s něma žejo, oni jim nechávali, vlastně ty chaty na jejich pozemcích žejo, že jim to dovolovali jo, takže, oni zas občas s něčim pomohli samozřejmě za to.(...) Ale jako ty Kyzivátovy, já si pamatuju ještě starý Kyzivátovi, to byli kouzelný lidi.*“ (Čahula).

5.3 Rozvoj osídlení ve 30. letech

V meziválečném období v rámci tramského hnutí byly postupně budovány prosté sruby v krásném přírodně estetickém prostředí, které daly kořeny klasickému českému chataření (Fialová 2014). Obecně se tento časový úsek, před příchodem druhé světové války, je nazýván také jako první zlatá éra trampingu. Období 30.let znamená v lokalitě výzkumu velký rozmach

budování chatových osad, kdy se postupně přešlo z převažujícího táboření k osadničeni – chataření. Zlatá éra trampingu v Podtroseckých údolích patřila 30. letům 20. století. „Potom už je to přestalo bavit v těch skalách žejo, tam měli plachty a tak dále žejo, no a rok od roku prostě, jak měli ty party, tak se dali dohromady a uvažovali, a taky to udělali a začali stavět chajdy (viz Jakeš-Kayman 1992 v podkapitole 2.3.2) (...) to už byla prostě malá komunita, která v té chatě bydlela, byli to všichni svobodný pánové, nikdo nebyl ženatej.“ (Lída P., Nebákov).

Pokud je pak vystavěno více chat na jednom místě, tak vzniká tzv. chatová lokalita a chaty (spolu s rekreačními domky) tvoří přibližně polovinu objektů druhého bydlení v Česku. Jak bylo vyzdviženo v teoretické části práce, tak nejčastěji se tyto lokality nalézají mimo intravilán obcí, tedy odděleně od trvale bydlících obyvatel. Nicméně, můžou taktéž tvořit samostatnou skupinu objektů prostorově navazující na trvale osídlenou obec. Tento prostorový aspekt je pak samozřejmě důležitý vzhledem k možnostem výstavby dalších chat (Fialová 2000). Dnes existují čtyři základní typy chatových lokalit, které jsou pozorované a typ I. je právě ten, kdy jsou volně rozmístěné chaty srubového charakteru vznikající v meziválečném období. Původ těchto lokalit vyvěrá právě z původních trampských osad v údolích potoků a řek (Vágner 2014). Není potřeba zde vypisovat i typy další, jelikož typ první zahrnuje naše výzkumné území. Chaty se vyskytují mimo intravilán obcí, pouze v blízkosti mlýnů či jednotlivých usedlostí, ale mimo zastavěné obce s větší koncentrací budov.

5.3.1 Technická infrastruktura

Další důležitý aspekt, mimo vstřícnost majitelů pozemků v osidlování určité lokality, byly také technické podmínky infrastruktury. Zakládání a rozvoj (nejen) chatových osad a trampského hnutí byl úzce spojený prvně s rozvojem železniční dopravy, posléze i dopravy autobusové a automobilové (Matoušek 2014). Tento stěžejní bod byl vlastní i lokalitě výzkumu, který byl však zprvu obtížný. „(Jeli z Turnova) vlakem do Borku, a pak šli pěšky, no do Borku nebo do Ktový a to bylo pěkně daleko (...) a to ještě pracovalo v sobotu, takže vlastně v sobotu do dvanácti každéj byl v práci a stálo jim za to jít prostě na ten Nebák v sobotu večer, udělat si krásnej večír a druhéj den se zase rozešli (...) spousta jich ale jezdilo na motorce (...) to se pamatuju.“ (Eva K.). „Chodili jsme, jednak se chodilo pěšky od vlaku žejo, tak to bylo přes hodinu (...), potom když už byl autobus nad kaňon tak to už bylo v pohodě.“ (Helena V.). Nedělní cesty zpět do města byly společné a veselé, jelikož jezdili všichni pohromadě. „(Jezdili z Boleslavi) do Malechovic na vlak a každéj teda sám, nebo s partou, ale všichni potom v neděli odjížděli průvodem, (...) všichni chodili pohromadě, hrálo se cestou i ve vlaku.“ (Lída P.,

Nebákov). „Když jsme jezdili z Lomnice sem, to byly ještě pracovní soboty žejo, tak se jezdilo v půl třetí nebo někdy i půl dvanáctý vlakem, chodili jsme pěšky (z vlaku).“ (Jindra M.).

5.3.2 Výstavba osadních chat a srubů

V Nebákovském údolí se začaly stavět chaty na různých místech, na břehu rybníka, ve stráni lesa nad rybníkem, na louce nad mlýnem i kolem ní v lese ve směru na Podsemínské údolí. Není přesně doložitelné, kdo první si vůbec postavil chatu v tomto údolí, jednoduše se zde během pár let vystavělo množství chat-osad, tvořené partami kamarádů vždy s v čele s šerifem. Mezi tyto první chaty osad patřil Mars, Durango, Muflon, Batalov, Surabay a Toronto. Chaty byly současně samozřejmě stavěny i na ostatních místech výzkumu, prvně se však podíváme na toto údolí. Vzhledem k časové souslednosti je potřebné si uvědomit, že první díl kroniky Spojených osad údolí Nebáku byl sepsán zpětně, až na konci 70. let. Její autoři, tramp s přezdívkou Flink s manželkou, z osady Ell Torro, si uvědomovali, že některá data jsou takto zpětně špatně určitelná a nechtěli se dopustit mylných informací, z toho důvodu neuvádí kronika všechna potřebná data a není přesně psaná postupně dle jednotlivých let, což je z jejich pohledu samozřejmě naprosto pochopitelné, i když pro tuto práci problematické.

Jako první při Nebákovském rybníku se zmíníme o Durangu, jelikož je to osada, která byla zajímavá z hlediska významné aktivity Českého ráje – horolezectví. Jak vypráví kronika, tak osada Durango svou lásku dělili napůl mezi tramping a horolezectví, což v takovém rozsahu

Obrázek č. 15: Původní chata osady Durango až do roku 2014, archiv: osada Batalov

Obrázek č. 16: Chata osady Durango dnes po nedávné přestavbě, rok 2019

nebylo zaznamenáno u žádné další osady, ač zde horolezectví do některých dalších osadníků také pronikalo. Chata osady byla postavena v roce 1931 v kolektivu nejspíše jedenácti osadníků, kteří chatu dohromady postavili na břehu rybníka. Byl to kolektiv osadníků-sportovců rekrutovaných ze Sokola a šerifa jim dělal tramp Pir. Před několika lety byla původní

chata (obrázek č. 15) bohužel již v takovém stavu, že musela být v roce 2014 stržena a nově vystavěna (obrázek č. 16). „*My jsme až bourali, bourali jsme před 5 lety, 4 roky už máme novou a vlastně půdorys, všechno zůstalo zachovaný, s tím jsme nesměli hejbat, akorád jsme zvedli vlastně podkroví.*“ (Zuzana Š.). „*Původně se ty chaty stavěly tak, že šli za hajným, kterej byl zaměstnanec Aehrenthala¹² a zeptali se, jestli to tady můžou postavit.*“ (Jitka T.). Dnes jsou pozemky na břehu Nebákovského rybníka v majetku Lesů ČR a dlouhá léta se řeší jejich vrácení v restituci původnímu majiteli. Zastavěná plocha chat spolu s přílehlým pozemkem okolo jsou v dlouhodobém pronájmu. Při přestavbě museli majitelé přes rok vyřizovat potřebné dokumenty – z důvodu CHKO zde musel být nejen přesně zachován půdorys, ale byl nařízen i celkový vzhled chaty, jako typ a barva oken, či typ střešní krytiny (Zuzana Š.).

Na Durangu přecházelo horolezectví plynule na další generace. „*My jako děti jsme jezdili na Nebák prostě na chatu, jako děti no a potom, když už jsme přešli do puberty teda od (...) 14 let jsme lezli právě žejo, s tátou.*“ (Věra Š.). „*Durango je velice zajímavá chata, prostě ono teď je překrásně přestavěný (...) a to původní Durango bylo v tomhleto stylu, kterej se tady stavěl, otevřená veranda a přízemní chata, sice na kůlech žejo.*“ (Jiří K.). Charakteristickým znakem tramské kultury je inspirace v kanadských srubech. Předchůdci těchto srubů byly kovbojské, zlatokopecké či lovecké sruby. Tyto sruby stavěné trampy byly stavěny s malými okny bez skel, které jsou uzavírané pouze okenicemi v nepřítomnosti majitelů. Střechy můžou být sedlové, jehlancové, ale i jednostranně ploché sešikmené, či je možné najít chatu jako zmenšeninu kanadské stodoly s mansardovou střechou. Velmi zajímavé je to, jakým způsobem se tyto stavby chovají v terénu, v krajině (Zapletalová 2014), tady jakým způsobem ovlivňují krajinu a celkový prostor lokality, což je pro naši práci stěžejní, viz podkapitola 2.2.1.

Z kroniky prvního dílu (s. 20) se dále dozvídáme: „*Na Nebáku nedaleko Duranga si postavila chatu turnovská osada Surabaya. Stavba byla též jednoduchá s plochou, nízkou střechou.*“ Osadníků bylo nejspíše pět (Jiří K.), se šerifem Edym. Chata Surabaya však nestála na místě, na kterém stojí dnes, ale byla prvotně vystavěná dále od mlýna směrem na Dola ve větším soukromí. Po čase se však přestěhovala na nynější místo, a to nejspíše taktéž v roce 1931. „*Původní Surabaya byla ještě dál, oni tam tenkrát pytláčili něco panu knížeti, a tak to museli přestěhovat.*“ (Miroslav, Podsemín).

Obrázek č. 17: Podoba chaty osady Surabaya s přistavěnou „věžičkou“ po roce 1932, archiv: Eva K.

¹² Český šlechtický rod, který před zkonfiskováním majetku v roce 1945 vlastnil rozsáhle pozemky a statky v oblasti Českého ráje

Původní, v kronice popsany vzhled (buď ještě z první chaty, či z té na novém místě), byl posléze změněn jakousi věžičkou a stožárem po přestavbě v roce 1932 (obrázek č.17). Nicméně architektura chaty prošla během několika let citelnou změnou jak dřevěné části, tak se jí dostalo

Obrázek č. 18: Chata osady Surabaya při přestavbě mezi lety 1956-57, archiv: osada Surabaya

Obrázek č. 19: Chata osady Surabaya dnes, foto rok 2019, archiv: vlastní

kamenné podezdívky. Vzhled, který můžeme vidět dnes, je vzhled chaty po přestavbě v roce 1956, kdy bylo vystavěno druhé patro (obrázek č. 18 z probíhající stavby). Dnešní majitelka, dcera jednoho z původních trampů, později chatu nechala obložit dřevem, zrenovovala a chata si stále drží původní charakter (obrázek č. 19).

Třetí chatou na břehu Nebákovského rybníka je chata-osada Muflon. Chata byla, stejně jako další, postavena kolem roku 1930. „Od roku 1932 (později se opravuje na rok 1934) měli rodiče tuhle chatu. První majitel byl Beran (...) Táta to pak předělal, tady bylo jen jedno okno, jako Durango, to bylo vybitý pytlouvinou a táta si dal udělat prkna, jako vytloukl to prknama.“ (Jitka T.) Jitky tatínek chatu koupil velmi brzo, ač nebyl trampem. „No on se kamarádils těmahle chlapama, on nebyl ani horolezec, ani nějaký tramp, to on s těma chlapama kamarádil, takže on se k tomu přes to kamarádství dostal.“ (Jitka T.).

Obrázek č. 20: Původní chata osady Muflon již s dvojitým oknem, archiv: osada Muflon

Obrázek č. 21: Chata osady Muflon dnes, rok 2019, archiv vlastní

Chata zůstala po koupi stejná, jen s novým majitelem přibylo větší, dvojité okno (obrázek č. 20). Radikální přestavby, ale taktéž na stejném půdorysu, se dočkala chata na začátku devadesátých let (obrázek č. 21), kdy byla zrekonstruována i s použitím původního dřeva. Také ji přibylo druhé patro, podobně jako na chatách předchozích.

Tyto tři chaty jsou tedy ty původní vzniklé u hladiny rybníka, před druhou světovou válkou. „První z těch chatek bylo Durango, Surabay a pak byla tadle naše a jiný chaty tady nebyly, až do 50. let tady žádný jiný chaty nebyly, jen tydle tři.“ (Jitka T.).

Obrázek č. 24: původní chata osady Toronto, archiv: osada Toronto

Osadou průlomovou na Nebáku byla osada Toronto, která opustila kaňon za mlýnem a roku 1932 si postavila chatu (obrázek č. 22) na slunečné stráni nad mlýnskou stodolou (Kronika SOÚN, I. díl) a byla tak první chatou, která na louce ve stráni vznikla. „Líbilo se jim tady, tady ještě žádný chaty nebyly, takže děda vzhledem k tomu, že byl vlastně živnostník, on byl hodinář a zlatník, tak si tady tenkrát koupil pozemek od pana mlynáře, tady nic nebylo, tady byly pouze louky a pastviny, no a postavil hezkej srub malej (...), a co je docela fajn, že jak v tý době byla velká nezaměstnanost (...) a opravdu ten děda, to mu tenkrát i poděkovali, dal spoustu lidem i práci (díky stavbě), (...) později ji děda přestavěl, vzhledem k rozrůstající se rodině.“ (Olina N.). Není známo, kdy přesně byla chata přestavěna, nejspíše ještě před válkou. Byla vystavěna do větších, na tu dobu i dodnes, nevídaných rozměrů (obrázek č. 23). Od přestavby se chata nezměnila, je v původním provedení (obrázek č. 24).

Obrázek č. 22: Chata osady Toronto po přestavbě, archiv: osada Toronto

Obrázek č. 23: Chata osady Toronto dnes, rok 2019, archiv: vlastní

Další s původních chat na Nebákovsku je vlastní osadě Batalov. Tato chata je vystavěna v lese ve stráni nad rybníkem, při skále. „*Stavěli to jako parta kluků, jeden tam byl jakoby majitel víc, ten Lojzík Drahekoupil a to postavili.*“. Pan Drahekoupil se však po čase rozhodl, že se přemístí nad kaňon nad rybník „*(...) a s tátou se domluvil, že táta mu tam postaví chatu jako coby truhlář a že mu tudletu nechá, (...). Táta pak postavil ten vršek, říkala mamka (..) tak ve 43. ňák se postavil ten vršek, (..) nahoře se spalo.*“ (Helena V.).

Obrázek č. 25: Chata osady Batalov již s přistaveným patrem, archiv: Helena V.

Obrázek č. 26: Chata osady Batalov dnes, rok 2019, archiv: vlastní

Na fotografiích je velmi hezky viditelná původní dolní část chaty, než bylo přistavěno patro na začátku 40. let (obrázek č. 25), „*Mamka naše vždycky vypravovala, jak chodili prostě pěšky na Nebák, tam byli celej den a pak šli domů, protože kolikrát dělali ještě v sobotu večír říkala (...). No anebo pak, tam jak právě začali stavět, tak to ještě byli parta vlastně kluci a mamka a ta Anina, ta její kamarádka a mamka. Tam ji vlastně pouštěli doma protože tam měla vlastně bráchu, toho Jarku Baudyse (Durango) a pak tátu našeho potom, a vlastně strejdu Náhlovskýho (Durango), tam měla bratrance a bráchu tam měla, protože tenkrát zas tolik holek s nima takovýhle věci neprovozovalo.*“ (Helena V.). Od přistavby druhého patra je chata dodnes stále stejná (obrázek č. 26).

Poslední zásadní osadou je osada-chata Mars. Srub byl vystavěn ve 30. roce (obrázek č. 27), dle kroniky osady, jejíž originál je uložený v muzeu v Sobotce. Chata osady Mars byla před několika lety zrenovována novým majitelem v původním stylu (obrázek č. 28).

Obrázek č. 27: Původní chata osady Mars, archiv: Muzeum historie trampingu v Českém ráji

Obrázek č. 28: Chata osady Mars dnes, rok 2019, archiv vlastní

Chaty, které se zde stavěly měly tedy určitý charakteristický styl, který se v několika případech opakoval. Z toho důvodu byla také výjimečná chata pana Zahrádky, jelikož byla propracovanější, důkladnější, a i ve své původní podobě, větší. Chata Mars byla vystavěna sice v podobném stylu jako chata Toronto, ale byla jednoduššího rázu, což je patrné z fotografií. Je zajímavé, že jednotlivé typy chat se různě liší napříč republikou. Můžeme si tedy všimnout, že chaty mají často specifický nejen půdorys (Fialová 2000), ale i typ architektury (Zapletalová 2007, 2014). Mezi další osady, které se řadí k těm starším postavených v první polovině 30. let v Nebákovském údolí, patřila chata osady Albatros (obrázek č. 29, dnes si drží stále podobný styl – obrázek č. 30.) se sedlovou střechou jako osada Mars. Dále Rakvárna, Kalafuna, Stydlaví a Targo. V druhé půlce 30.let chatová výstavba pokračovala, přibyla například chata osady Jagar. Další chaty vznikaly samozřejmě také odtržením členů z existujících osad, kteří chtěli mít chatu svojí, jako například v roce 1937 osadník Balda z Toronta (Kronika SOÚN, I. Díl).

Obrázek č. 29: Chata osady Albatros, 30.léta, archiv: Muzeum historie trampingu v Českém ráji

Obrázek č. 30: Chata osady Albatros dnes, rok 2019, archiv: vlastní

Nyní se přesuneme na území kolem Podsemínského a Pleskotského mlýna. V roce 1929 se utvořila v Mladé Boleslavi další osada jménem Dakota se šerifem Billem, více známým pod přezdívkou Medvědář, který vedl větší partu hochů. Na jaře roku 1930 si osada Dakota postavila srub nad Podsemínským údolíčkem (obrázek č. 31 na následující straně), Na Záhorce. Byl to příkrčený malý jednoduchý srub s verandou, ve stejném stylu jako Durango. Měli zde krásný výhled na Trosky a na Podsemínský mlýn dolů do rokle (Kronika SOÚN, I. Díl).

Jedním z dalších zakládajících členů byl i tramp Čahula, otec současného trampa se stejnou přezdívkou. Chata Dakota je dnes stále v majetku rodiny původního šerifa. „(Jezdí na ní) Lída Š., což je manželka toho posledního potomka jakoby toho zakládajícího člena, toho Medvědáře, a tak to je ještě jako v rodině.“ (Čahula). Typ chaty byl stejný jako jsme viděli na u Nebákovského rybníka, aktuální foto je z boku chaty (obrázek č. 32), přední strana je dnes plně zarostlá stromy a křovím.

Obrázek č. 31: Původní chata osady Dakota, archiv: Čahula

Obrázek č. 32: Chata osady Dakota dnes, rok 2019, archiv: vlastní

Jedna z dalších osad, utvořená ještě před rokem 1930, byla osada Stříbrná liška. Po putování se stanem a obývání opuštěné kovárny v lažanských lomech zanikla, když se spojila s osadou Ell Torro, která měla již postavenou chatu. „Na tom Ell Torru, to byla osada, kamarádství 8 kluků, kteří, potom dva z nich zemřeli a zase dva, zase se doplnila ta sestava na těch 8, protože Ell Torro, to je 8 písmenek a každý prostě reprezentuje toho jednoho osadníka.“ (Líhař). A tito dva trampové byli Godyna (otec Pišty) a Flink, o několik let mladší než původní osadníci, a jak se později ukázalo, byli spolu s Kidem osadníky nejzásadnějšími, a nejen pro Ell Torro, ale pro celé údolí. Ostatní trampové ze Stříbrné lišky po čase z party odpadli (Kronika SOÚN, I. Díl). Jméno osady je vytesané na skále vedle chatičky i s motivem býka. Na prvopočátku si říkali pouze El Toro (obrázek č. 33, tedy správně španělsky býk), dvojitě l a r přišlo později, reprezentující osm osadníků (na obrázku č. 34 není moc viditelné) (Pišta).

Obrázek č. 33: Původní název osady Ell Torro, archiv: vlastní

Obrázek č. 34: Soudobý název osady Ell Torro, archiv: vlastní

Obrázek č. 35: Původní slavnostní ohniště osady Ell Torro s totemem, rok 1936, archiv: Muzeum historie trampingu v Českém ráji

Obrázek č. 36: Později přemístěné ohniště s totemem, foto 2019, archiv: vlastní

Velmi důležité místo pro celé Údolí Žehrovky je slavnostní ohniště osady Ell Torro, na aktuální fotce (obrázek č. 36) je již v pořadí šestý totem od založení osady, vyroben Pištou na podzim roku 2018. Na obrázku č. 35 můžeme vidět slavnostní ohniště z roku 1936, které bylo následně přesunuto více doprava, dále od skal. Kolem krásně vyřezaného a namalovaného totemu jsou symbolické náhrobky a památníky, které dohromady tvoří, kromě samotných staveb chat, speciální druhy staveb, jak bylo prezentováno v kapitole 2.2.1.

Obrázek č. 37: Chata osady Cap Verde na Záhorsku, nejspíše původní vzhled, foto 2019, archiv: vlastní

V různých časových odstupech v průběhu 30.let vznikaly další chaty osad v této lokalitě mimo okolí Nebákovského mlýna, například Ell-Passo a Cap Verde na Záhorsku (obrázek č. 37), Na Lepším Na Záhorce, Tuláci na Písku u Malechovic, Sonora a Simaron (takto přejmenovaná až v roce 1959) na Pleskotech, či osada V Ráji přes údolí naproti Ell Torru (Podlažany), která se skládala z několika jednotlivých chatek (Kronika SOÚN, I. Díl).

Obrázek č. 38: Chata osady Na Lepším dnes, rok 2019, archiv: vlastní

zůstala tady víceméně ladem a moje máma, ta jezdila do osady Toulavých vlků, tak o tomhle, o týchletý chatě věděla a pan Kyzivát šel, za neplnění dodávek státního plánu, šel do basy, víte, jak to bylo, prostě buďto vstoupíš do JZD, nebo ti zvednem dodávky takovým způsobem, že tě to prostě (zničí), no a on že do JZD nepujde.“ (Mirek). Finanční přínos se majiteli jednoduše v té době hodil, a tak chatu prodal. „No a táta v 85 zemřel a od té doby to vlastně mám já.“ (Mirek). Na přestavěné chatě (obrázek č. 38) je při bližším prohlédnutí zřetelně vidět, jaká část je původní a jaká dostavovaná. Chata to byla původně taktéž přízemní a v roce 1989 bylo při přestavbě dostavěné i druhé patro (Mirek).

Poslední stavba roku 1932, která byla jakýmsi zlomovým bodem pro Podtrosecká údolí, je stavba hospody Nebákov. „Děda byl podnikavej a když viděl, že těch trampů sem chodí čím dál víc, a my máme takovej studenej hlubokej sklep, tak nakoupil basy piv a tady se pekl chleba a byly krásy, tady byly lavice, a jak ty lidi chodili, tak se tady zastavovali...a děda, na základě toho, pořád víc a víc lidí bylo, tak se rozhodl, že postaví hospodu.“ (Lída P., Nebákov). To, jakým způsobem vypadala hospoda v původní podobě je vidět na obrázku č. 39. Na obrázku je také možné vidět původní (osamocenou) osadu Toronto na louce ve stráni nad mlýnem, než zde byly vystavěny osady další. „Hospoda byla malá, měla jen takovou verandu, kuchyň žejo, hostinské pokoje čtyři nad tím no.“ (Lída P., Nebákov) Ihned po otevření se stala malá hospůdka středobodem, kde se trampové z celého okolí o sobotách scházeli (Kronika SOÚN, I. Díl).

V Kronice SOÚNU je k tomu zapsáno, že nízká dřevěná prosklená veranda (na snímku vpravo při hospodě), sloužila jako jakási kantýna, kde tatínek

Obrázek č. 39: Restaurace Nebákov, nejspíše rok 1937, archiv: osada Batalov

Lídy, zeď pana mlynáře Vika, prodával drobné občerstvení a lahvové pivo. „Protože můj táta nebyl vůbec do hospody, byl ze Škodovky technik, tak se mu tady nelíbilo, hlavně v zimě, protože tady nepáchla ani noha, no tak to dvou letech ji dědovi vrátil jo a on to potom pronajímal (...) potom teda chodili (trampové) do hospody, ale stejně pořád žili tak velmi jako prostě jo.“ (Lída P., Nebákov) Druhé bydlení je nápadný a nepřehlédnutelný element krajiny, nicméně činnosti spojené s druhým bydlením mohou mít taktéž pozitivní odkaz jakožto zdroj příjmů pro místní obyvatele (Vágner 2004c). Tramp Paráda se svých vzpomínkách vložených do spisku s názvem: Jak to viděl Paráda aneb vzpomínky, na které se nezapomíná (2010), k hospodě uvedl toto: „Nebák. Jeden z nejkrásnějších a také nejznámějších koutů v Českém ráji. Restaurace bývala střediskem, kde se scházeli kamarádi chataři i další trampové. Vždyť také zde měli nejvíce chat a vrůstali zde známé postavy, které byly zárukou dobré zábavy (...). Stávalo se zvykem – co s načatým večer – šlo se na Nebák. (...) Byl to život prostý, ale krásný. Zapomnělo se na všechny trampoty a jistě se každý cítil mezi kamarády dobře.“ (Paráda 2010).

Chaty obecně byly většinou stavěny skupinami trampů, kde byli poté všichni rovným dílem majitelé. Nastalo i pár případů, kdy toužil po chatě pouze jednatel a ostatní mu ji pomáhali stavět a většina chat byla v počátcích velmi jednoduchá. „Málo kdo měl na to, aby si sám postavil chatu, většinou se dala parta dohromady a postavili chatičku a pak (...) různé odpadávali (...). Těch solo chat strašně málo“. (Jiří K.) Uvedené osady, postavené ve třicátých letech, můžeme považovat za ty původní. Po jejich vzoru bylo v dalších letech vystavěno množství novějších chat. V tomto okamžiku chatová lokalita nebyla nejspíše výrazná, ač zde z důvodu pohybu velkého množství (zejména) trampů, vyrostla dokonce hospoda. Jak tvrdí Vágner (2014), tak pokud uvažujeme nad počtem chat v určitém ohraničeném území, je důležité mít na paměti, že trampské rekreační osídlení je považováno jako podstatný prvek krajiny Česka, který ji ovlivňuje – zde se opět vracíme k podkapitole 2.3.

Chatová výstavba pokračovala dále, kdy se samozřejmě objevovaly i chaty netrampské, avšak v kronice je o nich záznam vždy přátelský a pozitivní. Na Pleskotech v roce například 1938 vznikla chata bratří Jecelínů a jejich otce, který byl elektrikářem a pomáhal poté různým osadníkům s elektrifikací chat. Jeden ze synů byl zase ochotným lékařem a poskytoval kamarádům trampům lékařskou pomoc bez nároku na honorář. Nejspíše v tomtéž roce vznikla chata pana Koleta, který posléze organizoval sportovní utkání ve stolním tenise na Nebáku (Kronika SOÚN, I. Díl). Jak upozorňuje Jozová (2017), tak některé názory považující trampy-osadníky za odnož trampingu, která se odklonila od původních ideálů. Tento názor je většinou daný okolností rozšiřováním trampských osad o další chaty ve zlaté éře a po roce 1945, kdy přišlo do módy rekreační chataření, čímž došlo k promísení trampských osad s rekreaty. Tento

aspekt se nevyhnul ani lokalitě výzkumu, kdy bylo postaveno do konce 50. let množství chat, které byly čistě rekreační. *„Vyloženě trampský chaty byly ty, který byly postavený spíš za první republiky a ve válce, ty novější byly spíš už chatařský. (Olina z.)* Toto je řešeno v podkapitole 2.3.2, jak uvádí kolektiv autorů Krško, Mareš, Pohunek, Randák, Špringl (2019), tak české chataření vyrůstá zejména z meziválečného období inspirované chatovými osadami trampů.

K tomuto aspektu je nutno dodat i aspekt existence lidí, kteří trampům, ať už volně putujícím, či těm na osadách-chatách, kazilo pověst. V Kronice spojených osad jsou označováni jako *„takytrampové“*, kteří postupovali souběžně s čistým trampingem a využívali jejich myšlenku k hulvátství, nezřízeným pitkám a sprostotě (Kronika SOUN, I. Díl). Tímto naráželi na slavnou Kubátovu vyhlášku z roku 1931, vystupující proti trampingu. Naštěstí údolí výzkumu bylo od četnických kontrol ušetřeno (Kronika SOÚN, I. Díl).

Osady v Podtroseckých údolích patřily trampům hlavně z Mladé Boleslavi, Jičína, Turnovu a Jilemnice, tedy z měst při hranicích Českého ráje s dobrou dojezdovou vzdáleností, nicméně tato lokalita byla od počátku navštěvovaná i trampy z Liberce. Liberečtí trampové vyrazili na výpravy ve dvou proudech – buď na sever do Jizerských hor, nebo právě na jih do Českého ráje. První kontakty, mimo své řady, měli trampové z Liberce (z Horního Růžodolu) právě s těmi, kteří obývali Nebákovské a Podsemínské údolí. O údolí jim vyprávěl tramp patřící k jedné z mladoboleslavských osad a v roce 1932 jeli společně na svůj vůbec první vandr do Českého ráje, na Nebákov. Tam byli srdečně přijati a také se tam ještě mnohokrát znovu vydali (Vinklát 2004) a zjevně pro ně hrálo roli i to, že oblast Českého ráje již nepatřila Němci obývaným lokalitám. *„Zrovna ten Českej ráj byl myslím trošku vnímanej jako něco češtějšího, jako taková prostě nebo výspa, nebo jako oblast romantická, takováhle romantická, která patří ještě do tý spíš český sídelní oblasti, ale samozřejmě ta hranice (Sudet) tam poblíž procházela. (...) ty liberecký třeba tam jezdili, právě proto, že to bylo atraktivní a jednak spíš v česko-mluvící, nebo víc česko-mluvící prostředí.“* (Pohunek).

5.4 Osadní a komunitní život v údolích

Komunitní život vždy stál, na několika pilířích, kde tím nejhlavnějším bylo zajisté přátelství ve své pravé podobě. *„To kamarádství bylo velmi spontánní, jako když si ten kluk měl pomoci s někým, tak mu pomoh, i kdyby měl nastavit život a když se stavěla chata ta se šlo všichni a prostě...byla to krásná myšlenka.“* (Olina N.). *„Naši rodiče tam toho zažili hodně a muselo pro ně mít jako hodně velkej význam, protože když si to člověk představí, že tam přišli v podstatě skoro do divočiny a vybudovali si to tam všechno, a ještě to dělali vlastně v partě.“* (Helena V.). *„Chataři si pomáhali, když opravovali ty chaty, oni si to večer v hospodě řekli a*

druhej den byla brigáda, prostě kamarádská soudržnost (Lída P., Nebákov). „Tadlenta parta, když třeba byl, já nevím, leteckej den v Kbelích, tak tam jeli na motorkách společně, nebo Velká pardubická, tak tam jezdívali, na různý akce vyráželi, ta soudržnost tady byla.“ (Jitka T.). V těchto odpovědích narážíme na několik myšlenek představených v první části práce, v kapitole 2.2, kde je napsáno, že aktivní formy trávení volného času jsou důležité pro sociální identifikaci člověka, celkově pro sociálno, kdy takovéto činnosti provozované dobrovolně ve volném čase mohou být silně prožívány. Mimo to narážíme na slovo soudržnost, které nás navádí na podkapitulu 2.2.1, kde je jeden ze znaků trampské subkultury kamarádské chování spojené například i se společným stavěním chat uvedeném na předchozí straně.

Po prvně více bouřlivém nástupu trampingu přicházelo zklidnění a z formy seberealizace se v podstatě stala forma aktivního odpočinku (Skala 1995), která se vyprofilovala do sportovní či kulturní formy trávení volného času. Ač ideové normy byly na osadách shodné, tak jejich zaměření nebylo zdaleka jednotné. Některé se dále věnovali častějším výpravám a poznávání různých koutů přírody, jiné se naopak začaly věnovat intenzivně sportu, ať už se jednalo o ty kolektivní, či individuální. Nejoblíbenějšími sporty mezi trampy byl zajisté volejbal, box, pingpong, fotbal, kanoistika či lukostřelba. Dalším zájmem byla hudba a některé osady na ni zaměřily i svou hlavní činnost, sestavovaly kapely a skládaly svoje písničky (Krško 2008). Je nutné vyzdvihnout, že aktivity vytvářené ať trampy-osadníky, chataři, či i chalupáři, mohou mít značný vliv nejen na prostorový, ale zároveň na kulturní a společenský obraz území (Vágner 2004c), podobně jako u vzniku restaurací. Společenský, či kulturní obraz území ovlivněný trampy je v této práci navázán na poslední výzkumnou otázku o roli komunity v území spojeným se sociálnem a mezilidskými vztahy (viz podkapitola 2.2).

Komunitní život v Podtroseckých údolích vznikl a vyvíjel se souběžně s prvními stavbami chat. V roce 1931, jak se píše v Kronice, přilétla první vlaštovka mezi-osadní spolupráce. Ač byly jednotlivé osady zcela schopné uspořádat různé akce sami, přesto vzniklo první společné sdružení ELJUDA. Toto společenství vzniklo spojením mladoboleslavských osad Ell-Torro, Jukatán a Dakota. Jejich první společnou akcí byl kulturní Trampský večer uspořádaný v sokolovně městečka Sobotky. Akce měla značný úspěch s velkou účastí. Toto menší společenství bylo prvním krůčkem k velké spolupráci všech osad v údolí, k pozdější neformální organizaci *Spojené osady údolí Nebáku* (Kronika SOÚN, I. Díl). Centrum osadní trampské aktivity bylo v prvních desetiletích těsné okolí Nebákovského rybníka. „*Oni říkali chlapi, že tady prostě to zapíchlí a šli na Nebák, přijeli sem, otevřeli to nebo já nevím co a šlo se na Nebák.*“ (Pišta).

Nejspíše rokem 1932 bylo odstartováno více organizované sportovní žití. „*Jako první byla postavena Zahrádkova (chata), měli stan za mlýnem vzádu na louce, na tý louce potom se hrál volejbal, tam se hrály hlavní závody ve volejbalu.*“ (Lída P., Nebákov) V tomto roce dle kroniky osada Ell-Torro uspořádala první ročník dvojic ve volejbalu, prvně na malém paloučku nad lažanskými lomy. V dalších letech se přetvořil do akce větších rozměrů, kam se mohl přihlásit v podstatě každý. Místo prvního turnaje bylo však prostorově nevyhovující, a tak

Obrázek č. 40: Volejbalové zápasy za Nebákovským mlýnem, archiv: osada Ell Torro

organizátoři zvolili kaňon za Nebákovským mlýnem, což je viditelné z obrázku č. 40. Osadníci postavili dva kurty, kde se hrávalo více zápasů se značným vzrůstem sportovní úrovně (Kronika SOÚN, I. díl). Nyní je potřeba se vrátit ke zmiňované osadě Ell Torro, která byla jednou z jakousi hlavních osad při tvorbě trampsko-osadního života s vůdčí osobností šerifa. „*Jeden z těch osadníků byla taková ta hlavní ústřední postava bych řekl, celého toho Nebákovského údolí nebo i přilehlých, tam se tomu říká Podtrosecká údolí, takže taková ta hlavní osobnost byl Josef Crha, zvanej Kid, to byl takovej ten tahoun toho všeho prostě, toho dění.*“ (E. Líhař). V trampských skupinách existovala přinejmenším formální hierarchie, kdy si ze svého středu volili vůdce, který byl nazýván dle westernového ideálu šerif a funkce šerifa v podstatě symbolicky stmelovala kamarádký kolektiv. Důležité pro kolektiv trampů a utužování jejich vztahů bylo taktéž spravedlivé dělení o dovezené jídlo. Leckdy měli i určitý obnos společných peněz (Krško 2008). S dalšími tradičně pořádanými ročníky volejbalových turnajů rostla jednak popularity i účast a musela být vybudovány kurty čtyři. Těchto závodů se účastnili nejen místní osadníci i chataři ať už jako závodící či fanoušci, ale přijížděli sem lidé z širokého okolí. Turnaje pravidelně udržovalo Ell-Torro až do roku 1942, kdy byly kvůli válečným obtížím zrušeny (Kronika SOÚN, I. Díl).

Kromě letního sportování se pěstovaly i sporty zimní a ty nejvýznamnější pro Podtrosecká údolí byl zajisté hokej, obecně bruslení a různé hry na ledě (obrázek č. 41 na následující straně). Hokej se zde hrál jak pro zábavu, tak i jako příprava na oficiální sportovní utkání, jelikož se několik osadníků rozhodlo pro účast na celorepublikovém tramském mistrovství v hokeji. „*Starej Kid zase byl jednak hokejovej hráč, kapitán družstva zase žejo (..)*

a vývoj toho hokejového družstva, který vlastně začalo zase na Nebáku (...) Na Nebáku se dal dohromady takovej jakoby manšaft žejjo ledního hokeje.“ (Líhař). V té době však, v roce 1933, vrcholila hospodářská krize. Většina osadníků byla bez práce, nebo byli zaměstnání pouze částečně (Kronika SOÚN, I. díl). „V těch 30. letech, kdy

Obrázek č. 41: Zimní sporty na Nebáku, archiv: Jiří K.

jsme ještě nebyli na světě, tak tady přežívali krizi, tu hospodářskou...co les dal, z toho žili.“ (Jitka T.). Žili převážně na chatách, kde bylo možné snadnější přežití díky příležitostné práci u trvale bydlících obyvatel. Přes veškerou bídu se však rozhodli na trampské mistrovství v lední hokeji jet, ale umožnila jim to až finanční sbírka od dobrovolných dárců (Kronika SOÚN, I. díl) a mistrovství vyhráli (Pišta), navzdory očekávání pořadatelů. Byla to skupinka sestavená z hokejistů jednak z Ell Torra a dalších osad, ale bohužel jim nebylo dovoleno si odvést oficiální pohár a dostali jen malý náhradní, což bylo v Kronice okomentováno takto: „Zde se ukázala druhá strana mince trampského kamarádství. Může nám být jen ke cti, že v našem údolí se kamarádi nikdy k podobnému ponižujícímu podvodu nesnížili. (Kronika SOÚN, I. díl, s.33). Po vítězství dostalo celé mužstvo nabídku od klubu B.K. Mladá Boleslav, do kterého po delším váhání vstoupili a několik sezon hráli závodně (Egert 2011).

Dalším sportem vzniklým ze spolupráce osad, byl fotbal. Vzniklo i mužstvo, hrálo se například i proti fotbalistům ze Sobotky. V kaňonu za Nebákovským mlýnem byly pořádány kromě volejbalu i sportovní akce v boxu či lehké atletice (disk, koule, oštěp). Probíhaly zde také turnaje ve stolním tenisu, na jejichž organizaci se podílela osada Jagar a které však nakonec skončily ze stejných důvodů jako turnaje ve volejbalu (Kronika SOÚN, I. Díl) „To byla naše éra taková od těch šedesátek, ty chlapi (...) v tédlech 30., oni říkali, že byli sportovně takový založený, to je vidět z tédletěch věci (fotky, diplomy apod.).“ (Pišta). Letní měsíce byly vyplněny dny strávenými u rybníka a vodními sporty – plaváním, skoky do vody, či plavením se na voru. Před hospodou pana mlynáře byl také umístěn kuželník, na kterém se hrála mnohá mezi osadní utkání a který zpestroval zábavu (Kronika SOÚN, I. Díl).

O sobotních večerech byly pořádány táboráky u ohně. Taktéž byly populární všemožné kulturní akce jak v údolích, tak i v okolních vesnicích, kterých se trampové zúčastňovali, hráli a zpívali, třeba v později zavřené hospodě Na Písku. „Oni i na Písek chodili jako, ale to období já nepamatuju, to bylo ještě vlastně jakoby přede mnou žejjo, to vim, že táta jako, nebo ty starý

trampové že si to vychvalovali ten Písek, že tam bejvali jako parádní akce.“ (Čahula). „Tam byla hospoda žejo do určitý doby, tak jako holky jsme tam chodili pro pivo, když potřebovali naši lahve, no tak jsme tam sběhly, to vim, do tý hospody, tam byli Macounovi, ty si taky pamatuju.“ (Věra, Podsemín). „Mamka naše říkala, že tam vždycky chodili jakoby tancovat, no tak ale hráli trampové a oni u toho tancovali žejo.“ (Helena V.). Hraní na hudební nástroje a zpěv byl, a stále je, jedním ze základních aspektů tramské subkultury (řešeno v podkap. 2.2.1), který se různě vyvíjel během 20.století. V začátcích nabyla popularita tramské hudby velkých rozměrů. V Kronice je zaznamenáno, že tehdejší pořadatelé kulturních akcí si zajišťovali tramská hudební tělesa kvůli zvýšení návštěvnosti, jelikož tramská hudba byla jednoduše populární a zpívalo se snad na všech osadách (Kronika SOÚN, I. Díl).

Sport měl v tramském životě nezastupitelnou roli. Při sportovních kláních se trampové mohli setkávat, navazovat kontakty a přátelství. Sportování tedy tímto způsobem přispívalo k získávání pocitu kolektivní sounáležitosti. Nešlo však pouze o sport, ale i o další aktivity, jako bylo kulturní vyžití u večerních ohňů či zábav a her v hospodách. Bez těchto společných aktivit by nikdy nevznikl takový duch sounáležitosti, jaký vznikl (Krško, Mareš, Pohunek, Randák, Špringl 2019), i v naší lokalitě výzkumu. Jak bylo vyzdviženo v kapitole 2.2., tak volnočasové aktivity jsou taktéž zásadní nejen pro sociální identifikaci jedince, ale dávají člověku v životě smysl, což je pro lokalitu výzkumu více než zřejmé, a to nejen ze zápisů z kronik, ale z odpovědí respondentů.

Kromě důležitého Nebákovského a Podsemínského mlýna je potřebné se zmínit dále i o mlýnu Pleskotském. V roce 1937 mlynář František Vik vedle provozování mlýna začal provozovat pohostinství a k mlýnu přistavěl hospodu. Před válkou i během ní byl tento podnik plný tamních obyvatel i trampů. Byl to dobrosrdečný člověk, který si díky tomu získal široký okruh přátel i z řad trampů z údolí Žehrovky. O rok později předal starost o mlynářskou živnost do nájmu a věnoval se pouze hospodě. V roce 1943 byl poté mlýn z rozhodnutí protektorátních úřadů uzavřen. Mlýn Nebákovský byl uzavřen v roce 1951, když byly plošně zastaven provoz malých mlýnů (Egert 2011). Stejná situace byla i na Podsemíně. „*Pak už to bylo všechno jinačí. S příchodem režimu tak už to bylo jinak no, hospodářství nebylo, všechno bylo jinak, naši museli chodit do družstva, do práce taky žejo, to všechno se odevzdalo, zvířata a takovýhle věci, no to bylo prostě úplně jinej život, jinej způsob. (...) To se každej bál, naši se taky báli, že je vystěhujou..“ (Věra, Podsemín).*

5.5 Výstavba a život komunity během druhé světové války

Obrázek č. 42: Hotel Nebákov po přestavbě v roce 1941, archiv: osada Toronto

V prvních letech druhé světové války byl život trampů osadníků podobný jako létům předtím, ale postupující válka znamenala útlum jak sportovní, tak i dalších činnosti. Na chaty jezdili osadníci i nadále, ale účel se postupně změnil spíše na přežití válečných let. „*Oni se sjížděli na ty osady i celou válku taky*

žejo.“ (Líhař) a s výjimkou několika osob se

zatýkáni nebákovských osadníků nedotklo, a to jenom proto, že nefigurovali v žádné tramské politické organizaci, v jejímž čele stál známý Géza Včelička, který se dříve snažil trampy

Obrázek č. 44: Chata osady Unkas, původní vzhled, foto 2019, archiv: vlastní

z údolí ke svému účelu přesvědčit a naverbovat, bez úspěchu. Na sklonu války meziosadní život zcela ustal, jelikož jakékoli srocování bylo zakázáno pod přísnými tresty (Kronika SOÚN, I. Díl).

Ještě před propuknutím války si nebákovskou hospodu oblíbil Ing. Bohdan Pantoflíček, ředitel zbrojního oddělení v Plzeňské Škodovce, který sem dojížděl v létě na dovolenou. „*Děda postavil hospodu, pak ji prodal (...) inženýru Pantoflíčkovi*

(...) ten to přestavěl, ale nemělo to ty přístavky, ani tady, ani dozadu. (Lída P., Nebákov).

Pantoflíček hospodu v roce 1941 odkoupil od mlynáře Vika a nechal ji zbořit. V tomtéž roce

Obrázek č. 44: Chata osady Orinoko, nejspíše původní vzhled, foto 2019, archiv: vlastní

vyrost na stejném místě nový hotel Nebákov (obrázek č. 42) vybudovaný ve španělském stylu. Ač to byla budova velká, tak její architektura nezasahovala rušivě do přírodního rázu údolí (Egert 2011), oproti její přestavbě v pozdějších letech. Nový majitel Nebákovské údolí měl velmi rád a byl s trampy v přízni, dokonce několika osadníkům sehnal v Plzni zaměstnání (Kronika SOÚN, I. Díl).

Chatová výstavba se však za války nezastavila, což je dle Kroniky záhadné z důvodů zákazu výstavby i oprav. Na louce za mlýnem

(obrázek č. 42) můžeme vidět již přestavěnou velkou chatu Toronto a nalevo pod ní chatu s přezdívkou Unkas postavenou v roce 1944, která si dodnes zachovává původní styl (obrázek č. 43). Dle spisku Nebákovské údolí byla dále v roce 1939 vystavěna za mlýnskou stodolou malá chatička-osada Orinoko (obrázek č. 44), zajímavá tím, že byla později upravena na dvě oddělené části a vznikla tak dvojchata. Nápis Orinoko je stále velmi hezky čitelný na levé straně dvojchaty. Od roku 1939 do kroku 1944 bylo u Nebákovského rybníka vystavěno dalších deset chat, mezi nimi i zmiňovaný Unkas. Na Pleskotech byly během války vystavěny chaty tři, jedna z nich byla chata trampa Kalouse (obrázek č. 45), který patřil do party původní osady Sonora, která se ale později rozpadla (Kronika SOÚN, I. Díl).

Obrázek č. 45: Chata trampa Kalouse dnes, rok 2019, archiv vlastní

něco prostě vyhrabal, nějakou mouku.“ (Líhař). *„(Trampové) ve válce chodili si pro mouku (...) k tatínkovi, to taky bylo velmi riskantní, všecko bylo zakázaný.“* (Věra, Podsemín). *„Děda vždycky vyprávěl že tak jako za války, jak nebylo jídlo, že šli někam pomáhat na seno a na všechno možný a zase za to dostali vajíčka nebo kousek másla.“* (Zuzana Š.). Bohužel ne všichni sedláci z okolí pomocnou ruku podali a o to víc si trampové pomoci od ostatních vážili (Kronika SOÚN, I. Díl).

V době války se ukázala dobrá tvář všech mlynářů v území. Přátelská a osobní známost s pleskotským, podsemínským a nebákovským mlynářem znamenala potravinovou pomoc, stejně jako v předchozích dobách krize. *„Další věc, co tam byla důležitá, bylo že oni, jak měli známý tam po těch statcích a u mlýna, tak když nebyla mouka, tak jeli na Pleskoty, nebo na Podsemín, tam mlynář jim vždycky,*

5.6 Poválečný vývoj a změny v území během 50.let

Život se po válce v údolích začal nadechovat pomalu. Rok 1945 byl však svědkem odlivu velkého množství osadníků, snad téměř ze všech osad. Jedním z důvodů bylo posílení řad organizací jako byla Revoluční garda a později osidlování opuštěného pohraničí, zejména se jednalo o Liberec a Českou Lípu. *„Táta se něk po válce odstěhoval do Liberce kvůli bytu asi.“* (Čahula). Délka většího odloučení přátel byla však spíše otázkou času, většina osadníků se později opět do Podtroseckých údolí vrátila, nebo se je snažila často navštěvovat. Poválečná léta znamenala zastavení chatové výstavby, do roku 1950 se v údolích již žádná chata nepostavila. Meziosadní činnosti stagnovaly taktéž, nebyly pořádány společné podniky. Děni

se spíše odehrávalo na jednotlivých osadách odděleně i když se sobotními táboráky jako před válkou (Kronika SOÚN, I. Díl).

Další důležitý aspekt zasáhl výzkumné území již před válkou, a to stárnutí původních trampů a zakládání rodin (Kronika SOÚN, I. Díl), což mělo samozřejmě zásadní odraz na aktivity v území i na užívání chat a jejich výstavbu, obecně na životní styl celé komunity. „*Těm klukům to taky vydrželo do vojny, ten zarytej dobrodužnej tramping (...). Ta romantika končila už prostě tím, že ti chlapi přesáhli 25 a začali se ženit a bylo po romantice.*“ (Líhař). „*Trošku se usadili pochopitelně (..) oni tím že, trošku se usadili, oženili, zplodili děti, tak trošku jako zmastňákověli, takže už o potom nebyli jako trampové v tom smyslu těch 30. let, žejo.*“ (Jiří K.).

S výše uvedeným souviselo ubývání členů osad. Na některé osady začala během let jezdit rodina pouze jednoho původního osadníka. „*Potom, jak si přivedli ženy (...) jeden po druhym zmizel a zůstal tady dycky jeden majitel a na ty chaty, který si budovali vlastně jako sami, na ty jezdili i přes válku, jezdili sem pořád.*“ (Lída P., Nebákov). Nějací trampové na osady jednoduše přestali jezdit, či je začali navštěvovat pouze občasně. Jiní si zase stavěli nové chaty už pro rodinou rekreaci (Kronika SOÚN, I. Díl). „*Pak se to začalo dělit, jak už pak měli děti, tak každej si nějak hledal nějakou jinou cestu žejo, aby na ten Nebák mohl jezdit ale k někomu jinýmu třeba, nebo si něco tam postavili.*“ (Líhař). „*Výsledek je ten, že se ta osada ne rozpadla, ale museli se stavět další chaty, nebo další objekty, aby (...) všichni měli kam jezdit, ale na tý původní osadě zůstal jenom jeden žejo (..) no a ten si postavil tudle, támdle, jo a teď se to i nák rozeběhlo i po světě, a to je těch osad, tady je moc.*“ (Mirek). „*Všechno to byly mladý kluci dvacetiletý, tak jim to stačilo žejo, ale tady už maj dvacetiletý kluci dětičky žejo a manželky a už to prostě musí bejt jinak.*“ (Čahula). Na některé osady však dál jezdilo rodin více, jako bylo Ell Torro nebo Durango. „*Oni sem jezdili každej víkend (...) to jsme tady byly čtyři rodiny, každej měl kavalec nahoře jo, takže záleželo kolik kdo měl dětí (...), no pak se to takhle, Kidovec si postavil tajdleten srub (...), Flink jezdil (...) do mlejna pak, k Liškom tajdle naproti, tak jsme tady byli se Škramlíkovejma prakticky sami dva pak no.*“ (Pišta). „*Ta chata, když jsme byli malý (...) tak jsme se scházeli na chatě 3 rodiny, na ty maličký chatě jo a byla nás kupa dětí, a to bylo ono žejo, o tom to bylo.*“ (Věra).

Konec 40. let přes léta padesátá tedy začal patřit už i dětem osadníků, které byly automaticky začleňovány do chodu komunity a do všelijakých akcí. „*Táta v tom byl zapojenej, no tak já samozřejmě, byl táborák někde jo, tak jdem na táborák, tak jsem šel (..) padla 10-11 a máma, tak hele, mlad'as, jdeme domů (..) takže jsem znal víceméně všechny tady, oni víceméně znali všechny mě, jak znali tátu a táta mě tahal za sebou (...)* takhle to měl víceméně jako každej z těch kluků.“ (Mirek). „*Pravda je, že s těmadle lidma (trampové) jsme se stýkali, protože jsme*

se znali skoro všichni, oni se znali s našima rodičema, protože byli vrstevníci žejo no a my jsme se pochopitelně znali s jejich dětma (Jiří K.). „Vydřželi jsme tam celý léto, protože jako jsme tam měli partu a furt jsme nějaký ty volovinky d'áli.“ (Helena V.).

5.6.1 Vznik Spojených osad údolí Nebáku

Důležitým mezníkem pro Podtrosecká údolí byl vznik dobrovolného společenství trampských osad Spojené osady údolí Nebáku, vzniklé mezi léty 1948 a 1949, které svým způsobem reprezentovalo a poukazovalo na přátelské vztahy mezi trampy v území. Skutečný rozvoj společenství, myšleno z hlediska organizace, začal nicméně až v roce 1976 a soustředily se pod něj všechny akce v údolí (Oskar 2008). *„Byly úžasně podnikavý, tady se věčně hrály nějaký hry a potom se dokonce spojili s těma, co jsou na Pleskotech, nebo na Podsemíně a d'ály různý turnaje, to už si pamatuju (...). No a ty hry potom se rozšířily a taky si začali říkat SOÚN, Spojené osady údolí Nebáku. (Lída P., Nebákov). „Všecky tyhledy osady spolu navzájem spolupracovaly, to znamená oni se vlastně navštěvovaly, d'ály společný akce (...) pěkný bylo, že všechny ty chaty měly takový ty svý jakoby symboly, svoje vlaječky třeba, jo a když třeba někam šli, tak tu vlaječku přinesli jako dárek třeba.“ (Eva K.). Tyto činnosti, jako předávání památečných artefaktů, jsou pro trampy důležitou tradicí (tradice apod. viz podkapitola 2.2.1.)*

Aktivita osadníků se začala spíše točit kolem prostoru Nebákovského hotelu a přesunuly se sem různé sportovní aktivity zpoza kaňonu za mlýnem. Ještě v roce 1943 prodal pan Pantoflíček hotel Nebákov Ústředí veřejných zaměstnanců v Praze, což byla malá odborová organizace povolená protektorátní vládou a byla v roce 1945 dohromady spolu s Národní odborovou ústřednou zaměstnanců transformována v Ústředí rady odborů v Praze a po únoru 1948 bylo vlastníkem ROH, aby se v roce 1955 změnil vlastník na národní podnik Turista Praha a posléze v roce 1958 na Jednotu Turnov (Egert 2011). Všechny tyto instituce hotel s hospodou pronajímaly. *„Dávalo se to těm lidem k pronájmu, ale bylo to státní, neexistovalo soukromý a tam jsme se scházeli vlastně všichni.“ (Olina Z.). „Tenkrát když tam bejval ten Hrnčičř (...) tak ten s těma trampama jako byl dohromady, nebo se kamarádil.“ (Helena V.). Společně s hotelem přišla i populární rekreace, které se mísila už také s více rodinným zázemím jednotlivých osad a jejich aktivitami. „Byli tam rekreanti, víš co, většina to byly rodiny s dětma (..) a ty výletovaly, takže to tak nák nevadilo a žádněj bordel tam nebyl, proti tomu, když tam pak přišel ten tábor.“ (Helena V.) „V 50. letech byl Nebák hodně ve frcu (...) to bylo pravdu takový najednou známý středisko (...) sem jezdili herci filmový, Marie Tomášová, Tříška tady byl (...) spousta jich bylo (...) Pak když byla tadleta rekreace taková velká, tak dokonce byl na rybníce, tam u stavidel, jak jsou schůdky, tak tam byl velkej taneční parket na vodě“ (Jitka T.)*

Spolu s padesátými léty vklouzly do podvědomí osadníků dvě nové mladoboleslavské osady, založené roku 1946. Byla to osada Bouřlivák (šerif Mirda) a Toulaví vlci (šerif Rikitán). „*To byli taky mladý kluci obrazně řečeno vůči chlapům.*“ (Pišta). Jejich činnost byla pro aktivity v území zásadní, ať se podíváme na sport či kulturní život s hudbou. Bouřliváci si prvně pronajímali chalupu na Pleskotech a Toulaví vlci se po nějakém čase usadili v bývalé sušárně ovoce tamního obyvatele Tůmy na Písku. Ač jsou 50.léta znakem politických hrůz, do údolí se v té době konečně vracel život. Opět se začalo sportovat, konaly se kulturní akce a soukromé i společné táboračky (Kronika SOÚN, I. Díl) „*Od roku 50 do 53 jezdili jsme na Nebák do hotelu, kterej byl tenkrát jako Rekreační svazu mládeže (...) a my jsme tam jezdili s těma našema Mámama (ty byly zaměstnány v hotelu), většinou to byly trampský matky jo, jako (...) Mája měla přezdívku, Kidova manželka, pak tam byla Loudová, (...) Louda, to byla taky taková postava celejch těch údolí, Louda byl zpěvák a tramp a cestovatel. (...) Byla tam pořád nějaká akce, se d'ála, takový ty trampský.*“ (Líhař). Teplé měsíce znamenaly samozřejmě tu největší eskalaci všemožných osadních událostí a aktivit, které navazovaly na ty pořádané před začátkem války. „*Volejbal se tam hrál, to jako jo, nohejbal se tam hrál, oni tam měli prostě za tou hospodou měli natažený sítě prostě tam hráli, prostě byly to turnaje mezi osadama...i kdo přišel, tak si zahrál (...) Měli turnaje v čem se dalo.* (Eva K.) „*Třeba soutěže v řezání dřeva, dva táhli pilou (...) nebo na motorkách jezdili jako terén i na kolách jezdili (...) ve šplhu taky (...) závodili v těch pytlích tam skákali a v běhu, tak tam za tou hospodou se plno věcí jako dělalo takovejdech, to sportování.*“ (Helena V.). „*To si pamatuju z toho Nebáku, tajdle na Podsemíně na zahradě to bejvalo taky, byly hry, takový hry, to si jako dítě pamatuju (...) různý sportovní hry.*“ (Pišta). Hry tedy probíhaly nejspíše hlavně u Nebáku, ale upozaděna nebyla ani další místa, jako mlýn na Podsemíně. „*Oni tam dělaj ty trampský hry žejo (...) ty běhy, soutěže a tak (...) tady bejvaly na zahradě, vim že tady i měli (...) trampové taky závody nějaký (...), a to jsem sem ještě nepatřil.*“ (Miroslav, Podsemín).

Důležitým středobodem byla samozřejmě přítomnost rybníků a vody opět viz kapitola 2.2.1., díky které byl příjemný nejen odpočinek, ale byla využívána i k osadním hrám. „*Se to tady tak jako v tom okolí nabalovalo, protože tady byla voda, jo to bylo takový stěžejní.*“ (Olina Z.) „*Tam byl ten rybník v obležení, prostě všude se leželo, nahore na hrázi, na těch stráních a na Nebáku se hodně koupalo, skákalo se třeba z hráze, soutěže, skalálo se z hráze do vody.*“ (Eva K.) „*No a hodně teda na lodě* (Helena V.). Důležitý byl taktéž blízký zdroj vody nejen k zábavě, ale i pro praktické využití, „*Na žádný chatě vůbec nebyl zavedenej proud, ani tam nebyla voda, tak se chodilo k různěm studánkám.*“ (Eva K.).

Aktivity komunity přetrvávaly i během zimy. „*Oni i v zimě, na tom, když byl zamrzlej rybník, tak různý hrátky d'áli v zimě.*“ (Jitka T.) „*Na Nebáku se pořádaly zimní hry trampský, hrál se tam hokej a ty osady hrály proti sobě (..) a bejvalo tam spousta lidí, který nějakým způsobem se jako chodili dívat a tohleto všecko podporovali* (Eva K.) „*Já si pamatuju, že se hrál tady hokej na ledě a potom byla soutěž v klouzání po ledě a já jsem tenkrát vyhrála.*“ (Lída P., Nebákov). „*My jsme chodili (hrát hokej) na Podsemín tajdle s klukama.*“ (Pišta).

Činnosti se držely stále nejvíce ve dvou místech, centrum byl Nebákovský rybník a druhé centrum byla osada Ell Torro na pozemcích Pleskotského mlýna. „*U každého nějakýho většího výročí se dělaly táboráky u chaty, hlavně Durango. Durango bylo takový centrum, u kterýho se všichni slejzali. (...) Zrovna tak dole v těch Pleskotech, tam to zase táhlo k tomu Ell Toru.*“ (Jitka T.) „*Zase na těch Pleskotech, nebo tam přes tu Žehrovku se šlo na tu chatu toho Ell Torra, to byla vyhlášená chata, která pořádala ty táboráky, na kterých se sešlo spoustu lidí, nejdřív s rodičema pak s kamarádkama. (...) Ell Torro to byl takovej hybatel všech akcí (...). Každoročně na podzim pořádali velikej táborák, tam jsem chodila s tatínkem, to bylo jako kouzelný, takový opravdu táborový, nádherný místo a oni se tam jako neopíjeli jo, oni to prožívali písněma.*“ (Lída P., Nebákov).

Táboráky spojených osad probíhaly i na dalších místech jako bylo okolí chaty osady Dakota, která ho usprádala v první polovině 50.let, nejspíše v roce 1953 nebo 1954, i za přítomnosti Boba Hurikána. Ten do údolí jezdil ve 30.letech ke kamarádovi Kidovi na Ell Torro a po mnoha letech údolí opět navštívil. S Bobem se před táborákem seznámili i další osadníci z údolí, když ho jeli spolu s Kidem navštívit na jeho osadu Hurikán na Sázavě (Kronika SOÚN, I. Díl). Bob měl toto údolí nejspíše velmi rád, což je doložitelné třeba z písničky, kterou dříve pro Ell Torro složil a která je vytištěná i v jeho knize Dějiny trampingu. Vypalovaná kytara, která dnes zdobí stěny podkroví na Humprechtu při výstavě Historie trampingu v Českém ráji, byla osobním dárkem Boha Hurikána synovi Kida při jeho návštěvě v 50. letech. Dále, když v roce 1967 Bob zemřel, na jeho pohřbu byli i zástupci trampů-osadníků z Podtroseckých údolí.

Ač táboráky i další činnosti probíhaly při různých osadách, tak osada Ell Torro byla po celou dobu ta osada, která vždy udržovala ten více tradiční trampský duch, i když už žili všichni dlouho na osadách. „*Na Durangu moc potlachů nebylo, to né. Jako velký potlachy, táboráky, bejvaly na Ell Torru.*“ (Jiří K.) „*Když byly Elltorrácký potlachy (..) to ty byly prostě, měli ohně na těch předskalích, byly pochodně, louče (...) byla připravená hranice, ted' byly proslovy, ted' byl určenej ten ohnivec žejo, kterej se bude starat o ten oheň a prostě vzpomínka na ty, který mezi náma nejsou a pak se zpívala hymna, ta Ell Torrácká, nebo (..) trampská hymna vlastně...mělo to prostě takovou opravdu jako důstojnost, to nebylo jako sraz opilců, (..) všichni*

tam šli s tím, že to důstojný bude žejo a že všichni, co tam byli pozvaný, tak už tak taky chtěli oni sami (..) aby to bylo důstojný, ještě se ten, pořád to ještě znělo v těch lidech, (...) to společný soužití v tom údolí.“(Líhař.). Nejspíše mimo další táboráky, pořádalo Ell Torro pravidelně velký táborák v září (Kronika SOÚN, I. Díl) a ačkoliv tím bylo proslulé, tak se zde konaly i různé sportovní soutěže. *„Tajdle, když tady nebejval les (...) když tady byla louka, tady byly taky sportovní hry pár roků.*“(Pišta).

Ze záznamů z kroniky a jak je viditelné i z rozhovorů, různé aktivity pořádané trampy byly pravidelně navštěvované rodinami mlynářů i lidí z okolích vesnic, které nám dále poodkrývají vztahy mimo komunitu, nejenom co se týče výpomoci s jídlem a prací. Tímto je naznačováno prolínání různých sociálních skupin, které se však sešly u stejných aktivit se stejným zájem, řešeno v podkapitole 2.2. *„To byly táboráky, hezký táboráky, jednak u Ell Torra, to bylo pěkný, s maminkou jsme vždycky chodily, maminka ráda zpívala, tak jsme si tam zazpívali no a na Nebák taky, ale na Nebák jsme chodily, tam byly akce, tam byly čaje, tam byly zábavy, třeba Mikulášská, nebo takovýhle jo a to bylo pěkný (...) v 56-57, tak ňák no.“* (Věra, Podsemín).

S příchodem totality a s postupným zabráním půdy se samozřejmě změnily i možnosti využívání různých prostor, jako byly prostory louky za hotelem na Nebáku. *„Dokud' bylo to volný, jako na tom Nebáku a když ještě měli mlynáři měli otevřenou tu louku, tak se tam hodně stanovalo a vždycky paní mlynářka navečír na pětikorunu obešla ty stany kdo tam byl, tak ji dal pětikorunu (...) a fungovalo to, bylo tam těch čundráků různě plno, a i po stránkách (...) všude se stanovalo a všude hořeli ohýnky. (...) Nejlepší to byla právě za ty starý mlynářky, jako týhle Lídy maminky.“* (Helena V.). Kromě rekreace při hotelu bylo tedy území výzkumu i častým místem volně putujících trampů či čundráků. *„Támhle taky nad rybníkem je jeskyně, tam taky, protože to vim když jsme chodili na roveň do obchodu, tam byl u Jandů žejo ve Mlejně krám, tak tam jsme chodili údolím, tak tam je taky jeskyně a tak tam určitě byli.“* (Věra, Podsemín). *„Takovej ten třeskutej tramping, v tom normálním, v tom běžnym slova smyslu, tak on to nebyl, my jsme spíš byli čundráci. Já se pamatuju (někdy v druhé polovině 50.let), my jsme tam taky (jezdili), jak jsem ti říkal, v těch některých jeskynních, nebo na tom Alkazaru, prostě jsme tam taky přespávali a tak a vim, že tam byl obrovskéj zátah policajtů (...) oni to nebyli samozřejmě policajti, ale tehdejší lidové milice (...) protože pochopitelně tam se kdosi ožral a zničili tam nějaký lavičky, naházeli je do rybníka a takovýdle no a pochopitelně se šlo po trampech, protože trampové byli dycky podezřelý pro svoji svobodomyslnost (viz podkapitola 2.1.2 v první části práce) a tak, no ale pak se ukázalo, že nikdo z trampů to nebyl, že tam bylo jakési v hospodě jakési školení lidí od SSM.“* (Jiří K.).

Nejspíše i díky přítomnosti dvou nových osad (Bouřliváci a T. vlci), které začaly pořádat sportovní i jiné akce i u hospody na Písku (Kronika SOÚN, I. Díl), se sem později pomalu přesunuly i jiné aktivity. Druhým faktorem byl zajisté i prostor – okolí hotelu, mlýna a prostor kolem chat byl omezený. „*Tady nebylo kde, když se udál oheň tenkrát hnedko u rybníka, z druhé strany mlýna, u rybníka žejo (...) tam bejvaly taky ohýnky, ale malý, to je všecko kapacitou malý.*“ (Olina Z.). „*No to ještě dřív přešlo na ty Písky, určitě, to muselo bejt tak v těch polovině 50. let, tak ňák, v tý první polovině (...) 50. let to tajdle už jakoby skončilo.*“ (Jitka T.).

Několik větších akcí ještě na Nebáku zajisté proběhlo, nicméně hlavním prostorem už byl spíše samotný prostor hospody. „*Koncem těch 50. let., tam bylo vždycky veselo, na Nebáku, to zas jako jo. (...) Pravidelně se tam dělali (...) neřikal bych tomu potluchy, protože to byly spíš takový jako mikulášská a takovýdle, tam se teda jako scházeli tydlety všichni lidi, bez ohledu na to, jestli to byli pravověrní trampí nebo už teda chataři.*“ (Jiří K.). Prolínání trampů-osadníků s chataři bylo v této lokalitě nejspíše ve většině bezproblémové, v přátelském duchu. Samozřejmě zároveň s hlavním a společným programem osad probíhaly, po celou dobu do dnešních dnů, souběžně soukromé akce na jednotlivých osadách (Kronika SOÚN, I. Díl).

5.6.2 Výstavba chat v 50. letech

V roce 1950 se začalo opět se stavbami dalších chat. Na louce z mlýna byla postavena chata-osad s názvem Datlové, další chata pak vznikla ve stejném roce na Podsemíně, nad Žehrovkou. Roku 1953 si konečně postavil svou chatu i osobnost Nebáku – tram Palička (obrázek č. 46), který prvně s osadou Iowa obýval skalní výklenek ve skále na břehu Nebákovského rybníka. Nyní si postavil chatičku na zalesněné stráni nad chatou Toronto. Dal jí prvně název Marcela, ale stejně byla nakonec nazývána jako Iowa (Kronika SOÚN, I. Díl). Chata je dodnes v původním stylu (obrázek č. 47).

Obrázek č. 46: Chata osady Iowa, fotka nejspíše z roku 1956, archiv osada Toronto

Obrázek č. 47: Chata osady Iowa dnes, foto 2019, archiv: vlastní

Rokem 1953 výstavba nekončila, chatičku si zde postavil pan Tryzna dohromady s Dlouhým (obrázek č. 48), kteří pocházeli z Lomnice nad Popelkou. „*Můj otec (Tryzna), když mi bylo 6 let, postavil chatu, to byla jedna, to byla předposlední chata, která byla povolena na Nebáku. Oni nám to nechtěli povolit a pak poslední chata byla, ta poslední chata u vody, Šmucrovi, ty byly poslední, to si dokonce pamatuju (...) 1955 jsme to stavěli my.*“ (Jindra). Chatičku stavěli dohromady z finančních důvodů. Dříve než si postavili chatu vlastní, tak ale jezdili rodiče na chatu Mars, poté na chatu k Míčom, kde pomáhali a mohli díky tomu tam trávit čas. „*Našim se tady tak strašně líbilo, že táta se snažil, osum let mu trvalo, než dostal povolení (...) už to chtěl vzdát, nabízeli mu místo na Dolech, to se mu nelíbilo, že to chce jedině tady. Nenechali mu to postavit z důvodu, že nad náma (byla osada Datlové) a oni to postavili, tenkrát se tomu říkalo trafika a památkářům (..) ochranářům (..) se to nelíbilo, tak jim řekli že to musej zbourat (...) tak opravdu to zvedli (udělali štít apod) a tátovi to kvůli tomu nechtěli povolit, protože (...) ono to vyčpívalo tenkrát z té skály, bylo to hrozně vidět...no a už to vzdával (...) no a pak mu to teda dovolili jo.*“ (Jindra M.).

Obrázek č. 48: Chata pana Tryzny, 50.léta, archiv: osada Cevarom

Obrázek č. 49: Chata pana Tryzny dnes, rok 2019, archiv: vlastní

Byla to chata už čistě rekreační pro rodinu. „*Ne, ani jsme neměli žádnéj název (..) Jo, to potom, pak jsme vlastně zapadli mezi ten, oni udělali SOÚN (..) Začalo se, táboráky byli na Ell Torru, to si pamatuju jako malá holka, sem strašně ráda chodila.*“ (Jindra M.). Dnes je chata stále v rodině a je v původním provedení (obrázek č. 49). Roku 1954 vznikly dva sruby na Pískách, a to z důvodu rozrůstání osady Toulavých vlků, kdy si dva z nich postavili v těsné blízkosti sušárny dva úhledné, velmi podobné sruby pro své rodiny. Další výstavba měla probíhat v roce 1955, kdy byla dle kroniky postavena chata „kapitána Picka“ (obrázek č. 50 na následující straně). Nicméně kronika nemusí mít přesné údaje času výstavby, jelikož patrně

čerpala ze spisku Nebákovské údolí, které uvádělo, dle pamětníků, některá data nesprávně, proto se nemusí shodovat s výpovědí paní Jindřišky. „*Spousta chat na Nebáku vznikla až po válce, to je vlastně, jak ta, tu, co měl kapitál Pícek (...) první chata na Nebáku od hráze.*“ (Miroslav, Podsemín).

Obrázek č. 50: První chata od hráze, původně kapitána Pícka, foto 2018, archiv: vlastní

Není důležité, v jakém roce přesně byly jedny z posledních chat vystavěny, jednoduše do 50. let se zde postavilo ještě několik chat. Mezi posledními byla vystavěna chata osady Altaj a chata Viktorínova. „*Ta Viktorínova žejo,*

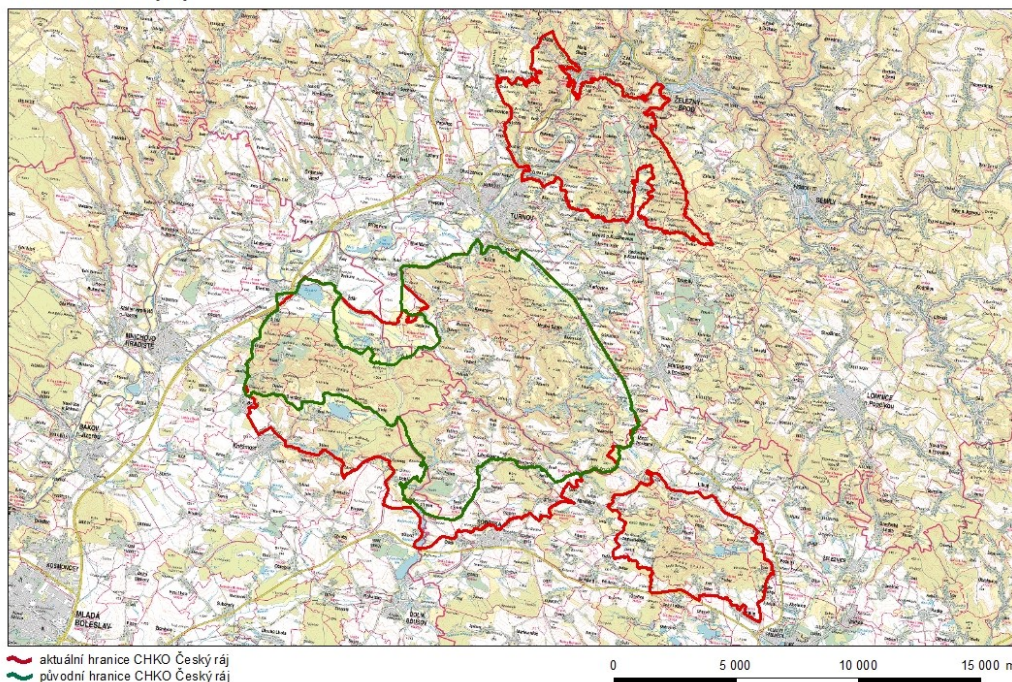
ta se stavěla až po válce, on byl takovej (...) vedoucí mototechny, tenkrát vyděl spoustu peněz na motorkách, protože ty nebyly a on s tím kšeftoval, oni to o něm věděli komunisti, a tak ho to nechali dodělat, postavit a pak ho zavřeli a zabavili mu to (...) a se stavěla taky tak nějak jako ta (...) Altaj.“ (Miroslav, Podsemín). Chata majitele Viktorína nebyla bohužel jediná, která byla komunisty konfiskovaná. Altaj byla zase chata skauta (viz prolínání skautu s trampíngem v kap. 2.1.2), který vedl děti v oddílech, než byl skaut zakázaný. „*Náčelníka nám d'ál nějaký Joska Lukešu (...) to je Altaj a tu stavěl právě tendleten Joska Lukešu a on měl takový jako úžasný charisma, prostě my jsme tam za nim potom, jako mladý, ale ještě neženatý, jsme za nim chodili.*“ (Jiří K.). Kromě Altaje vznikla u břehu Nebáku chata jednoho z osadníků Duranga – trampa Barocha. „*Protože jich tam byla taková spousta, že až po určitý době vlastně Durangáci pomáhali tomu Milouškovi postavit svou vlastní.*“ (Zuzana Š.). Další chata vznikla na Pleskotech, kdy si postavil vlastní chatu jeden z původní osady Smolařů. Také Kid si postavil taktéž osadu vlastní, a to přímo nad slavným Ell Torrem (Kronika SOÚN, I. Díl).

5.6.3 Vznik Chráněné krajinné oblasti Český ráj a jeho důsledky

Poslední důležitý zápis kroniky pro rok 1955 je sdělení o vzniku Chráněné krajinné oblasti Český ráj, které bylo pro území zásadním a stěžejním krokem pro další územní vývoj (Kronika SOÚN, I. Díl). Na obrázku č. 51 můžeme vidět původní hranice chráněné oblasti Český ráj do roku 2002 (zelená barva) a nové (červená barva), které zvětšily CHKO v podstatě dvojnásobně.

Chráněná krajinná oblast Český ráj byla vyhlášena jako vůbec první z velkoplošných chráněných území na území bývalého Československa. Oblast vznikla výnosem ministerstva kultury č. 70261/1954. Tento výnos byl posléze publikován v podobě úředního sdělení v č. 31 Úředního listu zde dne 1. dubna roku 1955 (Damohorský 2006), více o ochraně ze strany státu v kapitole 2.4.2.

Hranice CHKO Český ráj

Obrázek č. 51: Hranice původního a aktuálního vymezení CHKO Český ráj, archiv: správa CHKO

K tomu, aby tzv. *chráněnka* vznikla se přičinila řada spolků i jednotlivých osob, jelikož byla vyvrcholením dlouholetých snah o chránění kulturního a přírodního bohatství. Jednou z organizací byl například Turnovský okrašlovací spolek, od kterého se v roce 1892 oddělila sekce starající se o turistiku, čímž vznikl samostatný odbor Klubu českých turistů (Petrušková 2006). S vyhláškou se pojilo vymezení hranic oblasti a určité podmínky její ochrany. Jako první byla omezena těžba dřeva a zákaz přeměny lesa na jinou kulturu. Vyhláška dále předepisuje zákaz rušení rybníků, regulaci potoků a chrání louky před případnou přeměnou na pole či před jejich odvodňováním. Omezeno je také horolezectví či myslivost a také horní a dobývací činnost. Další zásahy jsou v moci správy orgánu ochrany přírody (Damohorský 2006).

Další ze zákazů, o které se vyhláška zmiňuje, je omezení stavební činnosti, ke které se váže i další vývoj chatové výstavby důležité pro naši práci. Tento nastalý zákaz je v kronice komentován následovně. „Co se za krátkou zprávou skrývá? Především přírodní ochrana, kterou my trampové vítáme. Jedním ze závažných důsledků ochrany je zákaz další chatové výstavby v celém Českém ráji s výjimkou míst k tomu účelu vyhrazených. Jaké stanovisko zaujmeme my trampové? Na jedné straně nemůžeme být takovými sobci, abychom nedopřáli chaty i jiným kamarádům, kteří po nich celý život touží. Na druhé straně, kdyby nedošlo k zákazu další výstavby, kde a jak komu zlíbí, co by po letech zákonitě nastalo? Nesporná přírodní devastace, které se jen pomyšlením obáváme. (...) V důsledku nenahraditelných přírodních škod, vyvolaný další překotnou a neomezenou výstavbou hlavně ne trampy, musíme

s vyhláškou plně souhlasit.“ (Kronika SOÚN, I. Díl, s. 100). „*My jsme to vnímali dobře, tu chráněnkou, tam jako bylo jediné dobře, že se to takhle stalo. (...) Tenkrát tomu šéfoval vlastně nejdřív doktor Šolc žejo tý chráněnce, myslím, že v tom měl hlavní slovo, to teda ale úplně stoprocentně nevim, ale myslím, že jo, a celkem jsme byli rádi, protože oni stopli výstavbu chat.* (Jitka T.). „*My jsme to prostě brali jako tak, že to tak musí bejt (...) že se tady nesmí nic postavit (...) a dost přísně se to jaksi dodržovalo.*“ (Olina Z.). Je paradoxní, že člověk vyhledává přírodu pro uklidnění a rekreaci, ale zároveň ji dokáže i ničit. Z tohoto důvodu je žádoucí tzv. „ochrana přírody před člověkem pro člověka“, jinými slovy usilovat o trvale udržitelný rozvoj (Fialová 2004). Nyní prvně narážíme také na kapitolu 2.4., kde jsou trampové řešení jako jedni z možných ochránců přírody, díky kterým se v Česku také vyvinul vztah k ochraně přírody a přístup environmentalismu, jakožto snah o ochranu „zdola“.

Vzhledem ke vzniku chráněné oblasti zajímavé, že první zákon o ochraně přírody vznikl až rok po vzniku CHKO Český ráj, v roce 1956. Až v tomto zákoně byly definovány dvě kategorie velkoplošných chráněných území – národní park a chráněná krajinná oblast. První NP vznikl až v roce 1963, další tři až na konci 20. století přehlášením z CHKO. Po Českém ráji vznikla CHKO Moravský kras a dalších 22 oblastí následovalo převážně v 60. a 70. letech. Zřízení prvního i následně dalších CHKO byl v evropském, možná i v celosvětovém, měřítku průkopnický čin, porovnatelný snad jen s trendem v SRN (Petříček 2006).

Poslední dvě chaty u Nebákovského rybníka byly vystavěny již po vzniku chráněné oblasti, jedna přímo na břehu rybníka poslední v pořadí, při cesta na Dola. Druhá vznikla nad lesnatou strání vede mlýna, která není vidět z cesty. „*Tak půlka 50. let to musela bejt. Vim, že tenkrát Šolc už to nechtěl povolit a pak jim to ještě povolil, on dělal tu chráněnkou, v podstatě je tady dupal a říkal: a to je poslední, protože by to tady bylo jako na Sázavě (...). Jedna chata vedle druhý, když si lidi viděj do hrnců z jedný chaty do druhý, jo jako, že to je vlastně město, to je zase jenom město to Posázaví jo, to prostě lidi utekli z města do města, takže teda ne, ale vim, že tenkrát ještě Šmucrovi si to tam náák vydupli, že se jim to ještě podařilo to postavit (...) to byla poslední chata.*“ (Jitka T.). „*Tady pak bylo to, vyhlášená oblast, takže zákaz.*“ (Pišta).

V kontextu existence druhého bydlení je potřebné se dívat, v našem případě na chatové lokality, nikoliv pouze jako na významný jev pro regionálního a lokálního prostorové uspořádání krajiny, ale pokusit se o širší náhled v souvislosti se společenskými, kulturními a psychologickými vlivy působících na obyvatelstvo. Zde se díváme například na zpětný vliv druhého bydlení na změny přírodního prostředí a změny společnosti. Jelikož jsou objekty zájmu často umístěny v přírodně cenné lokalitě a vzhledem, jednak k nedůsledné kontrole výstavby i omezeným možnostem a prostředkům, se velice snadno může stát druhé bydlení zátěží pro

okolní krajinu s negativními projevy a dopady. Je tím myšlena například vysoká koncentrace odpadu, znečištění vody, vysoká hustota lidí či změny vegetace (Vágner 2004c). Kromě jasného vyjádření trampské komunity k výstavbě chat, se kronika v rámci vyhlášky dostává i k tématu chování v území: „*Vyhláška dále zakazuje všeobecné ničení flory a fauny, to znamená, že v našem údolí je značné množství zákonem chráněných rostlin a živočichů, které není dovoleno ničit. Žel, není-li strážce, není zákaz respektován a často se stáváme bezmocnými svědky vandalského ničení lidmi, postrádajících poslední špetky ohledu k chráněným hodnotám.*“ (Kronika SOÚN, I. Díl, s. 100).

Z výše uvedených i citací samotné kroniky je jasný přístup lidí k přírodě v jejich údolí., tedy velmi pozitivní, vřelý a ochránářský. „*Úžasně (to cítili), vážili si tý lokality (...), vážili si toho, že vopravdu je to tady tak krásný, že se k tomu musej vždycky chovat hezky (...) ať je tramp, ať je chatař, když je dobřej člověk, tak to tam má, ale ty trampové, vždycky to cítili tak, že to budou bránit, kdyby ty Trosky měli podepřít, tečka.*“ (Olina Z.). „*Všichni, jak bych to řekla...byli jako ochránci toho, ale ono dřív ani nikoho nenapadlo, aby tam někdo něco ryl, něco trhal nebo to a takže si to považovali, všechny tyhlety krásy. (...) Byli to patrioti všechno...podtrosecký.*“ (Eva K.). „*To je nerozlučný, to nelze oddělit (...) odmalička v tom člověk žil, (příroda má) význam velkej, hotovo.*“ (Mirek). „*Třeba se mi stalo loni, no loni to bylo, na Mikulášskou jsem jela sama, vláčkem, já jsem vystoupila v těch Malechovicích a šla jsem pěšky na ten Nebák, mně se chtělo úplně brečet dojetím, jak jsem byla šťastná, že tam jsem prostě, to bylo strašný (...) já prostě miluju přírodu a v přírodě se cejtím prostě úplně nejlíp a vždycky si tam úžasně odpočinu, psychicky i fyzicky (...) takže já bez přírody bych umřela.*“ (Božka). Ač autorka nezjistila, že by někdo z trampů byl přímo zapojen prakticky (například Božka přispívá finančně) do nějaké organizace na ochranu přírody, řešené v podkapitole 2.4.1, tak jejich postoj se shoduje s postojem trampů jako milovníků a ochránců přírody, i tamější lokality.

Na konci 50.let vznikly v údolích ještě další chaty, jelikož se na některých místech mohlo stavět, i když omezeně. V roce 1958 vznikla na Pleskotech například osada Gold Yukon a v roce 1959 také osada Oskara Kákony, který patřil k původní osadě Smolaři (osada založena ve válečných mimo území výzkumu, později přesídlena na Pleskoty, její druhý člen si zde chatu postavil také). V roce 1959 koupil také prvorepublikovou chatu tramp Simaron, ten spolu s Oskarem byli velkým kulturním přínosem do údolí, jejich hudební, pěvecké a recitační nadání bylo nevídané. V tentýž rok byly postaveny další dvě chatičky již nad Údolím Žehrovky směrem k Libošovicím, jelikož přímo v údolích byl již nejspíše plný stavební zákaz. „*No tady byla stavební uzávěra vyhlášená, já nevím přesně kdy, tak kolem roku 60, já bych to tak tipnul.*“ (Miroslav, Podsemín).

Kromě vyjádření majitelů z Podsemínského mlýna je stěžejní názor z mlýna Nebákovského, vedle kterého byly chaty stavěné v bezprostřední blízkosti. „Potom je to chráněná krajinná oblast a oni vlastně nedovolovali dál postavit chaty, jako i když znárodnili nám louky a tak dále a tam postavili pionýrský tábory a tak dále, ale chatu nikomu nedovolili postavit, teďka myslím, že ta kapacita je tak úměrná, tady k tomu kraji, jo že už by se sem ani žádná nová chata nehodila.“ (Lída P., Nebákov). Stavební uzávěra byla tedy vítanou záležitostí nejspíše všech, kteří zde trvale nebo občasně žili, díky ní se přímo v údolí potoka, kolem rybníků, podařilo zachovat takový přírodní ráz, který nezpůsoboval nechuť k lokalitě, která se ale nejspíše snadno mohla stát přelidněnou, pokud by výstavba pokračovala.

Dále je také důležité si uvědomit, že zde jednoduše nebylo prvně tolik trampů, jako v jižním zázemí Prahy, kde bylo centrum trampských aktivit viz kapitola 5.1, což bylo z hlediska zástavby pozitivní. „(Osadníci tady) si to stavěli radši dál od sebe, aby, takže tím nevznikly, takovej ten paskvil, kterej je právě na tý Berounce, nebo na Sázavě, takový, kde to, to je tak obrovsky nahuštěný, já jsem byla teda tak úplně šokovanej z toho, Podkozí se to jmenuje a my jsme to tam ani nemohli najít, protože to jsou souběžný cestičky, souběžný ploty a každej ten drátěnej plot a on ho nechá obrůst, takže vy tam jezdíte mezi...no ne, ne, zlatej Českej ráj, zlatej Českej ráj.“ (Mirek). „To je tam nahňamcaný na sobě jo, to jsou chatičky opravdu, si koukaj úplně do oken a my to tady máme takový uspořádaný, jo ale zas tam to mělo tenkrát svoje kouzlo, že jich tam bylo na jednom fleku jako bych řekl hodně no.“ (Miki).

Na fotografii č. 52 je dnešní pohled na osídlení Nebákovského rybníka nad mlýnskou loukou, které je stejný jako roku 1957. Tento pohled je možné porovnat se dvěma předchozími dobovými fotografiemi (č. 39 a 42), mnoho chat je však schováno za stromy.

Obrázek č. 52: Chaty u Nebákovského rybníka nad mlýnem, foto 2019, archiv: vlastní

5.7 Komunitní 60.léta a výstavba chat pouze na vyhraněných místech

5.7.1 Změna lokality činnosti komunity

Další roky se držely ve stejném duchu jako léta padesátá, jen se pomalu změnila lokalita činnosti, jak bylo již uvedeno v předchozím textu. „*Vlastně ty chaty vznikaly přibližně začátkem těch 30. let (..) a ty lidi, ty se znali, pochopitelně se stýkali, chodili na merendy, nebo já nevím, jak bych tomu řek no, nebo i třeba potlachy (...) potom v dalších letech se to pořádalo v té hospodě na Pískách.*“ (Jiří K.) Velké trampské akce postupně opustily prostory kolem Nebákovského rybníka a během 60. let kolem hospody na Písku. Tehdy, na začátku šedesátých let, byla hospoda na Písku již zavřená, ale jelikož měli trampové přátelské vztahy s majiteli, tak si mohli hospodu pronajímat a jejich aktivity převést tam.

Nebákov s rybníkem, chatami i hospodou s hotelem žil samozřejmě dál, ale činnost Spojených osad se svými akcemi většího rozměru se ustálila kolem bývalé hospody, vedle vesničky Malechovice nad Údolím Žehrovky. Občasné akce se u Nebákovského rybníka samozřejmě děly dále, ale spíše už soukromého charakteru na jednotlivých osadách, stejně jako na osadách ostatních. Jednoduše zvítězila i praktičnost, v novém místě bylo dost prostoru i možností na všemožné akce, kam mohlo přijít i větší množství lidí. Hospoda s hotelem však žila dál, chodilo se do ní stále. „*Pro mě takový nejzajímavější období bylo období dospívání žejo, když mě táta vtahoval do života, nebo jak to nazval, žejo, že už jsme mohli chodit třeba s nima na ty večírky na Nebák žejo a na ty chaty na ty táboráky, to pro mě bylo hodně zajímavý jako pro nějaký, já nevím dvanáctiletý, třináctiletý dítě a tak dál.*“ (Čahula).

V roce 1964 však ještě proběhl významný táborák Spojených osad právě na Nebáku, Slavnostní ohniště bylo upraveno pod skálou nad mlýnem (Kronika SOÚN, I. Díl). „*Taky jednou ten velkej táborák se d'ál u mlejna, u skály, ale zas tolik lidí se tam jako nevešlo, že tam není tolik ta prostoru.*“ (Helena V.). „*Pamatuju si, že byl táborák přímo na hrázi rybníka, tam pod tou skálou, to byl, to tam dokonce táta, že jsme tam zpívali.*“ (Jindra M.). Na tomto táboráku byly i spřátelené osady z Prahy v čele s proslulým písničkářem Jendou Kordou, který byl osadníkům starý kamarád (Kronika SOÚN, I. Díl). Využívané byly i další prostory pro trampské akce, např. prostor před Pleskotským mlýnem, kde byla hospoda uzavřena už v roce 1950. Než se přešlo k trvalému umístění akcí na Písek, tak velký táborák proběhl i zde a stejně jako jindy, i za účasti trvale bydlících obyvatel z okolí, které trampové označovali jako domorodce (Kronika SOÚN, I. Díl). „*Tam se pořádaly tancovačky, hrála tam hudba, hezký to bylo...já nevím 66-67.*“ (Jindra M.), které pokračovaly i v letech sedumdesátých. „*Na Pleskotech, tam taky jeden čas se dělaly (zábavy), to zas pořádali, tuším autoklub Vyskeř byl dycky pořadatel*

jako těch zábav na Pleskotech (..) tam jsem byl, si pamatuju (...) to spíš už bylo ňák ňák po tý vojně v těch, dejme tomu v 70. letech.“(Čahula).

Zlomovým rokem k změně lokality aktivity tramské komunity byl rok 1965, kdy osada Toulavých vlků přišla s myšlenkou společných tramských her na Písku. Hry se odehrávaly na přelomu září a října a tato tradice je udržovaná dodnes. Hry byly atleticko-žertovné a byly organizované pro celou údolní veřejnost. Byly to disciplíny jako: hod kládou, střelba ze vzduchovky a z luku, běh dvojic se svázanýma nohama, házení šipkami, jízda na trakařích, řezání dřeva, či běh v pytlích. Byla samozřejmě možnost vyhrát pěkné ceny, získat diplomy či medaile, jako to bylo při podobných aktivitách zavedené. Hry byly posléze organizovány jednou za dva roky (Kronika SOÚN, I. Díl) až do minulého roku, kdy se rozhodlo, že budou opět každý rok (Jarin).

Šedesátá léta jsou léta vnímána jako léta společensky i politicky uvolněnější a svobodnější. *“V těch 60. letech éra čundráků, což byl takovej typickej jev zas tý doby, protože se taky ty kluci mladý chtěli vymanit žejo z toho drilu, svazák a podobně (...) to bylo vlastně už takový malinký pokračování vlastně toho trampingu.*“ (Olina Z.). V době rozkvetu volného táboření a čundrování se samozřejmě nevyhlo ani potomkům tamějších osadníků, kteří se postupně oddělili od rodiny, aby se po nějaké době opět do údolí znovu natrvalo vrátili většinou už s rodinami. *„Jako dítě jsem tady byl no do těch 15cti (...) to byla naše éra taková od těch šedesátek. (...) Od těch patnácti jako čundrák, co s rodičem žejo, tak jsme si postavili támhle s klukama chatu na (...) Petrovině, na Březovicích, na Kokořínsku v tomhle stylu a pak zas když byly děti jako malý tak jsme sem začli jezdit no.*“(Pišta). *„Takže mi bylo ňák 14, takže jsem s těma staršíma klukama vyjel poprvé někam prostě ven a už mi to prostě ostalo ňák a už mě to bavilo jo, no a v tu dobu začal táta zas tudle chatu stavět. (...) Pak jsem šel na vojnu (...) ony tady v roce 64 vznikly, Spojené osady Mladá Boleslav (...) to byla Petrovina, kde byl třeba už jako straší Pišta z Ell Torra a další (...) no tak jsme začli jezdit tam. (...) Pak když už jsme se zase oženili všichni, tak trošku to, každej koukal si tu chatu ňákou někde, tak já měl tu výhodu, že já už jsem ji měl vlastně postavenou žejo, takže jsem jezdil sem.*“ (Miki). *„Tak se jezdilo klasicky jako na vandr (...) no tak potom samozřejmě s věkem přijde rodina, přijdou děti, takže už to nejde, prostě s malým tímhletim nemůžete nikam jezdit, tak zůstaneme doma a začnete pomalu jezdit na tu chatu žejo no a tím pádem se dostanete do toho takovýho sdružení tady.“* (Mírek). Ač si všichni zajisté uvědomovali, že to už není čistý tramping, ale osadničeničataření, tak si stále udržovali své tradice. *„To znamená, že se tu udržely ty táboráky, ty tramský hry a něco tak prostě z toho co jsme zažili jako z dřívějšíka.*“(Miki).

5.7.2 Rozšiřování osídlení v 60.letech pouze v povolené lokalitě

Postupně na území CHKO Český ráj docházelo k zákazu výstavby. Stavět bylo možné pouze na vyhraněných místech, kde správa další osidlování povolila. Toto povolení se týkalo území kolem Dolského rybníku (okraj původního i dnešního CHKO) a části zvané Zápolí (Kronika SOÚN, I. Díl), oficiálně místní část Krátkovsko, viz podkapitola 4.1. o vymezení výzkumu.

Na Dolech vznikly první dvě chaty již za první republiky a v šedesátých letech se chatový výstavba obnovila. „*Jsou tady asi dvě chaty, který tu byly jako tak nějak po válce jo (...) jedna je tajdleta vedle, která je teda už přestavěná jinak a druhá je tam zas, když se sem vjíždí do údolí tak ta se jmenuje přímo Na Dolech, jo tak to je takovej sroubek, to je ale na tý chatě vidět, že se to stavělo z toho, co se našlo v lese (...) no tak ty jsou tady dvě nejstarší.*“ (Miki). Postavení první chaty datuje kronika na rok 1936. Výstavba pak zde pokračovala v plném proudu až v 60. letech: „*Na Dolech se začíná stavět!*“ (Kronika SOÚN, I. Díl, s. 108).

Dola jsou další důležitou lokalitou výstavby trampským osad v rámci našeho výzkumu, kde bylo koncem 60.let postaveno již celkem 22 chat (Egert 2011). Obecně se této lokalitě říkalo a říká osada Dola. Velká osada Dola byla ustanovena v roce 1966 a pro osadničení se zde rozhodlo mnoho trampů. Od této doby se Dola stala dalším místem, kde se organizovaly táboračky i různé jiné akce, jak soukromé, tak i spojených osad, do kterých vstoupily. V rámci osady Dola najdeme i dílčí osady, jako je USTAK v poslední části údolí. „*Ono tady právě to vzniklo tak, že táta, když prostě jezdil, tady, todle údolí pojmenovali tenkrát USTAK a to bylo Údolí starých kamarádů a proč (...) protože oni spolu chodili do školy, oni spolu chodili na tramp a pak spolu byli odvedení za války do Německa, jako totálně nasazený (...) a když přišli pak tak tady si našli todle místo (...) v roce 66, no to se tady tak nějak založilo, my jsme začli hrát (...) já, brácha a můj táta, a ještě tenhle soused vedle nám hrál na basu, tak jsme měli tady jako orchestr jo a hráli jsme, takže jsme byli za chvíli zavedení, jo jako taková ta osada.*“ (Miki).

Osada Údolí starých kamarádů pojímá čtyři chaty (obrázek č. 53), naopak některé chatičky byly zase každá za sebe svým názvem. „*Takže je tady těch, na tý osadě Dola, je tu víc osad jakoby malejch (...) ale hlavní to je jako osada Dola.*“ (Miki). V kronice spojených osad je uvedeno, že vznik osad USTAKU mělo výrazný hudební a organizační přínos pro fungování celé

Obrázek č. 53: Chaty osady USTAK, bez čtvrté chaty, foto 2019, archiv: vlastní

údolní tramské kultury (Kronika SOÚN, I. Díl.). Na obrázku č. 54 můžeme vidět chatu Mikiho v původní podobě z roku 1981, jako jednu z chat USTAKu (na obrázku č. 53 je to chata na pravé straně).

Obrázek č. 54: Chata Mikiho, jedna z USTAKu, rok 1981, archiv: Miki

Dnes se už udržuje společná osada Dola. „*No a z toho údolí starých kamarádů vlastně jsem zbyl už jenom já (...) takže jsme se teď dali dohromady tady s těma Pražákama (...) tak jsme zase jakoby osada Dola, protože ta tady byla odjakživa, jo tak já už ten USTAK vlastně (...) neudržuju, naposled jsme slavili 50.let jo, to jsme měli na Nebáku a od té doby jsem řekl no a tím pádem jsme skončili jo a založíme osadu Dola znova.*“ (Miki).

Obrázek č. 55: Původní tábořiště ÚSTAKU, nejspíše rok 1970, archiv: Miki

Obrázek č. 56: Dnešní tábořiště společné osady Dola, rok 2019, archiv: vlastní

Jak je vidět z archivní fotky (obrázek č. 55), tak v původním tábořišti na Dolech chyběl totem. Ten, který dnes můžeme vidět tábořišti osady Dola (obrázek č. 56) je novodobý a je velmi specifický (obrázek č. 57). „*Jako táty vždycky sen byl mít tady totem, jo, jenže jsme nebyli zručný v tomhleto.*“ (Miki). Tento totem je specifický z toho důvodu, že je vypálený z hlíny a vylitý betonem. Vytvořila ho jedna paní chatařka z Dol, která se věnuje keramice. Totem nebylo jednoduché poskládat z jednotlivých keramických dílů, ale společnou prací v rámci osady se to podařilo totem tvořit.

Jak bylo napsáno výše, tak v 60.letech na Dolech probíhala opravdu intenzivní výstavba chat, během deseti let jich zde vyrostlo dvacet. Je dobře, že se zde výstavba zarazila, jinak by zde nejspíše vznikl (nejen) problém s hustotou chat, která poté přírodní krajinný ráz ruší a poškozují, viz výše negativní dopady intenzivní výstavby. „*To je trošku malilinko průšvih, protože tam (jižní zázemí Prahy) vlastně jedeš z paneláku a jedeš do dřevěného paneláku, (..) protože tam je to tak narvaný, a tak blízko sebe, (...) takže takovouhle hustotu*

Obrázek č. 57: Totem osady Dola, rok 2019, archiv: vlastní

Obrázek č. 58: Chaty na Dolech směrem k hrázi, foto 2019, archiv: vlastní

těch chat, to není ani tady na tom Nebáku (..), i když trošku na Dolech jo, tam dole, když přejdeš přes hráz (obrázek č. 58), tam jich vyrostlo taky hodně těch chat, a to je něco podobnýho.“ (Jiří K.).

Další postavenou chatou byl srub trampa Čahuli, který pocházel z původní osady Dakota. Ten spolu se šerifem Medvědářem byli snad jejich nejvýraznějšími osadníky, jedni z průkopníků trampingu v údolích. Sroubek byl postavený kus od usedlosti Kyzivátů (Na Záhorce). „*On to postavil, když mi bylo asi zhruba 15-16 no, v 65. roce zhruba to postavil (...) dneska to už má už někdo úplně jinej.*“ (Čahula). Na této straně, již nad údolím Žehrovky, byla dále možnost intenzivněji stavět, přesněji na zmiňovaném Zápolí. Jak bylo již prezentováno výše, tak to pojímá jednak místní část Zápolí obce Mladějov a dále základní sídelní jednotka Krátkovsko spadající pod obec Libošovice (viz kapitola 4.1), která je však místně pojmenována taktéž jako Zápolí (Paráda 2010), označení Krátkovsko se nepoužívá. Zde se rozmohlo stavění chat a sroubků od roku 1963, kde během chvíle vyrostlo několik chat. „*Čtyři původní baráky tady jsou, jinak samý chaty. Těch chat tady je tak 15-18.*“ (Jindra M.). „*Pak se postavily támdlec na Zápolí žejo, ty chaty tadyhle, na Roveňsku.*“ (Miroslav, Podsemín) „*Tam je jich asi tucet nebo kolik.*“ (Věra, Podsemín).

Po vzniku CHKO se ještě přibližně deset let mohlo stavět na určených místech, takže například na Zápolí (Krátkovsko) vznikla chatová kolonie (Pospíšilová dle vzpomínek Oskara 2008). Některé z těchto chat jsou vyfocené na obrázcích č. 59 a 60.

Obrázek č. 59: Chaty na Zápolí, foto 2019, archiv:

Obrázek č. 60: Chaty na Zápolí, foto 2019, archiv: vlastní

Zintenzivnění druhého bydlení je výrazně spojeno se zkrácením šestidenního pracovního týdne v roce 1966 a to Vyhláškou č. 62/1966 Sb., kdy došlo k uvolnění dvou pracovních sobot v měsíci. O dva roky později vyšla v platnost Vyhláška č.63/1968 Sb., která upravovala pracovní týden na pět dnů, což byl podstatný zásah do možnosti využití volného času (Fialová 2004).

Kromě tohoto důležitého faktu vedl k velkému zájmu o druhé bydlení také rozvoj motorismu, nemožnost cestování do zahraničí či nemožnost seberealizace v zaměstnání. Na konci šedesátých let můžeme mluvit o rozmachu výstavby objektů individuální rekreace, ač obliba trávit volný čas na chalupě či chatě se objevovala už od let padesátých. Na konci šedesátých let dochází také ke vzniku nových center a oblastí chataření. Tento živelný zájem je však spojován, jak bylo vyzdviženo výše, s poškozením přírodního prostředí krajiny a vedl ke znečištění půdy i vody (Schindler-Wisten 2017). Je nutné zde dodat, že obecně mnoho nových chat-osad v pozdějších letech bylo v údolích vystavěno vlastně trampy, kteří se tu už dlouhodobě vyskytovali, ale pobývali třeba na jiných osadách, než si postavili chatu svou. Taktéž to nemuseli být trampové, ale prostě a jednoduše jejich přátelé a známý, kterým se tu líbilo a kteří ještě během 60. let zde mohli chatu postavit.

5.8 Činnost komunity SOÚN v 70. a 80. letech a konec rozrůstání osidlování

5.8.1 Ochrana přírody a kompletní zastavení výstavby začátkem 70.let

V první polovině 70.let začala intenzivnější organizace Spojených osad Nebáku, začaly pravidelné schůze, kde se řešily různé aktivity i ve spojení s ochranou přírody. V roce 1972 vydal Státní ochrana přírody novou vyhlášku, v níž bylo upřesněno 15 bodů návštěvního řádu CHKO Český ráj. Trampové-osadníci se mnohokrát setkali s čundráky, kteří absolutně nerespektovali žádné zásady vnímavého chování v přírodě a když se je snažili osadníci umravnit, byli z tábořišť vykázáni. Osadníci uvědomovali, že k lásce k přírodě je třeba i její ochrany. Na jedné schůzi vyvstala i myšlenka, že nejučinnějším prostředkem by bylo sestavení z mladých osadníků skupinu, která by případné ničitele vyprovázela i násilím. Což bylo následně zamítnuto, jelikož by to protizákonné (Kronika SOÚN, I. Díl). „*Vždycky je to o lidech, pravej tramp by to neudělal, ani chatař by to neudělal, ani byjsme nevyhodili nějakej (...), uklízeli jsme lesy, jsme jim pomáhali, vysazovat stromky (...) taky trampové ano (...) to bylo, já nevím, asi v těch 70.letech, tak 75 (..) jsme byli rádi, že jim jdeme pomoci (...) byla úcta k přírodě, ano ano, a k tomu udělat oheň a odejít vod ohně, to neexistovalo. Pravej tramp by to neuděl prostě, ten by naopak šel uklidit ještě les...ale stejný by to mělo bejt i u těch chatařů*

(...) Ale todleto, ty trampové, když to někdo viděl nebo tak pomáhali, vopravdu, i ty papíry sesbírat do těch pytlů.“ (Olina Z.). V této době také skončila veškerá výstavba: „Chatová výstavba v našem údolí dozněla. Jednak dvě místa pro stavby povolené se naplnila a v druhé řadě pravomoc Státní ochrany přírody nabyla takovou moc, že jinde žádné stavební výjimky nepovoluje. V zájmu přírodní ochrany souhlasíme.“ (Kronika SOÚN, I. Díl, s. 125).

Rozvinutí chatové výstavby i výstavby rekreačních domků je vyzdvihováno zvláště pro 70. a 80. léta (Kučera 2001), jakožto následek politické situace po roce 1968, která vedla ke zvýšení zájmu o rekreační objekty, kam mohli lidé z totalitní společnosti unikát (Vágner 2001). Celé období normalizace je považováno za zlatý věk druhého bydlení, chataření i chalupaření se stalo součástí životního stylu velkého množství obyvatel Československa. Pro chataře i chalupáře, kromě potřeby blízkosti přírody, samoty, klidu a vyžití pro děti, byl důležitý i jistý nádech romantiky, kterou dříve uměla poskytnout právě trampská chata. S výrazným rozšiřováním chatových lokalit se však tato romantika vytrácela a přicházelo mimo častokrát zmíněné poškozování přírody i zabírání zemědělského i lesního fondu. Na druhou stranu, v citlivém užívání objektů druhého bydlení a jeho okolí, se mohou odrážet i hodnoty pozitivní: vztah a úcta k zemi, k půdě, vhodné pojetí prostoru a umírněné měřítko daných staveb i každodenní chování jedince (Schindler-Wisten 2017).

Jak můžeme vyčíst ze statistik, počet využívaných chat a chalup a jejich další budování v sedmdesátých letech dále stoupalo a na začátku let osmdesátých výstavba vrcholila. Dle výzkumu z roku 1971 bylo na území Československa evidováno 156 402 využívaných objektů individuální rekreace a z toho bylo pouze 24 659 chalup. Začátkem osmdesátých let byl počet rekreačních objektů počítán již na 225 000 (Schindler-Wisten 2017). Mezi rokem 1970 a 1991 se celkově počet objektů individuální rekreace v podstatě zdvojnásobil, což je z celosvětového hlediska unikátní úkaz (Vágner 2001) a číslo se ustálilo přibližně na půl milionu objektů druhého bydlení. Rozvoj chatových lokalit byl enormní, do roku 1989 jich bylo ročně postaveno přibližně 8000 (Fialová 2007).

Úcta a identifikace s půdou zmizela jakožto výsledek kolektivizace po nástupu totality. Zcelováním pozemků pro využívání velkovýrobní technologie byla stávající krajina postupně zdevastována (Válka 2011). Pokud to vezmeme z této druhé stránky, tak státní ochrana přírody v totalitě byla opravdu svým způsobem „zvrácená“, jak jsme vyčetli v kapitole 2.4.2., ač toto vyjádření v této souvislosti kapitola neuvádí. Na jednu stranu zde vznikala síť chráněných oblastí, kde byla zastavena výstavba a vznikla různá další omezení, ale na druhou stranu zde probíhala, i v rámci těchto oblastí, devastace krajiny způsobená necitlivým zásahem do orné půdy změnami ve fungování zemědělství, kde měl hlavní slovo ekonomický zisk a ekologické

hledisko bylo potlačeno. Dle Egerta (2011) zde vyvstává například otázka regulace toku Žehrovky a rozsáhlé meliorace okolí mezi léty 1968 a 1972. Bohužel se jednalo o necitlivý zásah do toku potoka a meliorace mokřadních luk nenávratně narušila vodní systém celého údolí (Egert 2011). V Můžeme tedy být vděční, že alespoň určitá ochrana přírody díky zřizování chráněných lokalit vznikla a některé prvky, jako rozšiřování výstavby chat, bylo regulováno a bylo se selským rozumem přijímáno i majiteli chat. Dále, v rámci této oblasti měla i na okolní vzhled chat rozhodující pravomoc správa CHKO, která například v 80. letech nařizovala majitelům chat na břehu Nebákovského rybníka upravit okolí chaty: „(...) u každé chaty byly přístavky různé, boudičky na dřevo a todleto a zábradlíčka, třeba u cest, schody, tak přišlo nařízení, že se to všechno musí zbourat.“ (Zuzana Š.). Někteří nařízení dodrželi plně, někteří ne, nicméně kontrola z CHKO poté již nepřišla.

Začátek 70.let se nesl v dalším zlomovém okamžiku, a to ukončení různých aktivit v Nebákovské hospodě, která byly pro trampy vždy srdeční záležitostí. Jedna z posledních akcí, které se nazývány večerní písňe, se uskutečnila v roce 1972. V této době již zde nebyli dlouhodobý hospodští jako dříve, ale většinou se zde střídali po jedné sezóně. Tato akce byla důležitá i z důvodu účasti pražské skupiny K.T.O., se kterými udržovali osadníci kamarádství od roku 1967, kdy se poznali na posmrtném potlachu po pohřbu Boba Hurikána (Kronika SOÚN, I. Díl). Od této doby byla hospoda trampům v podstatě uzavřená i třeba z toho důvodu, že byla vybraná jako místo, kde byli umístěni cizinci z Kuby. „Ty tam byly proto, že ony musely být po určitou dobu v karanténě jo, kvůli tomu, že, to bylo složitý z hygienických důvodů (...) oni je izolovali, aby sem nezasly nějaký zvláštní ty parazity (...) exotický nemoce a tohle (...) čili tam zřejmě asi taky už došlo k tomu, že se tam nepouštěli lidi.“ (Miroslav, Podsemín).

Od roku 1977 byl Nebákov s hospodou ztracen pro osadníky úplně. V tomto roce koupila hotel s hospodou Kolora Semily, zařízení propadlo podnikové organizaci a na znárodněné louce nebákovského mlynáře, za hospodou, vzniklo pionýrské tábořiště. Ještě předtím se osadníci zkusili proti tomuto rozhodnutí bouřit a domluvit se, ale samozřejmě to nebylo nic platné (Jindra M.) „Ono to tam pak bylo hrozný s tou Kolorou, tam nejenom že byly tydlenty chatky, ale právě za těma chatkama, jak končej, tak tam byl tábor ještě, tam byly tábory jako, takže ty děti byly jednak v chatkách a pak ještě za těma chatkama v tý louce byl ohromnej tábor stanovej a můžu ti říct, že jsem někdy byla teda na mrtvici (...) to bylo hrozný a musím říct, že teda ty chaty tam teda ohromně trpěly, protože tam byl takovej binec od rána do noci.“ (Jitka T.). „Tady byla Kolora žejo, byly tady děti a prostě nesmělo se nic tady, to bylo jako dost, když tady byla Kolora, to bylo 200 dětí, tady to bylo hrozný, to bylo hrozný.“ (Jindra

M.). „*Já říkám hrozný, protože oni je pouštěli po těch stránách děcka, to byly strhaný stráně, to bylo prostě i hlučnej rybník, všelijaký lodě měly.*“ (Věra).

Ještě v zimě roku 1977 se nový vlastník Nebákovského hotelu pustil do rozsáhle přestavby, směřující k maximálnímu zvýšení kuchyňské kapacity pro požadavky velkého pionýrského tábora (Kronika SOÚN, I. Díl). „*Pak jak to v tom 77 nák to bourala ta Kolora žejo, tak i ten vchod tam upravila jinak, přestavěla, takže vlastně vzhledově tu hospodu zrušila.*“ (Helena V.). Původní stále citlivý vzhled už tak velké budovy byl narušen hrubou přestavbou v duchu reálného socialismu. „*Jedno je nám jasné už dnes. Všechny převratné změny v našem údolí nakonec odnese příroda. To se nám žel už potvrdilo. Když Franta Klíma přistihl táborové děti při ničení lesního porostu, zakročil. Tím vyvolal hněvivý odpor vedoucích. Nejsme sobci, abychom nepřáli rekreaci dětem, žel jejich vedoucí nechápou dnes tolik žádanou přírodní ochranu. Špatný výchovný podklad je zákonitým důsledkem povrchního vztahu k přírodě.*“ (Kronika SOÚN, I. Díl, s. 147), viz výchovné působení na děti a mládež v otázce uvědomění významu přírody a její ochrany, obecně řešeno v podkapitole 2.4.

5.8.2 Komunitní život Spojených osad údolí Nebáku

Každoroční velké a tradiční táboráky v září na Ell Torru dosáhly už na konci 60. let takové popularity, že jednoduše nebylo možné je organizačně zvládnout. Z toho důvodu se Ell Torro se je rozhodlo v roce 1972 ukončit s tím, že toto ukončení osadní činnosti pro veřejnost neznamena konec aktivit osadníků, ale jejich činnost bude realizována skrze SOÚN a táboráky na Ell Torru budou už jen na kulatá výročí založení osady. Tato tradice velkých táboráků na konci září založená Ell Torrem přešla od roku 1976 do údolíčka kousek od hospody na Písku, vedle které už 11 let probíhaly již tradiční trampské hry. V této době také vznikla vlajka Spojených osad. Taktéž organizaci trampských her převzaly Spojené osady po osadě Toulavých vlků a Gold Yukon (Kronika SOÚN, I. Díl). „*To už bylo na Písku pod hlavičkou SOÚNU.*“ (Pišta). „*Kdysi to bylo tak, že (...) ty táboráky dělaly jednotlivý osady, jo, (...) a to prostě nejde, nemůžete dělat deset táboráku do roka (...) chlapi se spojili a založili takzvané Spojené osady údolí Nebáku, jo, prostě (...), aby to bylo jednodušší, protože ono, jak ty chlapi stárli, tak potom na ten táborák udělat všechny organizační věci, od občerstvení po udělení hranice (...), tak se potom dohodlo, že se to udělá na nějakým neutrálním místě.*“ (Mirek). „*Oni využívali i tu hospodu k tomu, takže vlastně tam měli zázemí.*“ (starosta, Libošovice).

V této době také vzniká Rada starších (někde nazývaná jako osadní výbor), která odpovídá za činnosti Spojených osad. Z tohoto důvodu je vznik SOÚN někdy určován právě až od těchto let, kdy Spojené osady začaly být více aktivní ve skupinové organizaci. „*Ono to*

předtím asi nebylo organizovaný, bylo to takový jako to, když někdo udělal, tak pozval ty ostatní, ale ten Godyna to pak začal dělat, nějak tak, že udělal prostě nějaký pravidla a že udělal nějaký termíny, to se dodržuje do dneška – poslední sobota v květnu je Habán, poslední sobota v srpnu je oheň a poslední sobota v září jsou trampský hry a to pořád funguje.“ (Božka). Prvním šerifem SOÚN byl zmiňovaný Godyna, který zároveň šerifoval už dlouhou dobu na Ell Torru a spolu s dalšími kamarády byl tahounem celého uskupení. Vždy to byl on, kdo prováděl při různých událostech řeč, ať už se jednalo o ty veselé, nebo ty smutné (Kronika SOÚN, I. Díl).

Kromě vzniku společného táboráku vznikla ještě jedna tradice, která je dodnes držena – pochod, na kterém se drží dodnes účast 300-400 lidí. Tuto tradici založil člen osady Toulavých vlků, tramp Habán. Pochod od svého druhého ročníku, od roku 1977, startoval i končil na Písku a taktéž spadl do organizace Spojených osad Nebáku. Habán bohužel zanedlouho zemřel a z tohoto důvodu se tento pochod jmenuje *Habánův pochod Českým rájem*, je tedy i memoriálem zemřelého kamaráda (Kronika SOÚN, I. Díl). Všechny tyto tři akce se posléze staly tradičními pro trampskou i další veřejnost. *„My jsme zdědili po našich tátech různé akce, ve kterých se pouze pokračuje – táboráky, pochod, trampský hry žejo no a samozřejmě mikulášský, kde se v závěr roku patřičným způsobem oslaví.“* (Mirek).

Sedmdesátá a osmdesátá léta 20. století byla intenzivními roky aktivit v Nebákovských údolích, ač už pomalu odcházeli starší osadníci. *„V 70. letech tady bylo hodně živo, jsme seděli vždycky u někoho na chatě u táboráku do noci, hrálo se na kytary, zpívalo se, moc hezký, jako opravdu. 80. léta byly v podobným duchu* (Jindra M.). *„Všude nás bylo plno, teď to mělo jednu „výhodu“, mohla jste maximálně do NDR nebo k Balatonu jo, to znamená, že byly prázdniny, ale všechno bylo na chatách, všechny byly plný.“* (Mirek). *„To byli vrstevníci toho dědy (původní trampové) a ty já jsem milovala, protože tam byla takováhle stará garda a já, když jsem tam přijela na prázdniny (...) děda mě ráno vypustil já jsem chytla partu a lezli jsme po skalách a plavili po lodích a tak.“* (Zuzana Š.). *„No hodně to žilo, hodně no (konec 80.let) jo určitě, to oni ty trampové, co to tam zakládali, byli v té době už starý teda jo, kolem tý 70tky, ale oni si to teda užívali, oni vůbec, to nebyli žádní chudáčkové ufňukaný, který by někde seděli v koutku, že jsou nemocný, ani náhodou jako (...) a teďko i ten večer celej se hrálo, jen tak se hrálo a oni tam měli i různé scénky jo, takový, Palička tam vždycky vyprávěl vtipy u ohně a Oskar Kákona tam vždycky zase tam d'ál toho harlekýna tam hrál a to, jo, že to bylo takový proležený i jako kulturníma nějakějma vložkama.“* (Božka). Různé kulturní vložky byly typické od samých začátků komunity, stejně jako hudba, rituály při zahajování ohňů nebo sport, které ukazují na nemateriální projevy trampského hnutí. Dále je zde nastíněné i množství času strávené v lokalitě, které je důležité pro vznik vztahů, kdy stabilita obyvatel v místě je jeden

z faktorů síly vztahů – osadníci i chataři-rekreanti na svých chatách trávili většinu či dokonce všechny čas svých dovolených, spolu s víkendy. Obě témata řešena v podkapitole 2.2.

Od sedmdesátých let začaly dělat krásné táboráky i na Dolech pro všechny spřízněné ze Spojených osad, z celého údolí (Kronika SOÚN, I. Díl). Osadníci-hudebníci z osady USTAK taktéž začali v Sobotce pravidelně organizovat oblíbenou soutěž o nejhezčí trampskou písničku, která se stala během let tradiční kulturní akcí. Po několikaletém trvání přesídlili na Mladějov, kde pod jejich taktovkou probíhalo třeba hudební Vítání jara nebo Loučení s létem, kde hráli různí trampští, nejen místní, hudebníci (Kronika SOÚN, II. Díl). „*To byl takovej nositel těch hudebních aktivit tam, (...) ten rybník na Dolech (..) to byli zase tahouni takovýho toho, toho těch pěveckejch spolků a pěveckejch soutěží, v tom Mladějově se zpívalo, já nevím furt, než ta hospoda se zbourala, tak tam se zpívalo vždycky, tam byly tři-čtyři takovýhle party, Elltorráci a tyhlety z těch Dolů (a další).*“ (Líhař). „*Když jako fungovaly hospody, tady, tak, jako teď taky fungujou, ale to už jsou zase jiný hospody, tam to byla doopravdy, tady dole byla hospoda (...) tak tam se hrálo každéj pátek žejo,*“ (starosta, Mladějov). Soutěže ve zpěvu i klasické zpívání u táboráku nebo v hospodě s různými nástroji bylo v údolích zavedené od samých počátků, podobně jako v jiných trampských lokalitách. Kolem sedmdesátých let bylo také ustanoveno hudebně-pěvecké těleso Šmidli boys. Bylo sestaveno z údolních zpěváků a hudebníků Simaron dua, Smolařů, Paličáka, Parády, Bizona, Habána, Ell Torro tria a dalších. Po určité době opět začali hrát spíše po svých zavedených skupinkách či jednotlivě. Mimo osadní zpěváky sólisty a uskupení byl vynikajícím přínosem skupina KTP (Kamarádi trampské písně, založena 1976) z Mladé Boleslavi, kteří byli a jsou přátelé podtroseckých trampů (Kronika SOÚN, I. a II. Díl).

Dalším tématem, které bylo pootevřeno v předchozím odstavci, je v této době také už stárnutí starších osadníků-trampů. Po nich přicházejí jejich už dospělé děti a jsou zde osadníky zase oni, převzali osady svých rodičů i s tradicemi, které znali od dětství. Některé přebrali i organizaci SOÚNU. „*Tyhlety starší členové, zase, měli děti, rodiny, který už ty jejich děti v tom pokračovali, to je pravda.*“ (Olina Z.) „*Táta (Godyna) v tom lítal a my jsme mu pak pomáhali, (...) takovej koloběh.*“ (Pišta). „*Ta chata zůstala na mě (...) tak vlastně přišli starý trampové a povídali, heled' (...) pojd' nám tadyto, pojd' pomoct a takový, povídám, tak co bych nepomohl, no vždyť jejíž marja, jo tak jsem do toho dostal, nějakým způsobem vás to vuclo.*“ (Mírek). „*Já jsem měl potom velkou pauzu (...) a pak najednou jsem zaslechl v rádiu od Daňka Rosu na kolejích a zjistil jsem, že musím zase zpátky sem nějak (...) když mi přišlo nějakých 30 tak jsem zjistil, že sem patřím (...) no tak jsme sháněli, sháněli, no už to nešlo nák stavět ty chaty žejo, já jsem měl prostě ideu jako srub (...), pak když jsem sem jako začal, jezdit (častěji) znova, tak pak jsem se už zúčastňoval (intenzivněji) tědletěch trampskej her a pochodů žejo a táboráků*

samozřejmě jo.“ (Čahula) Čahula s manželkou i dětmi do údolí jezdili samozřejmě i před zakoupením vlastního objektu (1979), jen méně často. K potomkům osadníků se však připojili i noví přátelé. „*(Tam) jsem potkala Láďu Zemana, v práci, a to je náš bejvalej šerif, Hopkirk se mu říká a ten mě teda zatáhl tady mezi ty trampy tady do Českýho ráje (...) tak poprvé když jsem tam byla, tak to byl Habánův pochod (...), v 88 jsem tam byla poprvé.*“ (Božka).

Velké téma, které kronika pro tuto dobu otevřela, byl růst životní úrovně obyvatelstva které přineslo i překotný rozvoj automobilismu se všemi pozitivními i negativními důsledky (Kronika SOÚN, I. Díl). „*Dřív se sem přijíždělo autobusama nebo takňák, nebo pěšky a podobně, pak už to přestalo platit, protože kdo neměl auto, no tak nebyl člověk žejo.*“ (Miroslav, Podsemín). Kromě rozšíření automobilové dopravy zde byla vyzdvižena obecně otázka technického pokroku a modernizace, která samozřejmě přišla přirozeně i na prvně primitivní chaty (Kronika SOÚN, I. Díl), což byl v 80. letech takový první otřes pro fungování komunity a společných akcí. „*Přišly televize (...) a přišly hlavně auta a to byly...dřív se šlo na vejlet společně, třeba jsme sedli do vlaku, jeli jsme támhle a přišli jsme nazpátek pěšky žejo a takovýhle akce furt byly, to bylo každou chvíli něco, v hospodě jsme vždycky, v sobotu se hrálo a byla taková merenda ňáká nebo to, no a pak se říkalo já nejdu do hospody, protože dávaj v televizi todle a todle, tím to začlo právě všechno.*“ (Miki).

5.8.3 Spolupráce s okolními obcemi

Poslední bod zařazený do těchto dvou desetiletí je oficiální spolupráce trampů s okolními obcemi. Toto spolupráce nám taktéž nastiňuje situaci mezi trvale bydlícími obyvateli a osadníky-trampy, viz vztahy rozdílných sociálních skupin řešené v podkapitole 2.2. V roce 1983 se odehrála schůzka mezi představiteli obce Libošovice a Radu starších SOÚN. Zástupci si přáli spolupráci nikoliv pouze brigádnického charakteru, ale i na poli kulturním. Taktéž šlo o zajištění některých úkolů obce skrze některé členy Spojených osad. Takováto spolupráce s ostatními

Obrázek č. 61: Zvadlo na tramský potlach a divadelní představení, archiv: Kronika SOÚN, II. Díl.

obcemi v té době již fungovala. Osady na Dolech s MNV Mladějov, Nebákové osady a MNV Troskovice i Pleskoty s MNV Vyskeř, ač v kronice není přesně uvedeno, jakou formou tato spolupráce fungovala. Oficiální spolupráce z Libošovicemi byla zahájena ještě tentýž rok první společnou akcí. Na konci srpna, v den velkého táboráku, proběhlo představení divadelního souboru Vesna v Libošovicích (obrázek č. 61). Převážná část diváků, kterých bylo přibližně

550, zůstala poté i na večerní táborový oheň. Od této doby spolupráce pokračovala, trampové například pomáhali v roce 1987 s výstavbou kulturního domu v Libošovicích, či v roce 1988 s rekonstrukcí restaurace a s jejím dalším rozšířením v roce 1989 (Kronika SOÚN, II. Díl). Tato oficiální spolupráce skončila nejspíš se začátkem 90., jelikož se o žádných podobných činnostech ani kronika dále nezmiňuje a ustálila se spíše na kulturní akce, či občasnou výpomoc. „*Když bychom přišli, že něco potřebujem, tak to vyhověli, třeba traktor půjčit, když se d'álo dřevo na oheň, tak to jako jo, čili, oni jim to zaplatili, tu naftu žejo (...)* vztahy v pořádku, ale ne spolupráce taková.“ (Jindra M.).

5.9 Život komunity po roce 1989 až do dnešních dnů

Revoluční rok 1989 přinesl velké změny do trampingu a výjimkou nebylo ani naše výzkumné území. Zde se potkaly dva hlavní faktory – možnost cestování, nově dostupných aktivit a odcházení původních trampů. „*Když se d'ál táborák, tak tam byla účast členů SOÚNU, byla stoprocentní, jo a samozřejmě po 89 (...)* tenhle pojede tajdle, tendle pojede tuhle (...) no prostě účast není, tam to nemůžete ovlivnit, ta svoboda s sebou přinesla (...) to, že se ty lidi rozprchlí no a tím pádem zcela logicky, na tu práci těch lidí je potom míň žejo, to je normální (...) protože tadyten starej zemřel, mladej ten to dělat nebude a tím pádem tu chatu můžete vyškrtnout, no a takhle to jede, z Nebáku, já nevím pětadvacet chat a dva lidi tam jdou do toho (...) už je to takový na úbytě prostě (..) a s tím se taky nedá nic dělat.“ (Mírek). „*Já bych řekla až do tý revoluce, ta byla zlomový bod, pak už všichni tak náák...pamatuju se, to zemřel akorát Palička.*“ (Jindra M.). „*Otevřeli se hranice a ty lidi měly najednou jinou možnost a jiný zájmy, tam by byl ten zakopnej pes, že se místo toho, aby se jelo na chatu a těšilo se na toho buřta opečenýho, tak počkej počkej, my jedeme, máme dovolenou, (...) my jedeme do světa.*“ (Olina Z.)

Od prvních chat a srubů, které byly v Podtroseckých údolích při toku Žehrovky vystavěny, uplynulo téměř 90. let. Komunita vzešla z těchto osad, spojená stejnými životními názory a volnočasovými aktivitami, sama prošla svým vývojem. „*Od generace ke generaci se tohlecto mění, žejo, ze začátku to byli svobodný mladý kluci převážně a holky nějaký mezi tím žejo a i jak dospívali tak přicházeli děti a furt se to drželo protože ten základ byl, byli kamarádi z dětskejch let a a každej znal (každýho) no ale pak najednou už to byla další generace žejo z těch dětí a pak se něco prodalo a už to byli lidi, který se, který neměli k sobě tak blízko (...) ted'ka mezitím byli některý který to brali ještě jako po trampsku a jiný to brali jenom jako pobyt ve vikendu.*“ (Miroslav, Podsemín). Což je může být vnímáno také jako „*Přirozenej vývoj života bych řekl.*“ (Čahula). „*A plno těch chat už koupilo uplně jiný lidi, než by měli bejt jako generačně, cizí.*“ (Miki).

V roce 1989 byl také zvolen nový šerif – Hopkirk. „*V té době byl šerif Godyna no (...) a už byl starej a tenkrát právě asi dva roky nato potom už ten Godyna, když mu bylo 75 říkal, že už jde do trampského důchodu a předal to Lád'ovi.*“ (Božka). Druhý šerif SOÚNU nepocházel z osady ležící přímo v okolí Žehrovky na území výzkumu, ale kousek dál u vesničky Srbsko. Mimo Podtrosecká údolí byly další, méně početné osady, jako zde osada ZEHETO (tři chaty) ze které Hopkirk pochází, vzniklé v druhé polovině 60.let. „*(SOÚN) to je volný sdružení, to není nějak pěkně daný.*“ (Božka), z tohoto důvodu byly v SOÚNU i sprátené osady jako bylo ZEHETO, které konalo různé akce sportovní i kulturní pěvecké a účastnilo se akcí společných (Kronika SOÚN, II. Díl). Podobně vznikly, ve stejné době, i Spojené osady Bílé Skály (SOBS, taktéž tři chaty) u vesničky Kamenice kousek dál od Podtroseckých údolí. Po Hopkirkovi byl zvolen šerifem osadník Oskar a po něm, v roce 2005 Eda, manžel Jindry z osady Cevarovom. Eda bohužel tragicky zemřel dva roky na to, což všechny spřízněné velmi zasáhlo, jak osadníky, chataře, tak i obyvatelé okolních vesnic. V roce 2008 nastoupil na místo šerifa Josef N., který musel ze zdravotních důvodů v roce 2016 skončit.

Všechny akce však pokračovaly po revoluci dál, ač se věkový průměr zvyšoval. „*Začali jsme bejt už starší žejo (...) no jezdili jsme sem, scházeli jsme se (...) že se každěj pátek scházíme na Rovni, tam se hraje, teď to vlastně Roveň budou zavírat, ale taky chodíme na Nebák, každou sobotu a jako zpívá se (...) a jinak byly takový ty pochody, žejo, todleto (...) ta aktivita furt byla, (...) pochod byl, my jsme jezdili s občerstvením a todleto, všichni se jako angažovali, táboráky byly (...) takový srandičky byly, jako myslim si že máme na co vzpomínat.*“ (Jindra M.). Hospoda na Rovni byla, kromě Nebákovské restaurace (Pospíšilová dle vzpomínek Oskara 2008) a různých hospod v Mladé Boleslavi, dalším místem, kde se trampové scházeli a scházejí. „*Tady byla taková známá hospoda na Rovni, Šanghaj (...) pro trampy to byla vždycky Šanghaj.*“ (Miroslav, Podsemín). Větší táboráky kromě toho na Písku byly od této doby spíše výjimečné při jubilejních oslavách založení osad. „*Tady prostě na těch Pískách, pak jak to bylo, tak to bylo každěj rok, protože to bylo takový těch Spojených osad a ty se pořádaly (potlachy) každěj rok a tyhlety osady, jako jsme byly my, menší, tak jsme to dělali jednou za pět let, jo (...) ale ten hlavní táborák teda ten byl každěj rok. (...) Na potlachu trampským (viz sdružování v podkap. 2.2.1) je to tak, že se to dělá v sobotu, ráno jsou tydlety všelijaký hry, tomu se říká ten potlach a večír je oheň, což tady ne, protože oheň je samostatnej, poslední sobotu v srpnu a hry jsou poslední sobotu v září, úplně odděleně od sebe měsíc, takže tady je to předělaný, ale každá osada to má různě jinak jo.*“ (Miki). Také byla jednu dobu snaha, aby hlavní táborák na Písku byl střídavě na různých osadách, což bylo několikrát uskutečněno, ale posléze se od této myšlenky upustilo, opět z praktických důvodů menších prostor u jednotlivých chat (Jindra M.).

Dnes pokračují všechny tři tradiční akce pořádané pro veřejnost dál. „*Pokračovalo to dál, že to na tedletěch malejch osadách vlastně všechno skončilo a my že jsme udržovali tady ty Spojené osady údolí Nebáku, tak jsme ty ohně měli furt, každej rok, byl Habánův pochod, tenhleten oheň a hry.*“ (Miki). Přibyly však i další dvě akce. Na jaře před několika lety začal malý hudební festival **Nebákovská Struna** a je dnes taktéž už tradiční. Tato hudební akce navazuje na podobné akce Údolí starých kamarádů (Nejman, 2013) „*Každej rok tady je nádherná ta píseň trampská... Struna...a to je velmi hezká záležitost, to se sem sjíždí spoustu lidí.*“ (Olina Z.). „*No několik roků už to je, no už to možná bude sedum roků asi já myslím, je to hezký tojo, to se mi líbí.*“ (Věra, Podsemín). Z hudebních aktivit je nutné vyzvihnout trampskou hudební skupinu Nudleboys, ve které hrají z respondentů Mirek, Miki a Čahula. Kapela je to velmi kvalitní, kromě pravidelného hrají na Rovni hrají i na akcích různě mimo území výzkumu, ale taktéž občasně v Troskovicích, nebo na akcích v Mladějově.

Druhá nová veřejná akce je **Stežka odvahy pro děti**, která je nejmladší ze všech připravovaných aktivit. Tato nejmladší akce a je organizován Jarinem, šerifem z osady Zápolí. Ten se k SOÚNU přidal před několika lety, jelikož zde nevyrostal, ale přiznal se do jednoho z domů právě na Mladějovickém Zápolí. „*Je to tak, že někdy (...) asi čtyři roky zpátky, Čahula ať jdu s nim, když takhle chodíme stanovat s holkou nebo to a že, já nevím jak to mám říct, my jsme začli v podstatě tady dělat jakoby pro Zápolí si dělat, ted' to byl asi dvanáctej nebo třináctej Zápoláckej jasan a už tady jsme dělali takový soutěže pro děti a tak dál, prostě bylo to něco ve trampským stylu (...) tak něk Čahula že to, abych šel s nim, tam jsem byl jeden rok a (...) ty hry byly do ted'ka po dvou letech a tam řekli, že jsou poslední (...), tak já celý ty dva roky jsem mlčel nebo to a pak jsem přišel s tím, že bych teda chtěl pokračovat.*“ (Jarín).

Tento krok, příchod Jarina jakožto mladého člověka, byl pro zachování chodu Spojených osad zásadním krokem, díky kterému se, můžeme říci, opět nastartoval celý duch aktivit a byl i impulzem pro stávající členy. Ze začátku zde byl zádrhel, jelikož Jarina dostatečně do této doby osadníci-organizátoři v podstatě neznali. Dnešním výsledkem je však přátelská spolupráce. Mladší generace v této komunitě však schází. „*Ono to není v těch mladejch, oni nemaj čas a když maj tu dovolenou, ono je to pochopitelný, tak jedou k moři, nebo na těch chatách maj ještě svý rodiče, ba i a prarodiče.*“ (Olina Z.). „*Vždycky je to i závislí na, i trošku na těch rodičích (...) takhle (to) sleduju u těch i svejch jako u svejch vrstevníků, který maj taky kluky a ti kluci sem taky nejezděj, protože ty chaty nejsou velký (...). Může to bejt tím, že zase jsme tady my jo, to bude jako za mýho táty, takže (...) můžete mít pět dětí, ale když se těch pět dětí nezapojí, tak prostě táta odejde a tamty děti si každej dělá svý žejo a zase s tím nejde nic dělat.*“ (Mirek). „*Moje děti taky ne a jejich děti taky ne, čoveče, to je zajímavý, celá ta generace*

vůbec o to neprojevila zájem (...) jedinej Pišta no, ten tam ty děti taky hodně vozil s sebou a ty mu hodně pomáhaly a do dneška bych řekla že i hodně jako k tomu tíhnou obě (...) tak oni maj to Ell Torro žejo, oni to prostě musej převzít po tom tatínkovi.“ (Božka).

Po odstoupení posledního šerifa SOÚN je tato funkce neobsazena a taktéž byla zrušena Rada starších a se ustálil nový organizační postup aktivit. *„Jsme to teď udělali tak, že prostě jakoby ty osady, který jsou členem těch Spojených osad, tak že si rozebraly tyhle akce, že každá ta osada bude pořádat něco jo (...) a prostě, tak nák se to rozdělilo (...). Každý už ví, co má dělat a zajišťujou to a tím, že nemusíme dělat už to občerstvení, tak tím se nám hodně ulevilo.“* (Božka). Jak se píše v kronice, tak organizace těchto akcí, které byly a jsou určené pro trampskou i netrampskou veřejnost, byla vždy nesmírně náročná, na kterou bylo potřeba celé party obětavých kamarádů a kamarádek, kteří vše zařizovali (Kronika SOÚN, I. Díl). I bez Rady starších a vrchního šerifa aktivity stále běží. *„A my pokračujem dál a ono to jde, protože jsme si to trochu rozdělili, že třeba ten Habánův pochod má na starost tady osada Dola, jo támleto má na starost Zápolí zase jo, ty hry trampský a tam se objevil ten mladej kluk jeden, Jarin (...) velice je schopnej, takže to je dobrý, to je jako málo kdo, kterej opravdu musí chodit do práce (...) a pak ve svém volným čase se ještě o tohleto stará, tak to klobouk dólu no.“* (Miki). *„No tak hlavně, aby jim to vydrželo (...) no to je teď všude žejo dneska (...) to vidim tady u hasičů, my jsme tady, od 50.roku tady fungovaly děti až do předloňska, jako mladý hasiči a bohužel se to zrušilo, protože děti nemaj zájem.“* (starosta, Libošovice). *„Dneska je taková hektická doba, že ty mladý na to ni nemaj čas.“* (starosta, Mladějov).

Aktivita osadníků tedy stále trvá už s pomocí i mladších organizátorů, ač zde chybí potomci další generace původních trampů a bez mladých osadníků, kteří by organizaci celkově převzali, by tyta dlouhodobá tradice jednoduše skončila. *„Takže (...) tímhletem způsobem to musí samozřejmě, zcela logicky pokračovat jo, to znamená, že tam zase musíte dostat jednoho mladýho, jednoho dva mladý, který si k sobě zase musej někoho natáhnout, tím pádem už udělaj takovou tu krásnou opoziční skupinu, která má taky dobrý nápady a pokračovat to bude.“* (Mirek). Mladí příznivci jsou logicky základním kamenem pokračování této skoro devadesátileté tradice, kdy samozřejmě mohou vyvstat přirozené mezigenerační názorové rozdíly. *„No a teď je zase zajímavý sledovat, jak vlastně ti starý pardové, jak, jak potřebujou to opustit, protože už jim ubejvaj síly a jak se srovnávaj vlastně s těma novejma.“* (Zuzana Š.).

Dnes tedy pokračují všechny tradiční i nově zavedené akce dál a jsou pomalu předávány další generaci, která by to však bez podpory starších „pardů“ a jiných pomocníků, nezvládla. *„Sami ty tahouni ale nic nezvládnou, je to takový (...) tady nebejt těch lidí, těch lidí okolo je prostě hodně a nebejt jich tak to prostě nejde (...) pak stejně si říkáš, dyť že by tady nic nebylo*

prostě (...) prostě se doplňujete a o tom to je (...) pak sice člověk bude potom střískanej, vyřízenej, ale když pak and tím zapřemýšlíš tak je pak člověk spokojenej.“ (Jarin). „Furt to jde, když je trošku, jsou dva tři lidi, tak se to dá zmáknout (organizace jedné akce), ale jak jeden odpadne, tak je konec.“ (Miki). „Jarin (...) si myslím, že s citem, že se snaží tomu zachovat takovou tu důstojnost, na kterou oni byli zvyklí, jo a třeba i Zdeněk (manžel Zuzky) ted'ka dva roky po sobě dělal ten táborák, ten oheň a ten vrchní plameňák jako mu poprvé mu vysvětloval, jak to má stavět (...) a ted' už loni říkal tamten ten plameňák, říkal no tyjo a Zdeněk říká, no a dobrý, jako je to dobrý? A on, no co já ti mam radit, dyť to staviš líp než já.“ (Zuzana Š.). „No tak dneska už ty mladý jsou zase jo, letos už prostě to bylo (táborák) jedinej jako věc mladejch (...) dneska už tam jako nikdo jako z nás těch starších (...) tak tam ani nebyl, prostě už se to nechává vyloženě na ně jo.“ (Mirek).

Je zajímavé, že osadníci, kteří mají stálé kontakty a přátele i mezi těmi z jižního zázemí Prahy, mohou porovnávat situaci s postupným ubýváním tramských aktivit, jak silná generace trampů narozených kolem 50. letech stárne. „Ještě horší to tam je (...) oni tam byly osady, třeba na Kocábě jo, tam byly osady, kde hrály nohejbal (...) oni říkaj, my už tam nemáme ani ty hry (...) prostě už říkali, jo sejdem se takhle, už ne ani u ohýnku (...) tak spíš v tý hospodě někde, zahrajem si, ale ty hry už tam nemáme a já říkám, no to my ještě jo, ted'ka právě říkám ten Jarin, třeba co tady bylo těch malejch dětí a jak se tak strašně těšily na těch hrách, (...) tak si říkám, no tak přece jenom je to k něčemu dobrý.“ (Miki). „Ohledně těch her to vlastně začalo, že jsem nechtěl, aby skončily, že se mi to líbilo jako akce.“ (Jarin). „Prostě ty starý to držej a možná maj někde trošičku náhradu mladý, jako my tady, tak oni taky, trošičku tam jdou za nima (...) a podle mě to je všude stejný, vždycky je někde takovýto jádro, který, kolem kterýho se to nějakým způsobem motá.“ (Mirek). Ač hry byly původně pro dospělé, tak dnes jsou reálně připravované pro děti, i když disciplíny pro dospělé běží samozřejmě také. „Mě to strašně těší, když potom to vidíš v podstatě na těch, ty děti z toho maj radost hned, z tý placky, prostě hned, sice to pak doma někde zahoděj nebo něco, ale je vidět, že jakoby tam, ty děti to, ty to nezaprou prostě a u těch starších lidí, tam zase vim, že si to doma někde pověsej prostě a vzpomínaj na to a prostě že to bylo krásný nebo něco, je to prostě jakoby část vzpomínky, něco jim to připomíná, z tohodle mam asi největší radost, jinak bych to nedělal.“ (Jarin). „Jarin jak pořádá ty stezky odvahy, vždyť jsi to viděla, jako ty děti nadšený, a to je tak něco krásnýho jako že do toho, že tomu věnuje takovýho času a energie, že teda před nim smekám.“ (Zuzana Š.)

Jakým způsobem se budou ubírat aktivity Spojených osad údolí Nebáku ukáže jen čas. Zdali přebere mladší generace za nějakou dobu organizaci všech akcí a tramská tradice v Podtroseckých údolí poběží dál, či nebude dost sil a některé třeba časem skončí. Důležité je,

že dnes je v komunitě stále nadšení a snaha všechny akce a další aktivity udržet, pokud to bude jen možné. „*Spoléhám na mladý lidi, si myslím, že ty mladý lidi dneska, už třeba nebudou všichni takový prostě blbý, že to prostě trošku někam otočej, ten vývoj, co momentálně tady je jo, takovej tendlenten počítačovej a digitální a já nevím co všechno, v tom se přece nedá dlouhodobě žít.*“ (Božka). A tramping, ať už volný (jehož novodobé formy jsou dnes populární¹³) či osadní, je, jak víme právě jeden ze způsobů rekreace, jeden ze způsobu určitého návratu se do přírody, do klidu, od přetechnizovaného hektického světa. Tímto způsobem trávení volného času je možné obnovit dušení i fyzickou rovnováhu (Vágner 2014).

Kromě stěžejních změn sociálního prostředí po roce 1989, přišly také změny týkající se pozemkových majetkových vztahů. V 90. letech přišla možnost k odkupu pozemků, například v lokalitě osady Dola, které byly vlastněny obcí. Nejednalo se ale o klasickou parcelaci na jednotlivé pozemky, nýbrž o možnost odkoupení plochy pod chatou. „*Zastavěná plocha a kdo chtěl, tak si pronajímá za 4 koruny za metr, si pronajme okolo, takže já tam mám, já nevím, takhle pár metrů okolo.*“ (Miki). Nebyla zde možnost nejenom koupě celé parcely, ale ani okolí chaty, vše kromě zastavěné plochy chaty zůstalo v majetku obce. Ve stráni nad Nebákovským mlýnem jsou chaty v naprosté většině stále v pronájmu majitelů mlýna, ty na břehu rybníka jsou dnes taktéž v pronájmu, ale Lesů ČR, kde není (prozatím) žádná možnost odkupu. Naopak chaty na Pleskotech jsou postavené původně na pozemcích pleskotského mlynáře, které byly od něj odkoupeny i s okolními pozemky dlouho před rokem 1989. Je zajímavé, že ať jsou zde již chaty v soukromém vlastnictví, či v pronájmu, tak chaty i jejich okolí jsou vedeny stejným stylem, nevidíme v údolí, až na vzácné výjimky, žádné ploty apod. Někde je jejich existence nejspíš vyloučena pronájmem či CHKO, ale i chaty vlastněné s celou parcelou mají okolí stále stejné. Jak vysvětluje Zuzana, tak například nestavění plotů je zde nepsané pravidlo (Zuzana Š.), které se nejspíše uplatňuje, kromě okolí Nebáku, na celém území Podtroseckých údolí.

5.10 Mezilidské vztahy v údolích a okolí

Posledním bodem diplomové práce je důležitost vztahů v lokalitě. Vysvětlení vztahů mezi komunitou osadníků, kteří se snaží zachovávat původní tramské vzory a trvale bydlicími obyvateli byl v textu několikrát nastíněn a zmíněn, nicméně mnoho důležitých bodů sděleno nebylo. Tato závěrečná kapitola se však věnuje nejen vztahům mezi osadníky a trvale bydlicí obyvatelstvem, ale i mezi samotnou komunitou osadníků a chatařů, které stojí mimo ni. Chataři se buďto postupem času a výměnou generací oddělili se svou osadou od vlastního tramského

¹³ Dnes se této české vášni založené na volném táboření v lese říká například bushcraft, survival, nebo stále a jednoduše vandr či čundr (Vejskal nedatováno)

základu, či chata vznikla už na principu čisté rekreace. Poslední sledované vztahy jsou ty, které má komunita sama mezi svými členy. Tato poslední kapitola se váže na tři poslední výzkumné otázky diplomové práce, které byly průběžně naznačeny, ale ne dostatečně vysvětleny, a proto budou v této kapitole shrnuty.

Jedna z výzkumných metod, zúčastněné pozorování, byla určena jednak právě pro vysledování vzájemných vztahů členů tramské komunity, dále se jednalo o hodnocení celkové atmosféry společných akcí a to, kdo tyto akce

Obrázek č. 62: Táborák SOÚN 2018, archiv: vlastní

navštěvuje. Autorka se účastnila čtyř veřejných akcí a jedné soukromé. Z veřejných akcí to byla Stezka odvahy, Výroční táborový potlach (obrázek č. 62), Tramské hry a hudební Nebákovská struna (obrázek č. 63), ze soukromých akcí Mikulášské posezení. Ze všech akcí, ať těch společných či soukromé Mikulášské, měla autorka velmi dobrý pocit, vždy vládla přátelská a příjemná atmosféra, která potvrzovala informace podané z kroniky, fotoalb nebo místních tiskovin – tedy kamarádké chování, taktéž zachované způsoby zdravení, či stisky rukou a kromě neznámých návštěvníků se na akci ukázaly i chataři či trvale bydlící obyvatelé, kteří se přišli podívat. V příspěvku bývalého šerifa Oskara do Muzejních novin je k účasti chatařů napsáno toto: „Potěšitelné je i to, že právě tito chataři (z údolí) jsou příznivci tramských podniků, které jsou každoročně již dlouhou řadu let pořádány.“ (Oskar, 2008:17).

Z důvodu vrtochu počasí nebylo na závěrečném táboráku roku 2018 takové množství lidí jako je zvykem, ale tento fakt nic neubral na kráse tohoto zvyku, který je udržovaný od roku 1976.

Obrázek č. 63: Nebákovská struna 2019, archiv: vlastní

Každá z akcí má svá pravidla, jako je zahajovací řeč, zahrání tramské hymny Vlajka od Jendy Kordy při zapalování slavnostního ohně, či jiné časem zažité tradice dodávající těmto událostem důstojný charakter (viz kapitola 2.2.1 v teoretické části práce). Ten si všichni uvědomují stejně jako přátelské vztahy, které k těmto záležitostem patří. Kamarádství, které vzniklo na začátku 30.let přešlo na potomky, na další generaci původních trampů. „Dobrá parta, mělo se kam jít, byla nějaká činnost, nemůžete jen hnípat tady na chatě a dělat, že něco děláte, nebo ležet na gauči, to bych za chvíli se zbláznil asi, kór ted' jako v důchodě, takže dobrá parta, jako bezproblémový (vztahy) (...) jsme normální lidi, do hospody se chodí (...) máte dobrou partu, máte se o koho opřít, když něco potřebujete,

chlapi přijdou pomoci.“(Mirek). „Říkám, bylo to prostě zásluhou nás všech, jo všichni, kolektiv, někdo měl narozeniny...moc hezký, jako ono to trvá do dneška jako jo, ale už to není ono a už je vidět, jak prostě lidi stárnou.“ (Jindra M.). „Tyhlety trampíci ty doopravdy, doopravdy jsou odsad' vžitý.“ (starosta, Mladějov).

Při pročítání textů práce je možné narazit i na to, jaké byly a jsou vztahy mezi těmito trampy-osadníky a chataři, kteří se samozřejmě přirozeně navzájem prolínali. „(Vztahy jsou) zcela bezproblémový, problém není žádný, prostě oni respektují, že my něco děláme (...) oni si žijou taky svým životem, oni prostě tam si přijdou i na ten Nebák, tak si jdou i různě pokecat jo a takový (...) a není žádný problém (...) a teda tady není nikdo kdo by prudil, kdo by prostě byl na jedný nebo na druhý straně, tady není nikdo takovej, všechno prostě je to v pohodě žejo, a když se něco stane a jsou nějaký takovýhle problémy, jako u Jirky, tak jsme šli my jako trampové i nebákovský jako nebákovský a d'álo se tam ruka k ruce, v pohodě. Nás tam bylo cirka deset, Nebákovskejch tam bylo cirka deset jo, takže to se dělá, jako když byla tady Dakota, tak taky, prostě přišli i oni pomoci jo semhlesem (...) a myslim si, že i ty, co to nebaví (myšleno tramping) jo, jsou zrovna tak dobrý lidi, jako my, co to baví.“(Mirek).

Osadníci s trampským duchem i chataři rekreanti si tedy navzájem vypomáhají, když je potřeba někomu pomoci. „Tady byla 25. května roku 2000, to je důležitý datum takový protože (...) spadla Semtinská lípa, a to byla obrovská bouřka (...) a když to prostě přestalo a šla Lída, z Dakoty, teda z osady Dakota a povídala Mirku, to je hrozný, brečela a povídá, mám úplně zničenou chatu (..) na tu chatu spadly dva takovýhle smrky (...) a ted' přišla co s tím, tak povídám, neboj se, to dáme dohromady, tak jsem vzal telefon a už jsme jeli, povídám, příští, kluci, příští pátek všichni tady, se nás tady sešlo 30, tady už bylo nový dříví takový, tak jsme to vzali každej, asi 6 motorovejch pil, v neděli jsem odjížděl a akorád jsem tam natloukal pískovanou lepenku na střechu, všechno hotový, jsme jeli jak motorový myši.“(Mirek). „No a tenkrát právě, a to se mi na tom líbilo, že šli další týden (...) udělat brigádu a všichni teda šli a pomohli.“(Jindra). Také když vyhořela jedna z chat nad Nebákem směrem na Troskovice jednoho z respondentů, Jiřího, viz výše na stránce. „Taky, taky se dalo spoustu lidí dohromady a šlo pomáhat. To jsem tenkrát vařila držkovou polívku, vezli jsme to tam nahoru.“(Jindra). Trampové byli ve velmi přátelském vztahu vůči lidem, kteří si chaty stavěli už pouze jako chaty rekreační, dohromady se slavili narozeniny i svatby, ale byli spolu i ve smutných časech, kdy někteří osadníci nebo jiní přátelé z údolí, ať už trvale bydlící nebo kamarádi chataři, zemřeli a chodilo se jim společně na pohřeb (Kronika SOÚN, I. a II. Díl).

Posledním odstavcem narážíme na vztahy osadníků s trvale bydlícími obyvateli. Na začátku praktické části diplomové práce je vysvětlena zásadní role třech mlýnů, kolem kterých

se prvně začali stavět tramské chaty, sruby a jejich majitelů mlynářů, kteří se stali tramskými patrony. Nešlo pouze o povolení ke stavbě, ale i pevné a přátelské vztahy, které si během let mezi sebou vybudovali (Kronika SOÚN, I. Díl). „*Když už jsme měli po maturitě no tak jsme chodili do zaměstnání, protože tady ne žejo (...) no tak jsem pak šla do Liberce, to zase, tadyhle měli na hřebenu, od Tůmovejch k Rovni chatu pan no, jednak žejo Čahula a pan, ted' si nemůžu vzpomenout, tu druhou chatu a ten s Čahulou mi sehnali zaměstnání v Liberci, na silnicích, Československé státní silnice se to jmenovalo, (...) a tak nám vlastně pomáhali.*“ (Věra, Podsemín). „*Pan Vik (strýc Lídy P.) vlastně byl, ten se účastnil všech tědletěch tramskejch akcí a jako s těmadle trampíkama žil, dokonce s nima i tenkrát někam na Ukrajinu jel, prostě udělali nějakou akci, tam ty vztahy byly určitě dobrý (...). Mezi mlejnem a chatařema, a nahoře Troskovicema a chatařema, tam si myslim, že byly vždycky dobrý vztahy, tam teda určitě.*“ (Jitka T.). „*Bylo to hezký určitě, ty vztahy byly dobrý (Což trvá do dneška?) určitě, tak pokud se s nima, přijdou nebo něco, kdyby někdo něco chtěl, nebo to tak, vždycky, i s náma myslim že maj dobrý vztahy.*“ (Věra, Podsemín). „*Pamatuju to dětství s těma dědouškama (...) pak vlastně takovýto, že jsem já jako osmnáctiletá tam začala jezdit se sestřenkou a měly jsme ty party, tak to bylo taky fajn, s Aničkou ze Mlejna... (Zuzana Š.). „Tak z naší strany to bejvalo takový mírumilovný, já nepamatuju, že by se tam někdo s někym hádal.*“ (Věra).

Kromě bezprostřední blízkosti mlýnů je nutné se dívat i na vztahy s okolními vesnicemi nad Údolím Žehrovky, kam se postupně rozrůstalo osidlování chat a aktivita trampů. Kronika SOÚNU zmiňuje kromě mlynářů i dva hospodáře, kteří měli k trampům velmi blízko, hospodářství Kyzivátovi a Tůmovi (směr na Roveň a Malechovice). Oba majitelé byli zase patroni trampů, kteří si na jejich pozemcích postavili chaty. „*My jako děti když jsme tam jezdily na ty chaty (...) tak centrum takovýho dění od těch chatařů, ty se vlastně všechny scházeli u těch Kyzivátů (...) děda Kyzivátů, dycky nás měl koně žejo, žebřiňák, nás hezky vozil na tom žebřiňáku, to bylo pro nás velký dobrodružství (...) tak někdo šel kolem nebo tak něk, jsme se tam stavovali dost často, táta tam chodil pro vodu.*“ (Čahula).

Proto abychom mohli zjistit, jakým způsobem je vnímána existence tramských osad v rámci druhého bydlení z pohledu trvale bydlících obyvatel mimo samotné mlýny a blízké hospodáře, je potřeba nejen studia dokumentů, jako jsou kroniky, ale jsou nutné rozhovory s představiteli místní samosprávy okolních obcí, v tomto případě byli vybráni starostové obcí Libošovice a Mladějov, na jejichž území byla od 60.let aktivita komunity nejsilnější a na jejichž oficiálních, či kulturně zaměřených stránkách, byly i odkazy na tramské akce (využití virtuálních dat, kap. 3.3). Z rozhovorů s oběma starosty vyplynulo, že vztahy jsou nekonfliktní a v pořádku. „*Ty co jsou jakoby ty starší, tak ty jsou úplně fajn, ty pamatuju vlastně od toho,*

když jsem byl kluk, tak sem jezdili žejo, takže dobrý no. S těma novejma, nebo když někdo koupí chajdu na Dolech a dá si tam tepelný čerpadlo na dřevěnou chatu, tak to už jako je moc a taky s těma lidma už je horší potom jo, ty maj jiný představy (...) ale ve finále teda, říkám, z těch všech chat, který tady jsou, tak jestli hůř vycházíme s jedním, s dvouma jo, takže, takže dobrý (...). Pokud tedy vyvstane nějaký problém, jedná se o chataře, kteří zde nemají kořeny a nemají tedy ke místu takový vztah. „Když to (někdo) koupí, tak (...) pouze s těma jsou, někdy, problémy no, protože oni si myslí žejo to jako, oni to už neberou jako tramping, oni to maj, chatu a to, to už s trampingem nemá vůbec nic společnýho.“ (starosta, Mladějov). „Obecně, na našem území tady vlastně je ta osada Údolí Nebákova jo a vztahy dá se říct jsou docela dobrý, protože pořádaj spoustu akcí pro širokou veřejnost, pochody, táborák na Písku, kterej je v našem katastru, kdysi, co vim, tak se účastnili i pořádání nějakých těch zábav na Písku, to sezení s písničkou, dneska ňák tak přesunuli ohledně toho hudebního, vlastně ňáký ty produkce nebo co maj, to setkání, tak se přesunuli na Nebák, jsou už teda za vodou už to není na našem, ale furt to je vlastně v sousedství, no takže jako s trampama docela dobrá spolupráce, když je potřeba tak přijdou něco, já nevím, oni toho moc nepotřebujou žejo, akorád nějaký souhlasy s pořádáním akcí a takovýhle věci a dá se říct, že to je bez problémů (...) vztahy myslím jako dobrý.(...) Bezproblémový jako, že by byly nějaký excesy, to vůbec.“ (starosta, Libošovice). „No staráme se jim prakticky o vodu, Pískovna nám nechala vrt s pumpou, pískovna by to zrušila, vzali jsme si to na obec, je to voda sice užitečná, ale jinak by tam neměli žádnou, povolujeme jim ňáký, nebo zajišťujeme (...) požární bezpečnost (starosta, Mladějov). „Oba dva starostové musím říct jakoby ochotný.“ (Jarin).

V textu práce bylo několikrát naznačeno, že na trampské akce chodili i místní lidé z okolních vesnic, což starostové potvrzují. „Jo, choděj choděj, jako zúčastňujou se na těch akcích, určitě.“ (starosta, Libošovice) „Někteří, někteří ano (...) to zase třeba tady, dneska tady není paní účetní, ta je víceméně z takový trampský rodiny, její pantáta, to byl skalní tady, její manžel taky, jo takže, ty choděj, pár lidí ze Sokola tady chodí s nima, jako jo zúčastňujou se, jezdili jsme, když měli hraní na Nebáku, tak se jezdilo, letos mi to nevyšlo, ale taky tam chodim.“ (starosta, Mladějov). „Já jsem rodák, chodil jsem na, občas zajdu se podívat, nebo, dřív jsem chodil, teďka ne, nebo se jenom stavim, zastavim se u nich i dole v Ell Torru, protože se s nima z nám s těma majitelem, (...) ale jako jinak nechodim jako na ty pochody a na todleto jo, stane se že se tam objevim.“ (starosta, Libošovice). „Na ten táborák choděj, dost choděj lidi z okolí (...) vloni v hospodě den předem, tam byl šrumec, tam opravdu tam bylo strašně moc lidí z okolí, který tam člověk ani normálně nepotká jo.“(Jarin). „(Trampové) tady existujou a existovali a doufám, že existovat budou.“ (starosta, Libošovice).

6. Diskuse

Výsledky diplomové práce jsou prezentovány v následujícím textu a zaměřují se na dvě oblasti. První část nám ukazuje chronologický vývoj osídlení v lokalitě výzkumu, který je zaznamenán do přehledné Tabulky č. 5. Tyto výsledky jsou srovnány s obecnou situací vývoje trampingu a druhého bydlení v Česku (Československu). Každý řádek tabulky je spojen s komentářem v jednotlivých odstavcích dále v textu, které tento časový interval hodnotí z hlediska obecných zjištění a poté je v širším časovém úseku zakreslen v lokalitě výzkumu, která je rozdělena do pěti částí. Je nutné podotknout, že autorka provedla rozhovor alespoň s jedním zástupcem každé z řešených lokalit. Druhým bodem diskuze je činnost komunity, tedy jejich formy sdružování navázané taktéž na mezilidské vztahy ovlivňující atmosféru v lokalitě. Vývoj stěžejních akcí je znázorněn graficky na obrázku č. 71.

Tabulka č. 5: Vývoj osídlení v lokalitě výzkumu

Přibližné časové období	Charakteristika
do 20. let 20. století	Český ráj jako oblíbená oblast rekreace, kam se sjížděli i představitelé tehdejšího společenského a kulturního života, vznik názvu Český ráj v druhé polovině 19. století, populární lázně Sedmihorky (více kapitola 4.), severní pohraničí Česka jako důležitá oblast turistiky od 80.let 19. století (viz Vinklát 2004 v kapitole 2.1.2)
1925–1930	vznik prvních, nejdříve stanových osad přibližně od poloviny 20. století, kromě stanových osad také začátky využívání jeskyň a převisů typických pro Český ráj (více podkapitola 5.1)
1930–1945	do příchodu druhé světové války zlatá éra trampingu v oblasti výzkumu – velký rozvoj zakládání chatových osad, osídlení hlavně v Údolí Žehrovky kolem potoka, osídlení pokračovalo i za války, díky přítomnosti trampů vznik dnešního hotelu Nebákov v roce 1932 (podkapitola 5.3), silný rozvoj komunitního života v údolích
1945–1969	Do roku 1950 již žádná postavená chata, 50. léta ale opět další výstavba, rok 1955: vznik CHKO Český ráj → stavební uzávěra, zákaz dalšího osidlování v údolích, poslední chata ne Nebáku postavená v roce 1957 (podkapitola 5.6), poté vytipované dvě lokality, kde bylo možné stavět i během 60.let → vznik chatových kolonií během deseti let (podkapitola 5.7.2)
1969–1989	Nejspíše od roku 1973 přišel plný zákaz výstavby chat, stavební uzávěra na celém území výzkumu (podkapitola 5.8.1), správa CHKO a její nařízení o podobě okolí chat – žádná zábradlí, boudy apod (Nebák), velký rozmach osadních aktivit – vznik akcí, které trvají dodnes
Po roce 1989	Stejná situace od roku 1972 → zákaz výstavby chat, rozšíření CHKO Český ráj v roce 2002 z 92 km ² na 181 km ² (podkapitola 4.1), prodej pozemků pouze pod chatami (např. Dola), všude stále/podobný stejný vzhled chat – někde i nařízení CHKO, až na 2-3 chaty nikde žádné ploty – možné nepsané pravidlo “zde se zde ploty nestaví“, území výzkumu si zachovává svůj původní přírodní ráz, chaty neovlivňují jeho podobu, ovlivnění člověkem v menší míře

V období do 20.let 20. století je zde podobná situace jako jinde v Česku – přichází zvýšení podílu volného času a změny životního stylu, řešené v podkapitole 2.2. a zmiňovaný rozvoj organizované turistiky. Na území výzkumu se však se setkáváme s volným táboření (Fialová a kol. 2007), přesněji s určitým systematickým tábořením, až o pár let později oproti jižnímu zázemí Prahy, kde vznikla první osada Ztracená naděje už v roce 1918 a kde volné táboření přišlo již před první světovou válku, viz podkapitola 5.1.

První stanové osady a osady využívající skal a převisů přichází přibližně od poloviny 20. století, tedy můžeme uvažovat o nějakém desetiletém odstupu od centra trampingu – jižního zázemí Prahy. Nicméně, ač je zde několikaletý odstup, tak už jen vznik této trampské lokality během 20. století je pokládán jako za jednu z oblastí, kde se trampingu „uchytil“ již poměrně brzo (Pohunek v podkap. 5.1). Taktéž se můžeme setkat s informacemi, že trampingu v severních Čechách, zasahující do Jizerských hor a Českého ráje, se vyvíjel vlastně nezávisle na Praze.

Ve třetím řádku se dostáváme do tzv. „zlaté éry“ trampingu, který je na území výzkumu vsazen do 30.let, ač obecně je takto považována celé meziválečné období (Fialová 2014), což pro lokalitu neplatí, i když je možné toto období pro naši oblast prodloužit přibližně k roku 1928. Poté přichází velký zájem o stavění chat a srubů, kdy se plynule přechází od stanaření osadničení (viz podkapitola 5.3). S příchodem války „zlaté období“ končí, i když se zde jedná o útlum z hlediska komunitních činností a aktivit, výstavba v údolích překvapivě pokračuje dál (řešené v kapitole 5.4). Stejně jako jinde (Fialová a kol. 2007) se oblasti dotklo využití volného potenciálu po odsunu Němců. Dále v tomto období nevyrostlo takové množství chat jako v jižním zázemí Prahy – chaty se mohly stavět dál sebe a tím nenarušovaly ráz krajiny.

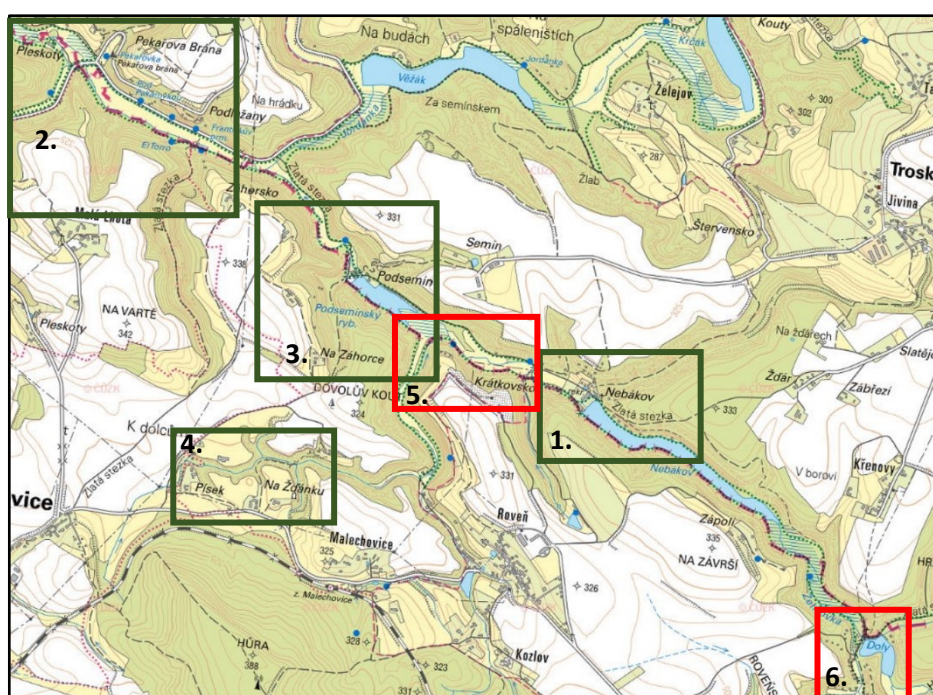
Ve čtvrtém řádku, v období 1945-1969 se dostáváme ke zlomové události a tou je zřízení Chráněné krajinné oblasti. S tímto zřízením, kromě jiných omezení, začala postupně platit stavební uzávěra, kdy poslední chaty přímo v Údolí Žehrovky byly postaveny v druhé polovině 50.let. V 60. letech byla možná výstavba na předem určených místech, kde vznikly během deseti let chatové lokality, přibliženo v kapitole v podkapitole 5.7.2. Obecně živelný zájem o objekty individuální rekreace se objevují už od let 50., ač až s koncem 60. let můžeme mluvit o rozmachu výstavby (Schindler-Wisten 2017), která tedy ještě v tuto dobu mohla na vyhraněných místech lokality výzkumu vzniknout. Také obecně dochází k zvýšení podílu volného času (volná sobota), k růstu individuální motorizace i zřízení autobusových linek a k růstu životní úrovně obyvatel (Fialová a kol. 2007)

Další řádek nás vtahuje do let normalizace s vývojem druhého bydlení až do sametové revoluce v roce 1989, do období nejsilnějšího rozvinutí výstavby (zde se zase mluví „zlatém období druhého bydlení“) chat i rekreačních domů, jakožto reakce na vyostření politických

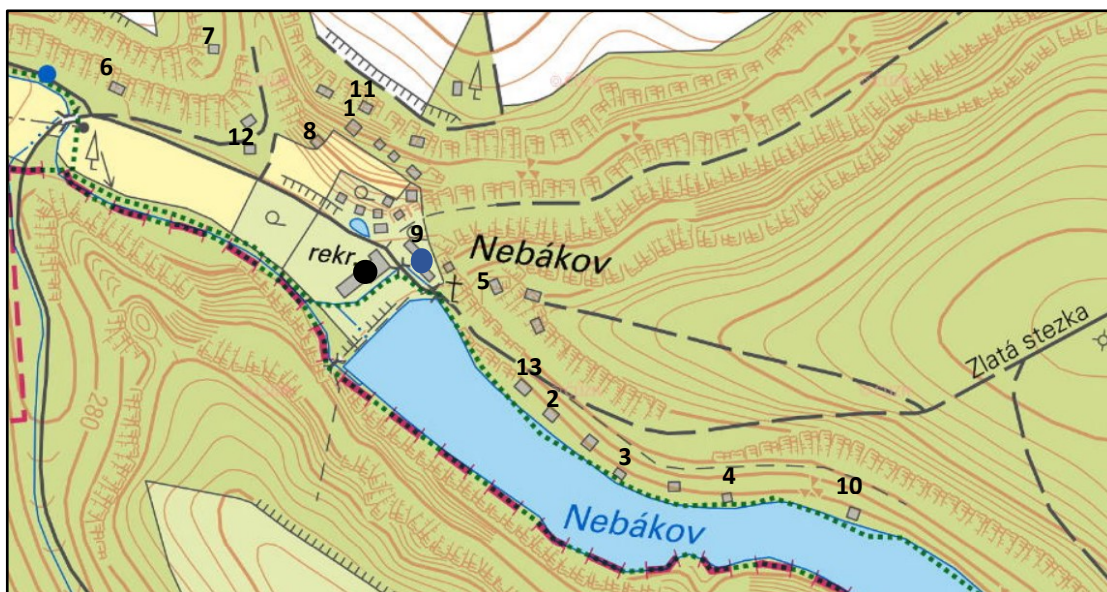
tlaků v totalitní společnosti. V roce 1971 bylo na území Československa evidováno 156 402 využívaných OIR (z toho 24 659 chalup) a začátkem 80. let byl počet rekreačních objektů počítán již na 225 000, obecně mezi roky 1970–1991 se celkově počet OIR v podstatě zdvojnásobil, což je z celosvětového hlediska nevídané a číslo se ustálilo přibližně na půl milionu objektů, detailně rozebráno v podkapitole 5.8.1. Bohužel tento živelný zájem byl spojován s negativními důsledky, jako je degradace krajiny, znečištění půdy i vody či zahuštění automobilového provozu. (Fialová a kol. 2007). Nic z toho se lokality výzkumu již nedotklo.

Poslední řádek tabulky se věnuje období po skončení totality. V této době, z hlediska osídlení v oblasti výzkumu, se již žádná změna nestala, stavební uzávěra byla pevně zavedena. Po tomto roce přišla obecně stagnace a mírný úbytek objektů, či zaměření na nové typy (Fialová a kol. 2007). Chaty i jejich okolí si ale zde stále drží svůj charakter – oproti jiným lokalitám trampingu, jako je např. úsek povodí Kocáby, kde v 90. letech přišla parcelace pozemků, které byly následně oploceny. Takovými zásahy se poté pomalu vytrácí původní charakter lokality (Fialová 2012). Původní, neměnný vzhled chat, i jejich okolí, je dokumentován dále i fotografiemi, které jsou v práci využity (metoda komparativní fotografie viz podkapitola. 3.3)

Na obrázku č. 64 je zakreslen vývoj osídlení lokality výzkumu. Je zde představeno pět lokalit z nichž 3 byly vývojově zastaveny v druhé půlce 50. let. Jedná se o lokalitu Nebákova (1.), Pleskot (2.) a Podsemína (3.). V těchto třech oblastech (zeleně vyznačené), probíhal soustavně vývoj výstavby chat od 30. do 50. let. Zbývá dvě místa: (5.) Zápoltí (Krátkovsko) a (6.) Dola, byly jasně osídleny (červeně vyznačené) silnou vlnou během 60.let., kdy pomalu přicházelo zlaté období DB. Vymezené části jsou dále v textu rozebrány a okomentovány.

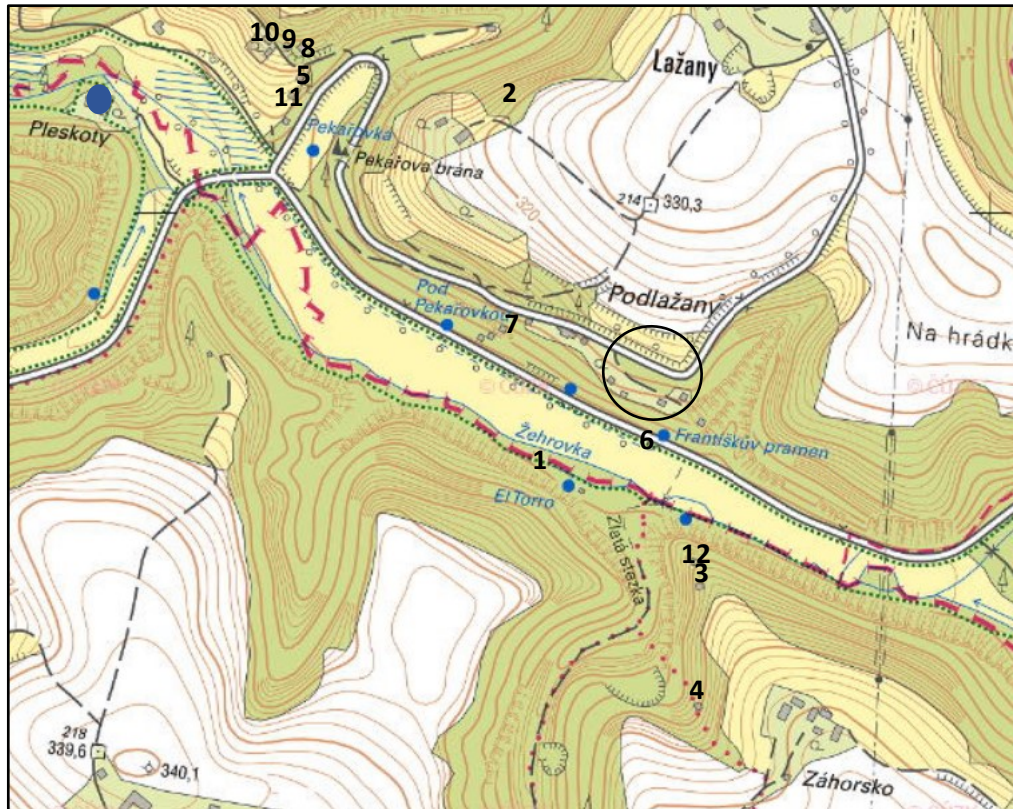
Obrázek č. 64: Vývoj osídlení lokality výzkumu, zdroj: ČÚZK, upraveno

Obrázek č. 65: Okolí Nebákovského mlýna, vývoj osídlení, zdroj: ČÚZK, upraveno

Území Nebákova (obrázek č. 65) bylo z celého údolí jako první ovlivněno trampy a tato lokalita byla přibližně do poloviny 50. let hlavním centrem údolí. Zde byl v rámci práce proveden rozhovor prvně s vnučkou původního mlynáře Vika, Lídou P. Mlýn je na mapě zvýrazněn tmavě modrou značkou. Restaurace, která byla původně založena dědečkem respondentky, je zase vyznačena značkou černou. Dále byly provedeny rozhovory s majiteli chat, původních osad, které byly založeny kolem roku 1930, jednalo se o chaty (vyznačené na obrázku č. 65 postupně čísly) osad Toronto (1), Surabay (2), Durango (3), Muflon (4) a Batalov (5), všechny tyto chaty jsou v mapě čísly vyznačeny. Mimo tyto osady byly foceny další dvě chaty: Albartos (6) a Mars (7), na všechny tyto chaty byla aplikována metoda srovnávací fotografie.

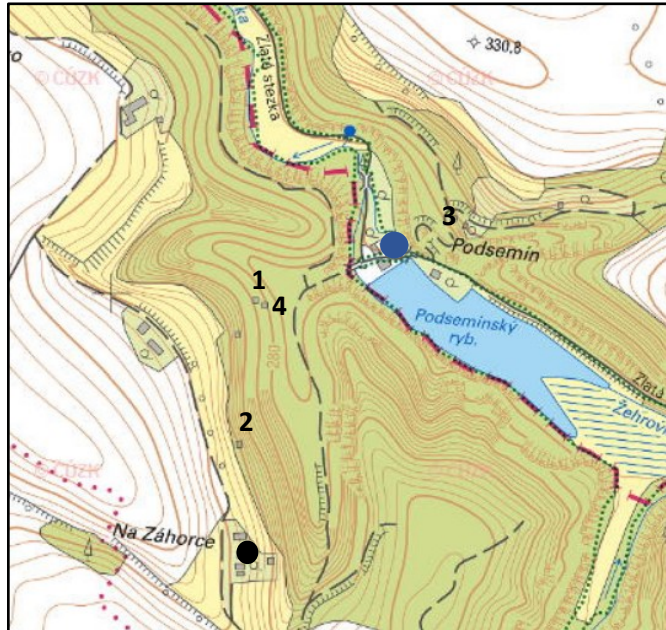
Ve 40. letech, během války, osidlování Nebákova pokračovalo, mezi lety 1939-1945 bylo v této lokalitě postaveno celkem deset chat, z focených chat to byla chata osady Unkas (8) a Orinoko (9). Poslední etapa výstavby proběhla od r. 1950 po rok 1957, kdy byla postavena poslední chata Šmurců (10). V tomto úseku byla postavena chata osady Iowa (11), chata pana Tryzny (12) a Pickova (13). Pro chatu osady Iowa a chatu pana Tryzny byla taktéž použita metoda srovnávací fotografie. Osidlování Nebákova skončilo tedy v druhé polovině 50. let.

Obrázek č. 66: Okolí Pleskotského mlýna, vývoj osídlení, zdroj: ČÚZK, upraveno autorkou

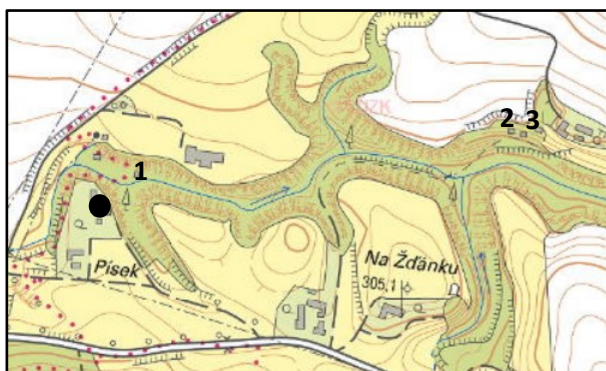
Druhá vymezená oblast (obrázek č. 66) je okolí Pleskot, kde je lokalizována nejstarší osada Ell Torro, fungující jakožto osada od roku 1927, srub si zde postavila v roce 1930 (1). Mimo chatu je zde k nalezení krásná studánka po této osadě pojmenovaná a vyřezávaný totem, od podzimu 2018 již šestý v pořadí. Mimo Ell Torro je prvním hybatele osada Jukatán, která si postavila jako první dřevěnou chatku v roce 1929, prvně u Podsemínského mlýna, dnes, po dvou přestěhováních během několika let, leží na tomto území (2) u Pleskotského mlýna, který je vyznačen tmavě modrou značkou. Obě osady byly zkoumány metodou srovnávací fotografie.

Další z osad, který vyrostly v této lokalitě během 30. let, byla například osada ELL- Passa (3) a Cap Verde (4, fotografovaná) na Záhorsku, které jsou již nad údolím. Další z chat byla chata osady Simaron (takto pojmenovaná byla až při jejím novém majiteli, trampovi Simaronovi od roku 1959), chata je označena pod číslem 5. Dále, naproti Ell Torru vznikla osada V Ráji (Podlažany, nad údolím), která však pojímá čtyři chaty a je zařazená taktéž do 30. let (6). Kromě jiných vznikla nejspíše v roce 1938 také chata pana Koleta na skále (7) a chata bratří Jecelínů (8). Během války zde byly oproti Nebákovu postaveny chaty pouze tři, jedna z nich i chata pana Kalouse (fotografovaná), který patřil do původní osady Sonora, která se však později rozpadla a on si postavil chatu svou (9). V druhé polovině 50. let, již po vyhlášení CHKO Český ráj, zde vzniklo ještě několik chat, například chata osady Godl Yukon (10), chata „Oskara“ Otakara Kákony (11) a Kid si postavil Ell Torro II., vedle Ell-Passa (12).

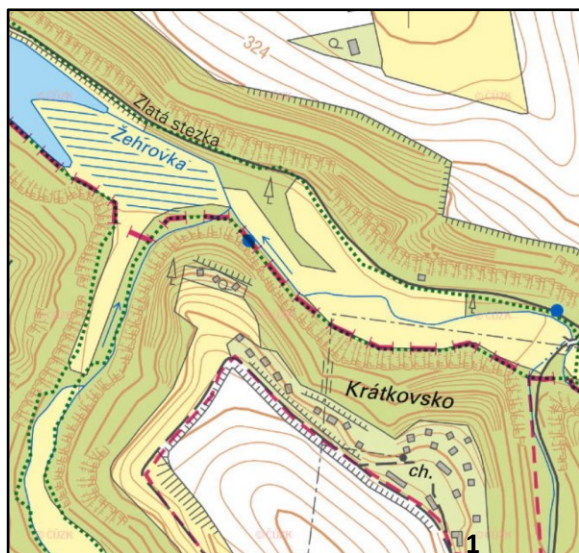
Obrázek č. 67: Okolí Podseminského mlýna, vývoj osídlení, Zdroj: ČÚZK, upraveno

Třetím územím (obrázek č. 67) je okolí Podseminského mlýna, který je taktéž vyznačen tmavě modrou značkou. Kromě chaty osady Jukatán, která stála původně zde, si jako druhou chatu postavila osada Dakota (1) v roce 1930. Další chatou ve 30. letech byla chata osady Na Lepším (2). Důležitým místem zde bylo i hospodářství Kyzivátů, kteří byli pokládáni za patrony jím blízkých osad (vyznačeno černou značkou). Nad Podseminem vznikly také další dvě chaty do konce 50. let. (3). V 50. letech zde vyrostla chata osady Kotva a to kousek pod zavedenou osadou Dakota na Záhorce (4).

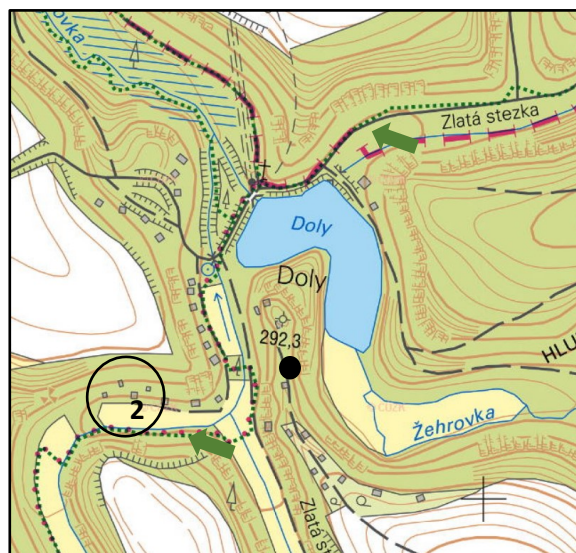

Obrázek č. 68: Okolí bývalé hospody na Písku, vývoj osídlení, zdroj: ČÚZK, upraveno

Čtvrté území (obrázek č. 68) je důležité jednak z hlediska existence dvou osad, zadruhé z hlediska hospody na Písku a její okolí, která byla od 60. let jakýmsi zázemím pro místní trampskou komunitu a je v mapě vyznačena černou značkou. V roce 1931 zde vyrostla chata osady Tuláci (1) a další důležitou osadou byla osada Toulavých vlků, prvně využívající bývalou sušárnu ovoce tamního hospodáře Tůmy na Písku. V 50. letech jsou poté osadníky vystavěny dvě chaty osady Toulavých vlků, hned vedle sebe (2, 3) u bývalé sušárny vedle hospodářství Tůmů.

Obrázek č. 69: Zápolí (Krátkovsko), vývoj osídlení, zdroj: ČÚZK, upraveno

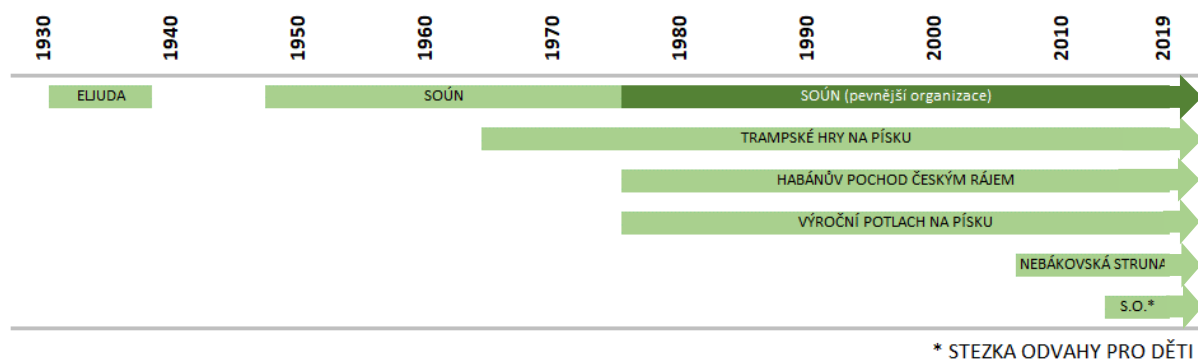

Obrázek č. 70: Dola, vývoj osídlení, zdroj: ČÚZK, upraveno

Páté (obrázek č. 69) a šesté (obrázek č. 70) vymezené území jsou lokality svázané s rozvojem rekreace a živého zájmu o druhé bydlení, kdy docházelo k rozšiřování osídlení a k bouřlivé výstavbě chat. Obrázek č. 69 prezentuje území základní územní jednotky Krátkovsko, která je, jak bylo již zmíněno, místně nazývaná jako Zápolí. V této lokalitě byl proveden rozhovor s Jindrou M., prvně chatařkou z Nebákova, později členkou SOÚNU a chalupářskou, kdy její chalupa je dnes uzpůsobena k trvalému bydlení, nazývaná jako osada Cevarom (1). Toto území bylo během 60.let do začátku 70. let v hledáčku mnoha stavitelů chat (fotografované chaty jsou ty chaty v řadě v pravé části osídlení). Kromě tří osadních chat trampů, chaty Hladíka, chaty osady Severák (chata posledního šerifa SOÚNU J. Nejmana) a chaty osady Blahanka, byly všechny chaty už čistě rekreační.

Druhým územím s intenzivní výstavbou chat během 60. let jsou Dola, lesní pozemek se stejnojmenným rybníkem (obrázek č. 70). Až na výjimku dvou chat postavených za první republiky, bylo v tomto území během 60.let vystavěno neuvěřitelných 20. chat. Rozhovor v jedné z nich byl rozhovor s Mikim z původní osady USTAK, která pojímá čtyři chaty a dnes se již neudrhuje. V rámci tohoto celého území existovala vždy spolčená, velká, osada Dola zahrnující všechny chaty, ač zde bylo a je množství osad menších, samostatně pojmenovaných. Osada USTAK je na obrázku vyznačena spolu s chatou Mikiho (2). Na pravé straně obrázku č. 70, můžeme vidět chaty nad skálami (černá značka), nad údolím. Tato část patří pod Pařízek (část obce Mladějov), který není do počtu chat Dol zahrnut a neleží již v CHKO Český ráj, jejíž hranice (zeleně tečkovaná linka) prochází přímo před chatami (zelené šipky) v údolí, přímo mimo území CHKO leží ještě dvě chaty, vpravo u břehu rybníka. Chataři na Pařízku se zúčastňovali kolektivního žití údolí, ač nepatří do území Dol,

Druhým bodem diskuze je vývoj kolektivního žití v Podtroseckých údolích, které se vyvíjelo vedle předestřené vývoje osídlení a je vyznačeno v chronologické souslednosti na obrázku číslo 71., který prezentuje nejzásadnější komunitní aktivity trampů-osadníků.

Obrázek č. 71: Vývoj kolektivních aktivit v Podtroseckých údolích, zdroj: vlastní zpracování

Obrázek nám představuje vznik společenství Spojených osad údolí Nebáku (SOÚN), který byl, dle prvního dílu Kroniky, zasazen mezi lety 1948 a 1949. Pravý rozvoj společenství, kdy byla ustanovena například Rada starších a začala pevnější organizace uskupení, přišel až v roce 1976. Do organizace SOÚNU byly poté soustředěny všechny akce v údolích. Dříve než přišlo společenství SOÚNU, zde vzniklo uskupení ELJUDA. Toto uskupení pojímalo tři mladoboleslavné osady: Ell Torro, Jukatán a Dakota, které se všechny rekrutovaly z klubu Sportovec. ELJUDA vznikl v roce 1931, není přesně známo, kdy přestalo fungovat, nejspíše do začátku druhé světové války, kdy se postupně ukončilo kolektivní žití.

Vznik SOÚNU nebyl nepříšel jen tak, ale byl postaven na společném žití komunity, která vytvářela množství jak kulturních, tak sportovních, aktivit. Začátek společně vytvářeného kolektivního žití můžeme datovat přibližně okolo roku 1932, prvně nejspíše aktivizované výše uvedeným společenstvím ELJUDA, zejména osadou Ell Torro, považovaného za „tahouna“ aktivit v údolích.

Ať už se jedná o kulturní aktivity, například hudebního rázu, nebo o aktivity sportovní, zimní i letní, tak ty byly, jako jinde v republice, přerušeny druhou světovou válkou. Stejně jako se opět rozjela výstavba chat kolem roku 1950, tak se opět oživily i kolektivní aktivity. Sportovní akce v údolích se později, v roce 1965, koncentrovaly k bývalé hospodě na Písku a od této doby můžeme datovat skutečně první plně organizovanou akci Trampské hry, nejdříve vedené osadou Toulavých vlků, později zařazené pod hlavičku SOÚNU. Důležitou součástí trampské kultury jsou samozřejmě klasické i slavnostní, nejčastěji výroční, táboráky. Ten nejvýznamnější a nejproslulejší byl výroční táborák osady Ell Torro, které během let nabraly

velké popularity, ač z důvodu velké organizační zátěže musely rokem 1972 skončit. Tímto rokem však neskončily úplně, ale přetvořily se do výročních táboráků Spojených osad, počínaje rokem 1976. V tento rok proběhl také první ročník Pochodu Českým rájem osady Toulavých vlků, od roku 1977 opět organizován pod Hlavičkou SOÚNU. Jak můžeme vidět, tak polovina 70.let byla stěžejním a zlomovým obdobím pro kolektivní akce tramské komunity a všechny tyto tři tradiční akce jsou organizovány dodnes. Na obrázku máme prezentovány ještě další dvě novodobé – Nebákovskou strunu a Stezku odvahy pro děti. Nebákovská struna je menší hudební festival tramských a country kapel, která je od roku 2007 pořádána před restaurací Nebákov, u hráze rybníka. Ta nejmladší akce je Stezka pro děti, organizovaná od roku 2015. Vývoj společného komunitního života započal v první polovině 30. let, kdy pevná organizace ustanoveného společenství se váže k roku 1976, stejně jako začátek dvou ze tří dnes již naprosto tradičních akcí SOÚN.

Vývoj komunity by měla dnes přecházet na třetí generaci trampů-osadníků, nicméně se tak neděje a komunita osadníků je složená již ze straších osob, je zde zaznamenaný výrazný generační rozdíl. Nicméně, v komunitě se dnes objevují i nové a mladé osoby, které chod komunity schopně podporují, aktivizují a přebírají určitou část organizace společných akcí, zviditelněných na obrázku č. 71.

7. Závěr

Tato diplomová práce se zabývá tramským hnutím – zajímavým, ve světě unikátním, fenoménem specificky českého prostředí, a to v oblasti Chráněné krajinné oblasti Českého ráje, přesněji v části přírodní rezervace Podtrosecká údolí a jejím blízkém okolí. Výzkum je zasazen kolem potoka Žehrovka, který se stal jakousi pomyslnou páteří zdejšího tramského hnutí.

Cílem této práce je *identifikace specifík tramského hnutí ve vybrané lokalitě Českého ráje v souvislostmi s lokálními regulačními opatřeními*. Pro zjištění těchto specifických aspektů bylo prvně nutné vytyčení cílů dílčích: zmapování historie hnutí na základě rozhovorů s pamětníky a dostupných (obzvláště soukromých) materiálů, dále provedení rozhovorů s dalšími dotčenými osobami v lokalitě výzkumu a účast na veřejně i soukromě pořádaných akcí tramskou komunitou. Všech těchto cílů bylo docíleno, autorka se dozvěděla o historickém vývoji území jednak z rozhovorů s trampy-osadníky, kterých proběhlo celkem sedm. Taktéž byly provedeny rozhovory s pamětníky – netrampy, chataři (chalupáři) a trvale bydlícími obyvateli. Těchto rozhovorů proběhlo osm. Dále byly, vedle provedených rozhovorů, zkoumány osobní dokumenty. Hlavním takovýmto dokumentem byla Kronika SOÚNU, I a II. díl a dobové fotografie. Jako další byly vedeny rozhovory se starosty dvou obcí, tedy osoby veřejně působící v oblasti výzkumu, na jejichž území byla od 60. let největší aktivita tramské komunity. Posledním dílčím bodem byla účast na veřejných i soukromých akcí SOÚNU. Autorka se účastnila pěti akcí, čtyřech veřejných a jedné soukromé jakožto metody zjevného zúčastněného pozorování. Pro účely práce byly vytvořeny následující výzkumné pracovní otázky, odpovědi jsou následující.

Jaké objekty můžeme nalézt v krajině výzkumu vzniklé vlivem tramské komunity?

V krajině výzkumu jsou hlavním objektem chaty, prvně tramské osady vznikající od 30. let 20. století, které byly inspirací pro výstavbu dalších, již rekreačních chat. Mimo chaty můžeme v krajině výzkumu nalézt i tramská tábořiště s totemem, které jsou nejenom důležitou součástí tramské (sub)kultury, ale i zajímavým prvkem v krajině. Kromě těchto dvou typů objektů, přímo vytvořených trampy, měla vliv tramská komunita i na výstavbu restaurace Nebákov v roce 1932, dnes velké a dominantní budovy, která však vznikla díky vyššímu počtu trampů, kteří se zde vyskytovali. Na dobové fotografie některých chat byla aplikovaná metoda srovnávací fotografie, prezentující, jakým způsobem se chaty v této lokalitě vizuálně mění. Jak je z fotografií viditelné, v podstatě k žádným zásadním změnám nedochází – chaty mají například vystavěné druhé patro, nicméně všechny si stále drží svůj původní, do krajiny zapadající, charakter. Zbytek fotografovaných chat, které nebyly srovnávány s podobou

původní, měly však taktéž charakter klasických chat. Kromě samotných chat nás zajímá i jejich okolí, které je však v lokalitě výzkumu udržované s původním charakterem – nevznikají zde např. ploty, které by autenticitu a atmosféru lokality narušovaly, na které je možné narazit v jiných oblastech trampingu – např. okolí Kocáby, kde na to výzkum upozorňuje (Fialová 2012).

Jakým způsobem ovlivnil vznik CHKO Český ráj zájmové území?

Vznik CHKO Český ráj v roce 1955 měl zásadní vliv na podobu krajiny zájmového území. Během druhé poloviny 50.let přišla přímo do Údolí Žehrovky plná stavební uzávěra, která toto území zakonzervovala v 50. letech, potažmo v 60.letech. Z tohoto důvodu se území výzkumu zcela vyhnul boom rozvoje druhého bydlení s obrovskou výstavbou nových chat, která je spojena zejména se 70. a 80. lety 20. století. Tento rozvoj osídlení, začal již a konci 50. let a postupoval přes léta 60. – toto období můžeme v krajině výzkumu pozorovat, jelikož ve dvou místech byla výstavba povolena a poslední chaty zde byly vystavěny se začátkem 70. let, kdy přicházela nejsilnější vlna popularity chataření. Tyto vymezené oblasti byly během těchto přibližně deseti let zcela zastavěny. Kromě výstavby má správa CHKO moc i nad samotným vzhledem chat – například zákaz rozšiřování půdorysu původní chaty (možné je pouze druhé patro) a také může nejspíše v rámci PR zasahovat do vzhledu chat nařízením o typu a barvě oken a krytiny.

Jaké jsou vztahy uvnitř komunity?

Vztahy uvnitř komunity jsou přátelské, je zde kamarádská soudržnost. Jedná se zejména o potomky původních trampů, kteří chaty v tomto údolí začali stavět a taktéž založily společenství Spojených osad údolí Nebáku (SOÚN). Tato komunita pořádá každoročně několik společných akcí, Trampské hry (od roku 1965), Habánův pochod Českým rájem (Od roku 1976) a výroční potlach na Písku (od roku 1976). Dále jsou pořádány dvě akce novodobé, Nebákovská struna od roku 2007 a Stezka odvahy pro děti od roku 2015. Všechny tyto akce potřebují nejen přátelství, ale také spolupráci. Vzájemná podpora a pomoc při různých problémech je této komunitě vlastní, stejně jako společné zábavné hudební večery.

Jaký vztah má tato komunita s chataři a trvale bydlícím obyvatelstvem?

Vztahy s chataři i trvale bydlícím obyvatelstvem jsou bezproblémové, v pořádku. Množství chatařů jsou taktéž potomci původních trampů-osadníků, kteří se však nepřidali k organizaci SOÚNU, tedy k zajišťování potřebných věcí na akce apod., ale na akce SOÚNU chodí jakožto účastníci dodnes. Nejzásadnější trvale bydlící obyvatelé jsou majitelé původních

mlýnů, se kterými byly vždy dobré vztahy do dnešních dnů. Dle vyjádření starostů jsou vztahy okolí s komunitou trampů-osadníků taktéž bezproblémové.

Jakou roli hraje tramská komunita v zájmovém území?

Tato odpověď navazuje na tu předchozí, na vztahy s ostatními obyvateli území. Tramská komunita na území hraje roli aktivního člena a pořádá během roku akce pro širokou veřejnost, kterých se zúčastňují nejen chatari-netrampové, ale i trvale bydlící obyvatelé z okolích vesnic.

Cílem diplomové práce byla identifikace specifík tramského hnutí v lokalitě výzkumu, tedy v přírodní rezervaci Podtrosecká údolí a jejím blízkém okolí, vzhledem k lokálním regulačním opatřením. Nejzásadnějším specifíkem je zakonzervování oblasti z hlediska vývoje osídlení v 50., potažmo v 60. letech, v souvislosti s regulačním zákazem výstavby (prvně tramských) chat po vzniku CHKO. Dalším specifíkem je moc správy CHKO nad vzhledem a okolím chat, například si zde chaty nesmí rozšiřovat původní půdorys. V údolích výzkumu, v dnešní přírodní rezervaci, zakonzervované v druhé polovině 50. let, mají taktéž předepsanou například barvu střešní krytiny či oken, v případě přestavby či rekonstrukce. Mimo specifika v přímé souvislosti s regulativy CHKO má oblast další specifika z pohledu osídlení – prvním je vnímání této oblasti jako jedné z těch důležitých lokalit trampingu, který se zde objevil již ve 20. letech. Druhým specifíkem je fakt, že zde nevyskytovalo tolik trampů a tím pádem i chat, jako v jižním zázemí Prahy, v centru tramského hnutí (v práci přímo zmiňované Posázaví spoluzakladatelem CHKO Švorcem), tudíž se zde chaty mohly stavět dál od sebe a nenarušily tím krajinný ráz. V době, kdy zde nastal potenciál výrazné výstavby již rekreačních chat, tak už platil zákaz další výstavby, ač na území výzkumu, ve dvou pro stavbu vymezených lokalitách v 60. letech můžeme vidět, jaký zájem zde o chaty byl a jakým způsobem by nejspíše výstavba v 70. letech pokračovala, nebýt stavební uzávěry. Tímto způsobem se tedy celá lokalita vyhnula těm nejsilnějším vlnám osidlování druhého bydlení (70. a 80. léta) a mohla si tak udržet přirozený vzhled bez negativních dopadů překotného rozvoje, jako je nejen narušení vzhledu přírodního prostředí lokality velkým množstvím chat, ale i dalším důsledkům, jako je problém s dopravní situací či s odpady.

Specifíkem této lokality je také v celkovém zachování charakteru a atmosféry lokality – chaty jsou dle dokumentace skrze metodu komparativní fotografie vlastně stále stejného vzhledu. Fotografie chat, ať v rámci komparace, či bez ní, jsou zde nikoliv jako ilustrační obrázky, ale jsou druhem dokumentu dokládající neměnný vzhled chat. Mimo utváření lokality samotnými chatami, je nutné se dívat i na jejich okolí, které je v lokalitě

výzkumu taktéž zachovávané s původním rázem krajiny. Zde, mimo samotnou hustou zástavbu chat (například výše zmíněné Posázaví), se dostáváme v jižním zázemí Prahy pro představu k *Hadí řece* Kocábě, další z řek, kolem které byly chaty vystavěny. V určitých místech zde došlo k tomu, že v 90. letech zde byly původně tramské lokality rozparcelovány. Tato parcela po roce 1990 znamenala postupné oplocení pozemků, což jeden z prvků, který narušuje přirozený charakter lokality (Fialová 2012) a které se v oblasti Podtroseckých údolí, až na vzácné výjimky, nevyskytuje, i když jsou zde i lokality, které mají pozemky už dlouhodobě odkoupené i kolem chat, nicméně zde ploty nevznikly. Vedle osídlení se práce zaměřovala i na vztahy uvnitř i vně komunity, které jsou kladné, čímž v lokalitě vzniká pozitivní sociální atmosféra. V komunitě trampů je znatelný generační posun, většina členů komunity je straší 65 let, přesto stále pořádají akce pro širokou veřejnost a jsou tedy i aktivním členem území.

Tato diplomová práce je příspěvkem k výzkumu druhého bydlení, jehož kořeny sahají až do 40. let 20. století (Joura 1944) a tramping (tramské osady) jsou jeho specifickým druhem. Mimo výzkum druhého bydlení může být práce vnímána jako užitečná i pro výzkum fenoménu tramského hnutí, subkultury, která je důležitou součástí kulturního prostředí Česka.

8. Seznam literatury

Knihy a odborné články

- ALTMAN, K. (2003): ...Jak někteří trampují. In: POSPÍŠILOVÁ, J., ed. (2003): Rajče na útěku. Kapitoly o kultuře a folkloru dnešních dětí a mládeže s ukázkami. Etnologický ústav AV ČR, Brno, 259-272.
- BIČÍK, I. (2001): Postavení, změny a perspektivy druhého bydlení v Česku. In: BIČÍK, I. a kol. (2001): Druhé bydlení v Česku. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Praha, 25-41.
- BLACKSHAW, T. (2010): Leisure. Routledge. New York/London
- BLACKSHAW, T., LONG, J (2005): What is the big idea? A critical exploration of the concept of social capital and its incorporation into leisure policy discourse. Leisure Studies, 24, 3, 239-258.
- BOURDIEU, P. (1986): The Forms of Capital: In Handbook of theory and research for the sociology of education, edited by J. G. Richardson. Greenwood Press. New York, 46–58.
- COLEMAN, J. S. (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology, 94, 95-120.
- COLEMAN, J. S. (1990): Foundations of Social Theory. Belknap Press of Harvard Univ. Press.
- DAMOHOŘSKÝ, M. (2006): Chráněná krajinná oblast Český ráj a její ochrana z pohledu práva. In: Správa CHKO Český ráj (2006): 50 let CHKO Český ráj. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Státní okresní archiv Semily. Semily, 29-33.
- DISMAN, M. (2002): Jak se vyrábí sociologická zkušenost. Karolinum, Praha.
- DUMAZEDIER, J. (1962): Vers une civilisation du loisir. Paris 1962. In: JÍRA, O. (1997): Děti, Mládež a volný čas: Vybrané aspekty problému. Institut dětí a mládeže MŠMT ČR. <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1157352599.pdf> (cit. 6. 7. 2019)
- DUMAZEIDER, J., (1966): Volný čas. Sociologický časopis / Czech Sociological Review 2 (3). Sociologický ústav AVČR, 443-447
- EGERT, (2011): Historie mlýnů na Žehrovce – život a příroda kolem nich. Presstar. Modřišice.
- FIALOVÁ a kol. (2007): Druhé bydlení v Česku – chataření a chalupaření v proměnách generací. Katalog k výstavě. KSGRR PřF UK Praha, 17 s.
- FIALOVÁ, D. (2001): Informační základna o územním rozložení objektů individuální rekreace v Česku. In: BIČÍK, I. a kol. (2001): Druhé bydlení v Česku. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Praha, 19-24.
- FIALOVÁ, D. (2004): Okolnosti podmiňující vznik a vývoj druhého bydlení v Česku. In: VÁGNER, J., FIALOVÁ, D. a kol. (2004): Regionální diferenciacie druhého bydlení v Česku. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Praha, 38-48.
- FIALOVÁ, D. (2012): Druhé bydlení v zázemí Prahy. In: OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. eds. (2012): Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, 229-249
- FIALOVÁ, D. (2014): Druhé bydlení v Česku: včera, dnes a zítra. In: (BLAŽKOVÁ, T., FIALOVÁ, D., MATOUŠEK, V. (2014): Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století, 43-62.
- FIELD, J. (2003): Social capital, London, Routledge.

- FUKUYAMA, F. (1995): *Trust: The Social Virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press. In: PAXTON, P. (1999): *Is Social Capital Declining in the United States? A Multiple Indicator Assessment*. *American Journal of Sociology* 105, no. 1, s. 88-127. In:
- GABRIEL, F., KURSOVÁ, L. (2014): Fenomén trampského hnutí a jeho formální projevy v severních Čechách. In: (BLAŽKOVÁ, T., FIALOVÁ, D., MATOUŠEK, V. (eds.) (2014): *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Toga. Praha, 83-96.
- GARDAVSKÝ, V. (1986): Ke geografii rekreace. Sborník referátů 6. semináře „Rekreace a volný čas“. Znojmo, ČGS, 1-4.
- GELNÁ, T., FIALOVÁ, D. (2011): Changing uses of free time in Czechia and Germany. *AUC Geographica*, 46, 2, 55-65 .
- GLOVER, T. D., STEWART, W. P. (2006): Rethinking leisure and community research: Critical reflection and future agendas. *Leisure/Loisir: Journal of the Canadian Association for Leisure Studies*, 30, 2, 315-327.
- GRANOVETTER, M. S. (1973). "The Strength of Weak Ties". *American Journal of Sociology*. 78 (6): 1360–1380. In: PILEČEK, J. (2010): *Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia*. *Geografie*, 115, č. 1, s. 64–77.
- HEMINGWAY, J. L. (1999): Leisure, social capital and democratic citizenship. *Journal of Leisure Research*, 31, 2, 150-160.
- HEMINGWAY, J. L. (2006): Leisure, social capital and civic competence. *Leisure/Loisir*, 30, 2, 341-355.
- HENDL, J. (2008): *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál.
- HODAŇ, B., ČIHOVSKÝ, J. (2008): Problémy volného času. In: Hodaň, B., Dohnal, T., (eds.): *Rekreologie (druhé vydání)*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 47-68.
- HORÁKOVÁ, H., FIALOVÁ, D. (2014): *Transformace venkova: turismus jako forma rozvoje*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Plzeň.
- HURIKÁN, B. (1990): *Dějiny trampingu*. Novinář, Praha.
- CHRIS, R. (1995): *Decentring Leisure: Rethinking Leisure Theory*. SAGE Publications. London, Thousand Oaks, California.
- JAKUBEC, I., ŠTEMBERK J. (2007). Vývoj cestovního ruchu v českých zemích v meziválečném období. In: WOHLGEMUTOVÁ, R. a kol. (2007): *Hlavní směry vývoje cestování a cestovního ruchu v České republice a ve střední Evropě v 19.-21.století*. VŠO, Praha.
- JANDOUREK, J. (2007): *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Portál. Praha.
- JANEČEK, P. (2014): *Etnografický výzkum*. In: DOUŠEK, R.; HOLUB, P.; HOLUBOVÁ, Z.; JANEČEK, P.; OBROVSKÝ, J. (2014): *Úvod do etnologického výzkumu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 11-119.
https://www.academia.edu/29351971/Etnografick%C3%BD_v%C3%BDzkum (cit. 6.7.2019)
- JEHLIČKA, P. (2008): Indians of Bohemia: the spell of woodcraft on Czech society 1912-2006. In: Blecking, Diethelm and Waic, Marek eds. *Sport - Ethnie - Nation: Zur Geschichte und Soziologie des Sports in Nationalitätenkonflikten und bei Minoritäten*. Baltmannsweiler, Germany: Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 112–130.
- JEHLIČKA, P., SARRE, P., PODOBA, J. (2005): The Czech Environmental Movement's Knowledge Interests in the 1990s: Compatibility of Western Influences with pre-1989 Perspectives. *Environmental Politics* 14(1), 64-82.

- JEHLIČKA, P., SMITH (2018): Trampové, přírodovědci a brontosauři: předlistopadová zkušenost českého environmentálního hnutí jako předzvěst ekologické modernizace. *Soudobé dějiny*, 78-101.
- JOURA, L. (1944): Příspěvek k studiu sídelních poměrů v středním Povltaví a přilehlých oblastech. *Věstník královské české společnosti nauk, třída pro filosofii, historii a filologii*. Č. IV., 2-32
- JOZOVÁ, M. (2017): Současné trampské osady a campy, *Studia Ethnologica Pragensia*, Univerzita Karlova, 149-167.
- KADLECOVÁ, V. (2010): Apartmánové rekreační byty v horských lokalitách – moderní alternativa tradičních chat a chalup, nebo problém pro obec? *Geografické rozhledy*, 20, č. 2, 26-27.
- KOWALCZYK, A. (1994): Geograficzno-spoleczne robelmy zjawiska „drugich domow“. *Uniwersytet warszawski. Wydział Geografii i Studiów Regionalnych*.
- KRŠKO, J. (2008): *Meziválečný tramping na Rakovnicku*. SOA Praha, SOkA Rakovník, Praha – Rakovník.
- KRŠKO, J., MAREŠ, J., POHUNEK, J., RANDÁK, J., ŠPRINGL, J. (2019): Český tramping v časech formování a rozmachu. *Academia*. Praha.
- KUČERA, M. (1992): Hlavní směr dojížděky do objektů individuální rekreace. *Zprávy a rozborů ČSÚ*.
- KUČERA, M. (2001): Soupis objektů individuální rekreace při Sčítání lidu, domů a bytů 1991 (geneze, průběh, výsledky). In: BIČÍK, I. a kol. (2001): *Druhé bydlení v Česku*. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Praha.
- KUNDRATA, M. (1992): Czechoslovakia. In: FISHER, D., DAVIS, C., JURAS, A., PAVLOVIC, V. (1992): *Civil society and the Environment in Central and Eastern Europe*. Ecological Studies Institute. London, s. 31-50.
- KŮSOVÁ, T., FIALOVÁ, D., HUČÍNOVÁ, M. (2017): Sociální síť a vznik sociálního kapitálu v lokalitách druhého bydlení, 236–256.
- LIBROVÁ, H. (1975): Dva typy druhého bydlení v ČSR. In: *Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity*. G 19, s. 53-64
- MARIOT, P. (1986): Cestovní ruch – prepych alebo nevyhnutelnost? In: *Sborník referátů ze 6. semináře ČSG – Rekreačia a voľný čas*. Znojmo. s. 4-15
- MATOUŠEK, V. (2014): Nenápadný půvab (české) buržoasie. Počátky masové a individuální rekreace v Čechách v době industrializace pohledem historika. In: (BLAŽKOVÁ, T., FIALOVÁ, D., MATOUŠEK, V. (2014): *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*
- MUSIL, J. (2002): Urbanizace Českých zemí a socialismus. In: HORSKÁ P., MAUR E., MUSIL, J. (eds.): *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*. Paseka, Praha, 237-297.
- NOVOTNÝ, R.R. (2006): Vnímání ochrany přírody v kontextu doby, aneb od dezinterpretací ke skutečnosti. In: *Správa CHKO Český ráj (2006): 50 let CHKO Český ráj. Z Českého ráje a Podkrkonoší*. Státní okresní archiv Semily. Semily, 34-50
- PAPOUŠEK, J. (2000): *Hovory o ekologii: Cesty k trvale udržitelnému Česku*. Portál, Praha
- PAXTON, P. (1999): Is Social Capital Declining in the United States? A Multiple Indicator Assessment. *American Journal of Sociology* 105, no. 1, s. 88-127
- PETRUSEK, M. (1985): *Úvod do obecné sociologie*. I. díl. Institut VJH Vítkovice. Ostrava.
- PETRUSEK, M., MAŘÍKOVÁ, H., VODÁKOVÁ, A. (1996): *Velký sociologický slovník*. Vyd. 1. Karolinum. Praha.

- PETRUŠKOVÁ, J. (2006): Vzpomínky na zakládání CHKO Český ráj. In: Správa CHKO Český ráj (2006): 50 let CHKO Český ráj. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Státní okresní archiv Semily. Semily, 17-19.
- PETŘÍČEK, V. (2006): Český ráj v historii a souvislostech české i evropské územní ochrany přírod a krajiny. In: Správa CHKO Český ráj (2006): 50 let CHKO Český ráj. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Státní okresní archiv Semily. Semily, 23-28
- PILEČEK, J. (2010): Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. Geografie, 115, č. 1, s. 64–77.
- POHUNEK, J. (2011): Kultura Trampů. In: JANEČEK P., ed. (2011): Folklor Atomového věku. Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti. Národní muzeum, Praha, 65-88
- POHUNEK, J. (2016): Ohniště vyhaslá i nová – svědectví trampských toponym v Čechách, In: DAVID, J. (ed.): Toponyma – kulturní dědictví a paměť míst, Ostrava 2016, 170–179
- POHUNEK, J. (2017): Konflikty českého trampingu. Národní muzeum. Praha.
https://www.cupress.cuni.cz/ink2_stat/dload.jsp?prezMat=97983 (cit. 11.7.2019)
- POHUNEK, J., JANEČEK, Petr (2013): Potlach, cancák, usárna: trampung pohledem etnologie. Fenomén československý trampung. Dějiny a současnost. Roč. 35, č. 4, s. 18-21.
https://www.academia.edu/10002250/Potlach_canc%C3%A1k_us%C3%A1rna..._Trampung_pohledem_etnologie (cit. 11.7.2019)
- PUTNAM R. D. (1993). Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press, Princeton
- PUTNAM, R. D. (1995): Bowling Alone: America's Declining Social Capital. Journal of Democracy. 6, 65-78
- PUTNAM, R. D. (2000): Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. Simon & Schuster, New York
- RANDÁK, J. (2017): Jak psát dějiny trampingu? Studia Ethnologica Pragensia, 2, s. 51-67, Charles University in Prague, Faculty of Arts, Czech Republic, Prague
- SEMIAN, M. (2010): Regionální identita Českého ráje. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha.
- SEMIAN, M. (2012): Český ráj, ale který? Geografické rozhledy, 3, 11-12
- SETON, E. T. (1990): Dva divoši: o dobrodružství dvou chlapců, kteří žili jako Indiáni a o tom, co všechno se naučili. Klub mladých čtenářů, Albatros, Praha
- SCHINDLER-WISTEN, P. (2017): O chalupách a lidech: chalupářství v českých zemích v období tzv. normalizace a transformace. Orální historie a soudobé dějiny. Vydání první. Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. Praha. 210 s.
- SCHLINDENBUCH, J. (2002): Za drahými kameny a kouzelnými výhledy na Kozákov.
- SOUKUP, M. (2014): Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii. Nakladatelství Karolinum. Praha.
- STŘÍDA, M., NOVÁKOVÁ, M. (2002): Český ráj (Průvodce po České republice), nakladatelství Olympia, Praha.
- ŠAFR, J. SEDLÁČKOVÁ, M. (2006): Sociální kapitál. Koncepty, teorie a metody měření. Sociologické studie / Sociological Studies 06:7. Sociologický ústav AV ČR. Praha.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., SUSOVÁ, K. (2012): Sociální prostředí, sociální kapitál a sociální klima v suburbii: případová studie obce Jesenice u Prahy. In OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. eds. (2012): Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, 179-205.

- ŠTEMBERK, J. (2014): Výletní a rekreační místa na přelomu 19. a 20. století: zrod, rozvoj, trendy. In: *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*, 29-42
- TRIGLIA, C. (2001): Social Capital and Local Development. *European Journal of Social Theory*, 4, č. 4, s. 427-442
- ULIČNÝ, F. (1973): Rekreace a přírodní v krajině a sídlišti. VÚVA Brno, 74 s.
- ULRYCH, I. (2009): Český ráj. Vega-I, Nymburk
- VÁGNER, J. (2001). Vývoj druhého bydlení v Česku. In: BÍČÍK, I. a kol. (2001): *Druhé bydlení v Česku*. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Praha
- VÁGNER, J. (2004a): Druhé bydlení v zahraničí – možnosti srovnávání. In: VÁGNER, J., FIALOVÁ, D. (2004): *Regionální diference druhého bydlení v Česku*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Praha. s. 26-37
- VÁGNER, J. (2004b): Předmluva. In: VÁGNER, J., FIALOVÁ, D. (2004): *Regionální diference druhého bydlení v Česku*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Praha. s.13-16
- VÁGNER, J. (2004c): Úvod. Druhé bydlení jako objekt geografického výzkumu. In: VÁGNER, J., FIALOVÁ, D. (2004): *Regionální diference druhého bydlení v Česku*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Praha. s. 20-25
- VÁGNER, J. (2012): Tramping a trampské osady v Česku. *Geografické rozhledy*, 21(4), 24-25.
- VÁGNER, J. (2014): Trampské osady – specifický prvek rekreační krajiny v zázemí českých měst. In: BLAŽKOVÁ, T., FIALOVÁ, D., MATOUŠEK, V. (2014): *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*
- VÁGNER, J., FIALOVÁ, D. (2011): Druhé bydlení – nejen české specifikum. *Geografické rozhledy*, 21(1), 8-9.
- VÁGNER, J., PROCHÁZKA, P. (2004): Vývoj českého trampingu a budování trampských osad. In: *Regionální diference druhého bydlení v Česku*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Praha. s. 58-69
- VANĚK, M. (1996): *Nedalo se tady dýchat. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*. Praha
- VANĚK, M. (2002): *Zelené mládí. Ekologické aktivity mladé generace v osmdesátých letech*. Vaněk, Miroslav. In: *Ostrůvky svobody. Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu / Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*, s. 237-272.
- VINKLÁT, P.D. (2004): *Kronika trampingu v Jizerských horách 1934-2004*. Knihy 555. Liberec
- WAIC, M., KÖSSL, J. (1992): *Český tramping 1918-1945*. Práh Ruch, Praha – Liberec
- WEALE, A. (1992): *The New Politics of Pollution*. Manchester University Press. Manchester.
- YOW, V. (1997): "Do I Like Them too Much?": Effects of the Oral History Interview on the Interviewer and Vice-Versa. *The Oral History Review*, Volume 24, Issue 1, 1 July 1997, Pages 55-79
- ZAPLETALOVÁ, V. (2007): *Chatařství/Summerhouses*, Era, Brno.
- ZAPLETALOVÁ, V. (2014): Chatařství – architektura lidských snů a možností. In: BLAŽKOVÁ, T., FIALOVÁ, D., MATOUŠEK, V. (2014): *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*
- ZELENKA, J., PÁSKOVÁ, M. (2012): *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Linde Praha. Praha.

Ostatní zdroje

- ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ (2014): ArcČR 500 - digitální geografická databáze, verze 3.2. www.arcdata.cz
- BROŽEK, K., RIEMER, K. „Sejda“, KLÍMA, F. (1973): Nebákovské údolí. Nepublikovaný spisek.
- CLARIDGE, T., 2004. Social Capital and Natural Resource Management: An important role for social capital? Unpublished Thesis, University of Queensland, Brisbane, Australia.
- CRHA, J. (2015): Osada Ell Torro a historie trampingu v Českém ráji. In: Kolektiv autorů (2015): Od Ještěda k Troskám. Vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí. Občanské sdružení Paměť Českého ráje a Podještědí. Pressstar (1), s. 8-10
České noviny. Česká tisková kancelář <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/zadrahymi-kameny-a-kouzelnymi-vyhledy-na-kozakov/15679> (cit. 6.7.2019):
- ČÚZK (2019): Základní mapa ČR 1:25 000 (ZM 25) Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální. www.cuzk.cz (cit. 6. 7. 2019)
- DŮM PŘÍRODY ČESKÉHO RÁJE (nedatováno): CHKO Český ráj. <http://www.dumprirody.cz/ceskyraj/o-domu-prirody-ceskeho-raje/chko-cesky-raj/> (cit. 6. 7. 2019)
- ELLIOTT, L. (nedatováno): Environmentalism. Social Science. Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/environmentalism> (cit. 6.7. 2019)
- FIALOVÁ, D. (2000): Transformace druhého bydlení (v zázemí Prahy). Dizertační práce. KSGRR PřF UK Praha
- FIALOVÁ, D. (2018): Co Čech, to chalupář. rozhovor s Danou Fialovou pro pořad České televize Studio 6 víkend. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441287766-studio-6-vikend/218411010120330/video/610619> (cit. 6. 7. 2019)
- GARTNER, M. (2006): Interkulturní komunikace. Gartner&Associates. In: PIXOVÁ, M. (2007): Geografie subkultur. Punks a skinheads v Praze. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy. Praha
- HLADÍKOVÁ, L., VACEK, O. (2013): Krajinné ekofenomény na území České republiky. Katedra zahradní a krajinné architektury ČZU. Nika, (3), Praha. www.nika-casopis.cz/getFile.aspx?itemID=512347 (cit. 6.7. 2019)
- CHKO Český ráj (nedatováno): CHKO Český ráj. <http://www.cesky-raj.info/dr-cs/765-chko-cesky-raj.html> (cit. 6. 7. 2019)
- CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST ČESKÝ RÁJ (nedatováno): Chráněná krajinná oblast Český ráj. <https://www.cesky-raj.cz/priroda/chko/chko-cesky-raj/> (cit. 6. 7. 2019)
- JAKEŠ-KAYMAN, K. (1992): Woodcraft, skauting a osmdesátiletý český trampung (1912-1992). České Budějovice, rukopis.
- JÍRA, O. (1997): Děti, Mládež a volný čas: Vybrané aspekty problému. Institut dětí a mládeže MŠMT ČR. <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1157352599.pdf> (cit. 6. 7. 2019)
- KÁKONA, O. „OSKAR“ (2008): Trampské osidlování Podtroseckých údolí. Muzejní noviny Regionálního muzea a galerie v Jičíně (5). 16-17
https://www.muzeumhry.cz/images/muzejni_noviny/mn_pdf/celek_30_m.pdf (cit. 6. 7. 2019)
- KOKAISL, P. (2019): Doporučení k psaní odborného textu. Stránky pro studenty oboru Hospodářská a kulturní studia na Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze: http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=doporuceni_k_psani_textu#fnt (cit. 6. 7. 2019)
- KOURA, P. (2014): Zvláštní znamení touha, pořad Česká televize, 1. díl. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10624521952-zvlastni-znameni-touha/213562260650001-tam-nahore-v-proudech-je-nebezpecno/> (cit. 6.7. 2019)

- Kronika SOÚN, I a II. díl. (nedatováno) Kronika Spojených osad údolí Nebáku.
Nepublikované rukopisy.
- KŮSOVÁ, T. (2017): Geografické aspekty volného času: význam volného času pro formování sociálního kapitálu a lokálních identit. Dizertační práce. Katedra sociální geografie a region. rozvoje. Univerzita Karlova Praha
- LÍHAŘ, E., LÍHAŘOVÁ, P. (2014): Výstava Historie trampingu v Českém ráji
- MIKO, L., (2010): Úvod: In MIKO, L., ŠTURSA, J. a kol. (2010): Národní parky a chráněné krajinné oblasti v České republice. Ministerstvo životního prostředí České republiky, ASCO, Praha,
[https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/4E410FBF45C7B47CC125781D0048DD5B/\\$file/ATTKWA5K.pdf](https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/4E410FBF45C7B47CC125781D0048DD5B/$file/ATTKWA5K.pdf) (cit. 6.7. 2019)
- MZP (nedatováno): Globální síť geoparků UNESCO a Síť evropských geoparků. Ministerstvo životního prostředí. https://www.mzp.cz/cz/globalni_sit_geoparku (cit. 25.2.2019)
- NEJMAN, J. (2013): Současnost chataření a trampování v Českém ráji z pohledu šerifa Spojených osad údolí Nebáku. In. Kolektiv autorů (2013): Cestička k domovu známě se vine. Sborník k II. sjezdu rodáků a přátel Libošovicka. Libošovice, s. 46-47
- OHARKOVÁ, A. (2011): Teorie ekologické modernizace – fakta a souvislosti. Diplomová práce. Katedra sociální a kulturní ekologie FHS UK, Praha.
- PARÁDA (2010): Jak to viděl paráda aneb vzpomínky, na které se nezapomíná.
Nepublikovaný spisek
- POSLEDNÍKOVÁ, J. (2010): Paďouři, trampové a netrampové: proměny české krajiny na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století v důsledku návratu městského obyvatelstva k "přírodě". Diplomová práce. FHS, UK. Praha
- POSPÍŠILOVÁ, A. (2003): Malechovice a trampové, osadníci a chataři. Dle vzpomínek „Oskara“ Kákony. In: Kolektiv autorů (2003): Cestička k domovu. Sborník k I. sjezdu rodáků a přátel Libošovicka. Libošovice, s. 37-39
- SKALA, P. (1995): Trampské hnutí a jeho sociální kořeny. Diplomová práce FF UK, Praha.
- SPRÁVA CHKO (2019): Charakteristika oblasti
<http://ceskyraj.ochranaprirody.cz/charakteristika-oblasti/> (cit. 6.7. 2019)
- STOKLASA, J. (2004): Jak jsme zelenali v Ekologické sekci. Časopis NIKA č.1.
https://stuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=146:jak-jsme-zelenali-v-ekologicke-sekci&catid=56&Itemid=56 (cit. 14. 7. 2019)
- TREYBAL, M. (nedatováno): Český svaz ochránců přírody ve Strakonících - stručná historie. Český svaz ochránců přírody, základní organizace Strakonice. http://www.csop-strakonice.net/obsah/csop_st.htm (cit. 10.7 2019)
- VÁGNER, J. (1999): Geografické aspekty druhého bydlení v České republice. Dizertační práce. KSGRR PŘF UK, Praha.
- VÁLKA, M. (2011): Sociokulturní proměny vesnice. Moravský venkov na prahu třetího tisíciletí. Etnologické studie, 8. Masarykova univerzita.
- VEJSKAL, M. (nedatováno): Jak legálně přespat v přírodě – nocuji, nebo už tábořím?
<https://www.4camping.cz/clanky/poradna/nocuji-nebo-uz-taborim-jak-legalne-prespat-v-prirode/> (cit. 2. 7. 2019)
- ZAJONCOVÁ, D. (2003): TIS: Svaz pro ochranu přírody, krajiny a lidí. Nepublikovaná bakalářská práce. Masarykova univerzita, Brno
- ZAJONCOVÁ, V. (2005): Z historie nevládní ochrany přírody. Tis - Svaz pro ochranu přírody, krajiny a lidí. Časopis Veronika. Časopis pro ochranu přírody a krajiny. č. 1/2005, str. 1-4. <http://www.casopisveronica.cz/clanek.php?id=827> (cit. 2. 7. 2019)
- Zvláštní znamení touha (13. díl, 2014): Zmiňovaná expozice Historie trampingu v Českém ráji. https://www.youtube.com/watch?v=dsK96_nwHHg&t=1162s (cit. 2. 7. 2019)